

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA LEYLÂ ERBİL'İN ÖYKÜCÜLÜĞÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Seda YALÇIN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Gülten BULDUKER

Ağustos-2019
Kırıkkale

KABUL-ONAY

Gülten BULDUKER danışmanlığında Seda YALÇIN tarafından hazırlanan “Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında Leylâ Erbil’in Öykücülüğü” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../2019

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (BAŞKAN).....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] .....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] .....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.../.../2019

(Unvan, Adı Soyadı)

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında Leylâ Erbil’in Öykücülüğü” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

Tarih:

Adı Soyadı: Seda YALÇIN

İmza:

ÖN SÖZ

1956 yılında *Seçilmiş Hikâyeler Dergisi*'nde yayımlayan *Uğraşsız* adlı öyküsüyle yazın hayatına başlayan Leylâ Erbil, günümüz öyküsünün en önemli isimlerinden biridir. Bugüne kadar üç öykü kitabı yayımlanmış olup, roman ve deneme türlerinde de eserler vermiştir. Yazarın eserleri ve öyküleri hakkında çalışmalar yapılmış olsa da, edebiyat sosyolojisi bağlamında öyküleri hakkında akademik bir çalışma yapılmamış olması, bu tez çalışmasının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

“Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında Leylâ Erbil'in Öykücülüğü” adlı çalışmanın amacı, edebiyat sosyolojisinin tarihi gelişimi hakkında bilgi verip, Leylâ Erbil'in öykülerindeki yansımalarını değerlendirmektir.

Tezin Giriş kısmında edebiyat sosyolojisinin tarihi gelişimi genel hatlarıyla belirtilmiş olup, Türkiye'de edebiyat sosyolojisinin gelişimi, edebiyat ve sosyoloji, edebiyat ve kültürün karşılıklı etkileşimine yer verilmiştir.

İki bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde, Leylâ Erbil'in hayatı, öykü kitapları ve öykücülüğü hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise, öykülerinin edebiyat sosyolojisi bağlamında yazarın kimliği, öykülerinin kaleme alındığı dönem, dönemin siyasi sosyal ve kültürel hayatı gözetilerek öyküleri incelenmeye çalışılmıştır. Erbil'in öykülerinin edebiyat sosyolojisi bağlamında değerlendirilmesinden varılan kanaatlere sonuç bölümünde; araştırma süresince faydalanılan kaynaklara ise kaynakça da yer verilmiştir.

Bu çalışmayı yorumlama sürecimde benden birikimini ve desteğini esirgemeyip beni bu araştırmada motive eden yardım ve özverisini her daim hissettiğim çok değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Gülten BULDUKER'e teşekkürlerimi sunuyorum. Bu süreçte verdiği motivasyondan dolayı sevgili nişanlım Erkan ATEŞ'e, araştırmamın veri toplama ve yazım aşamasında yardımlarını benden esirgemeyen dostum Mine Nihan DOĞAN'a ve saygıdeğer hocalarıma teşekkür ederim. Son teşekkür ise hayatım boyunca maddi ve manevi desteğini benden esirgemeyen her zaman arkamda varlığını hissettiğim örnek aldığım başta annem olmak üzere çok sevgili aileme hoşgörülerinden dolayı şükranlarımı sunuyorum.

Seda YALÇIN

Kırıkale-2019

ÖZET

Yalçın, Seda, “Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında Leylâ Erbil’in Öykücülüğü”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2019.

1950 kuşağı öykücülerinden olan Leylâ Erbil, yayımladığı öykü, roman ve diğer türlerdeki eserleriyle toplumsal meselelere ve toplumu ilgilendiren siyasi, sosyal olaylara eserlerinde ki yaklaşımı açısından edebiyatımızda önemli bir yerdedir. Bu çalışmada edebiyat sosyolojisinin dünyada ve Türkiye’deki gelişimi üzerine bilgi verilecek olup, bu bilgiler ışığında Leylâ Erbil’in öykülerinin edebiyat sosyolojisi bağlamında incelenmesine yer verilmiştir.

Öykülerini edebiyat sosyolojisi bağlamında incelediğimiz yazar, yayımladığı üç öykü kitabında da toplumsal meselelere yer vermiş, eserin kaleme alınma sürecinde yaşanan siyasi, sosyal ve kültürel hayata kayıtsız kalmamış aynı zamanda kendi hayatından izdüşümleri de eserlerine konu etmiştir. Bu bakımdan edebiyat sosyolojisi açısından eserleri toplum ve insanın etkileşimi üzerine bilgi vermesi yönüyle ayna niteliğindedir.

Anahtar Sözcükler: Leylâ Erbil, Edebiyat Sosyolojisi, Öykü, Edebiyat.

ABSTRACT

Yalçın, Seda, “Leyla Erbil’s Storytelling In the Context of Sociology of Literature”, Master Thesis, Kırıkkale, 2019.

Leyla Erbil, one of the story writers of the 1950s, published stories, novels and trials. The importance of her writings in Turkish Language and Literature is the social issues she mentioned in those genres. In this study, the development of literary sociology in Turkey and in the world was mentioned and the stories of Leyla Erbil were examined in this context.

The author, whose stories are examined in the context of the sociology of literature, has included social problems in three short stories she has published. She was also influenced by the period of political, cultural and social perspective in which she lived. In this regard, her stories are obviously contain elements belonging to the sociology of literature. It is said to be the stories of Leyla Erbil serve as mirrors as they reflect the social and political problems of the period in which she lived.

Key Words: Leyla Erbil, Sociology of literature, story, literature.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
TÜRKÇE ÖZET SAYFASI.....	II
İNGİLİZCE ÖZET (ABSTRACT) SAYFASI.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV-V

GİRİŞ

Edebiyat Sosyolojisi.....	1
Edebiyat Bilimi... ..	12
Edebiyat ve Kültür... ..	15
Edebiyat ve Sosyoloji.....	19
Türkiye’de Edebiyat Sosyolojisi	23

BİRİNCİ BÖLÜM

LEYLÂ ERBİL’İN HAYATI, ÖYKÜLERİ VE ÖYKÜCÜLÜĞÜ

1.LEYLÂ ERBİL’İN HAYATI, ÖYKÜLERİ VE ÖYKÜCÜLÜĞÜ.....	30
1.1.Leylâ Erbil’in Hayatı.....	30
1.2.Leylâ Erbil’in Öyküleri ve Öykücülüğü... ..	38

İKİNCİ BÖLÜM

EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA ÖYKÜ TAHLİLLERİ

2. EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA ÖYKÜ TAHLİLLERİ.....	43
2.1.Hallaç.....	43
2.2.Gecede.....	57

2.3.Eski Sevgili.....	66
SONUÇ.....	74
KAYNAKÇA.....	78

GİRİŞ

Edebiyat Sosyolojisi

“Elli Kuşığı” denilen modernist öykünün kuruluşunda belirleyici bir konumu olan yazarlardan Leylâ Erbil, insanların tümünün acıları ile baş etmeye çalışan yaralı, hasta bireyler olduklarına inanır. Sanatının çıkış noktasını da her insanda gördüğü bu özellikler oluşturur (Narlı, 2016:130). Edebiyat sosyolojisinin Leylâ Erbil öykülerinde yararlandığı metodu anlamak için, edebiyat toplum ilişkisinin eserlere yansımalarının sebebini de bilmek gerekmektedir. Bakış açımız yaşadıklarımız çerçevesinde gelişir ve değişir. Yaşantılar eserlerde hayat bulur. Bu durum edebiyat ve sosyolojiyi birbirine bağlar. Edebiyat-toplum ilişkisi geçmişten bugüne yazarın eserlerinde etkileşim halinde bulunduğu bir alandır. Edebiyatın hazinesinin hayli zengin olmasının sebebi de toplumu oluşturan insanların farklı özelliklere sahip olmasından kaynaklanır.

Eserler, gelişigüzel yazılmaz, belli bir emek gerektirir. Yazarlar; ülkelerinin iklimi, fiziksel, politik ve toplumsal şartlarının etkisi altındadırlar. Kırsal bölgelerde, bulutlu veya kötü iklim şartlarının egemen olduğu ülkelerde yaşayan sanatçılar, eserlerinde var oldukları iklimin bıraktığı etki içerisinde eserlerini kaleme alırlar. Güneşsiz, yağmurlu, sisli bir iklim hüznün verici bir edebiyata yol açarken; güneşli ve güzel bir iklim neşeli bir edebiyata yol açar (Moran, 2016:84).

Toplumdaki sanat anlayışına yön veren bir diğer sebep de toplumsal değerlerdir. Örneğin, İslam dininin resimle ilgili düşünceleri bu konuda eser veren ressamı başka alanlara yönlendirmiştir. Sanatların ortaya çıkış sürecini toplum, toplumun yargıları yahut önyargıları belirler. Sanat toplumdan kopamaz ve toplum tarihinin, kültürünün dışında düşünülemez (Aktaran: Yazıcı, 2011:43). Sanatı toplum yönlendirir. Her yazar toplumun bir parçasını bünyesinde bulundurur. Yazar da toplumun içinde varlığını oluşturan sosyal bir varlıktır. Bu yüzden yazarın hayatı, içinde yaşadığı çevre edebi eser açısından önemlidir. Tüm bu durumlar yazarların sosyal kökeni, aile hayatı, çevresi, ekonomik durumu hakkında bilgi toplamayı gerekli kılmaktadır (Wellek, 2016:109). Yazar sadece toplumdan etkilenmez; o da eserleriyle toplumu etkiler. İnsanların roman veya öykülerdeki kadın-erkek kahramanlardan etkilenmesi bu duruma örnek oluşturur. Goethe'nin *Werther'in Acıları* veya A. Dumas'nın *Üç Silahşörler*'i örneklerinden yola çıkılacağı üzere edebi eserlerin etkisiyle âşık olmuş, suç işlemiş, intihar etmiş, öykü karakterinin yaşamını, giyimini örnek almış insanlar

vardır (Wellek, 2016:116). Edebiyat ve toplum ilişkilerini esas alan edebiyat eserleri, sosyal birer belge niteliği taşımaları açısından önemlidir.

“İlk gerçek İngiliz şiiri tarihçisi Thomas Warton, edebiyatın ‘zamanın görünüşlerini doğrulukla kaydetmek ve tutum ve davranışlara ait en renkli, canlı ve anlamlı sahneleri koruyup saklamak gibi özel bir meziyeti’ olduğunu öne sürmüştür. O ve onun eserlerinde edebiyat, her şeyden önce bir kıyafetler ve adetler hazinesi, medeniyetin, özellikle de şövalyeliğin ve çöküşünün tarihi için kaynak eserler demektir. Modern okurlara gelince, bunlarında çoğu, yabancı toplumlar hakkındaki fikirlerini romanlardan, söz gelişi Sinclair Lewis ve Galsworthy’nin, Balzac ve Turgenyev’in eserlerinden edinirler” (Wellek, 2016:117).

Sosyoloji açısından bakıldığında edebiyat sosyolojisi, toplumu anlamlandırmak için edebiyatı; ekonomik, siyasi, kültürel tüm yönleri ile malzeme olarak kullanıp, onu toplumsal sorunların çözümünde bir veri sağlama aracı olarak kullanmaktadır. Edebiyat bunun için en alternatif yol olup, sosyolojinin bu durumdan faydalanması kaçınılmazdır. Aradaki fark ise edebiyat bir sanat olarak insana yönelirken sosyoloji ise bir bilim olarak aynı görevi yerine getirir.

Edebiyata sosyolojik açıdan yaklaşımlara değinecek olursak; edebi metinleri biçimsel olarak irdeleme geleneğinin bir edebiyat teorisi şekline kavuşmadan çok önce başladığını ve edebi eserlerin “sosyal bir gerçeklik” olarak incelenmesi yoluna gidildiğine ulaşabilmekteyiz.18. yüzyıl aydınlanma filozofu Giambattista Vico’nun 1725’de yayımladığı “Scienza Nuova”(Yeni Bilim) adlı eserinde bu duruma ulaşmak mümkündür. Toplumsal şartların Tanrı tarafından değil, insan tarafından yaratıldığını savunması ve toplumsal kurumların o toplumun maddi koşullarıyla açıklanabileceğini göstermesi bakımından bu eser, çağına bir sosyoloji çalışması olarak katkıda bulunması açısından önemlidir (Aktaran: Şan, 2018:146).

19. yüzyılın önemli düşünürleri ise toplumsal kurumları iklim, coğrafya, ulusal özellikler, gelenekler ve siyasi yapıyla bağlantılı bir biçimde açıklamaya çalışırlar. Fransız düşünürlerin çalışmalarıyla ivme kazanmış olan bu yaklaşımlardan ilki Louis de Bonald’a aittir. O, edebiyat için “yaşanan çağa tutulan aynadır” der. Ona göre herhangi bir ülkenin ulusal edebiyatının okunmasıyla o ülke insanları hakkında bilgi sahibi olmak kolaylaşacaktır. Dr. Johnson da 18. yüzyılda edebiyat için ayna benzetmesini kullanmıştır. Shakespeare’i överken, okura hayatı doğrulukla yansıtan

bir ayna tuttuğunu söyler. Yakın zamanda Stendhal, *Kırmızı ve Siyah* adlı eserinde aynaya benzetir romanı “*Yol boyunca gezdirilen bir aynadır roman*” demiştir (Moran, 2016:18). Bu bakış açısına göre edebiyat, sosyal yapının farklı görünümüleri olan aile ilişkileri, sınıf çatışmaları, boşanma gibi toplumsal olayların doğrudan bir yansımasıdır (Aktaran: Şan, 2018:147).

Bir başka Fransız düşünür Madame de Stael’de de benzer görüşlerle karşılaşmaktadır. 1800 yılında yayınladığı *Edebiyata Dair* adlı yapıtında edebiyat sosyolojisinde edebiyatın toplum, ekonomi, siyasi ve sosyal ilişkisinden hareketle toplumun edebiyat üzerinde etkisi ve edebiyatın toplum içindeki yeri belirlenmeye çalışılır. Stael, eserine şu cümle ile başlar: “*Bu eserde, dinin, âdetlerin, kanunların edebiyat üzerinde, edebiyatın da din, âdetler ve kanunlar üzerinde ne gibi tesiri olduğunu incelemeyi kendime hedef tuttum*” demiştir. Stael’e göre, Homeros’tan bugüne değin edebiyat eserleri belli bir kronolojik sıra ile incelenirse, bugüne kadar insan melekelerinin derece derece nasıl geliştiği tespit edilebilir olduğunu belirtmiştir. Yazar böylece insan melekelerinin kaydettiği gelişim sürecini öğrenmeyi edebiyat sosyolojisinin hedefi olarak belirlemiştir. Bununla da yetinmeyen yazar, edebiyatın gelişmesini düşünce ve ifadenin gelişmesine bağlamış ve insan için vazgeçilmez bir değer olan hürriyetin böylece sağlanacağını vurgulamıştır (Aktaran: Sağlık, 2012:314-315). Kuzey-güney ekseninde edebiyatın değişik toplumlardan algılanışına eserinde yer veren Stael’e göre; bir ülke edebiyatını o edebiyatı oluşturan coğrafi şartlar ve o ülkenin ulusal karakterinden, toplumun örf ve adet ve geleneklerinden ayrı düşünmenin doğru olmayacağını belirtir. Bu konuda güney şairlerinin edebi eserlerine serinliğin, berrak derelerin hayalini, hayatın her duygusuna kattıkları için yazacakları eserde güneşin yakıcı kızgınlığından kendilerini koruyacak olan gölgeden söz edeceklerini; Kuzey milletlerinin ise zevkten ziyade acıdan bahsedeceklerini belirtir. Kuzey-güney ayrımını belirleyen bir diğer etmenin ise din olduğunu Kuzeylilerin daha felsefi bir zihniyete sahip olmasındaki temel unsuru ise Protestanlığa bağlamıştır. Sadece bu duruma bağlı kalmayan Stael, Kuzey ülkesi olan Almanya’nın siyasi durumuyla da bağlantı kurmaktadır. Bu minvalde Goethe’nin *Genç Werther’in Acıları* adlı eserini örnek gösterir. Werther karakterinin insanların çoğunu temsil edecek bir ağırlıkta olmadığını belirtir. Çünkü, Werther karakterinin var olabilmesi için kötü bir toplumsal ve siyasi ortama ihtiyaç vardır. Bu ortama Almanya’da başka yerlerden daha fazla rastlanmasındaki sebep, Werther’in uyandırdığı coşkunculuk, Almanya’da bu

eserin milli karaktere uygun olmasından kaynaklandığını belirtir (Aktaran: Şan, 2018:149).

Madam de Stael'in yaptığı çalışmalar edebiyat sosyolojisi adına önemli olup, çalışmalarında ülkenin sosyo-politik durumu ile o ülkede üretilen edebiyatın baskın unsurları arasındaki ilişkiye dikkat çekerek, edebiyat ve toplumbilim arasındaki ilişkinin kurulması açısından önemli bir adımda bulunmuştur. Stael, Yunanlıların edebiyatını incelerken onların dini inancı olan paganizmin edebi duyarlılık açısından görünümlerini şu şekilde çözümlenmiştir:

“Yunanlıların Paganizmi, sanatlardaki zevklerin gelişmesinde belli başlı sebeplerden biriydi; daima insanların yanında, fakat daima da onların üstünde olan tanrılar, şekillerin zarafet ve güzelliğini her çeşit tabloda kıymetlendirirlerdi. Aynı din, edebiyatın değişik şaheserleri için de kuvvetli bir yardımcıydı” (Aktaran: Şan, 2018:148).

Madam de Stael ile aynı dönemde yaşamış olan Herder de edebiyatı sosyolojik bir bakışla incelemiştir. Herder için temel sorun şudur: *“Belirli edebiyatlar niçin belli başlı yerlerde ortaya çıkmaktadır?”* Herder, bu soruya cevap bulabilmek için iklim, ırk, gelenekler ve politik yapıyı incelemeyi önermektedir. Ancak Herder; ırk, iklim ve politik yapı yerine daha çok ve sıkça sosyolojik olarak anlamsız olan “zamanın ruhu”, “ırkın ruhu” gibi tanımlamaları ön plana çıkarmıştır (Aktaran: Şan, 2018:149).

Bir başka Fransız düşünür François Guizot'un da edebiyat sosyolojisine katkıları yadsınamaz bir gerçektir. O, “Shakespeare Üstüne İnceleme” adlı eserinde belli bir ülke edebiyatının toplumsal tarihin ürünü olduğunu savunurken, Shakespeare'in İngiltere'nin Elizabeth dönemi toplumsal ilişkileri ile yasal törelerinin bir çocuğu olduğunu belirtir. Guizot'un düşüncesine göre klasizm çağını doldurduysa, bunun en temel nedeni, onun parlak bir anlatımla yansıttığı toplumun artık var olmamasıdır.

İklimin edebiyat üzerine etkisinde ilk işaret eden düşünürlerden olan Taine ise .edebi esere pozitivist bir yaklaşımla yaklaşarak edebiyat sosyolojisine etkide bulunmuş, metodolojisini edebiyat sosyolojisinin alanına yerleştirmiş bir diğer edebiyat bilimcisidir. Taine'in ünlü “ırk”, “ortam”, “dönem” (moment) üçlüsü, edebiyat sosyolojisi açısından önem taşımaktadır. Kültürün bir parçası olan edebiyat ancak sosyal bir bağlam, bir ortam içinde oluşması uygulamada daha çok ortamın

incelenmesine götürmüştür. Irk bir “milli kişilik” ya da İngilizlik veya Fransızlık “ruhu” dur. Ulusal karakter, bir toplumun insanlarında doğuştan mevcut özelliklerdir. “Dönem”, ortam kavramı içinde eritilip dağıtılabilir. Zamanda bir farklılaşma, farklı bir çevre manasına gelir. “Ortam” edebiyatı açıklamada en iyi rolü oynar. Ortamı meydana getiren koşullar arasında iklim, toprak, coğrafi durum ve toplumsal koşullar yer alır (Moran, 2016:84). Taine, *İngiliz Edebiyat Tarihi* adlı eserinde bu metodunu uygulamaya yaklaşır. Sosyolojinin henüz teşekkül etmediği bir dönemde yaşayan Taine’in sisteminin zayıf noktası insan bilimleri konusunda iyi bir bilgiden yoksun olması, onun bir sosyal bilimciden ziyade edebiyatçı olarak anılmasına neden olmuştur.

Edebiyat sosyolojisi sanat eserleriyle toplumsal gerçekliklerin birbirini nasıl ve ne derece etkilediğini araştırırken, bu alanda yapılan çalışmaların amacı “toplum ve edebiyat arasındaki karşılıklı etkileşimi incelemek” olarak özetlenmektedir. Bu etkileşime Durkheim’in tespiti örnek verilebilir. Durkheim 18. yüzyılın sonunda 1789’daki Fransız İhtilali ve devamında sosyal yapıdaki değişim ve dönüşümün, Fransız edebiyatını da etkilediğini düşünmektedir. Araştırma sonucunda sanayileşme sürecinin ve yaşanan değişim ve dönüşümün Fransız edebiyatını da eklediği kanısına varmıştır (Alver’den aktaran: Bay Güveren, 2015:59). Bu örnekten de anlaşıldığı üzere toplumsal olaylar yazar ve şairlerin eserlerini etkilemekte, onları özellikle tema ve karakter seçimlerinde büyük rol oynamaktadır. Edebiyat toplumu yansıtır. Hayatı temsil eder. Edebiyat gerçekliği estetik bir biçimde insan tabiatına bağlı kalarak kaleme alır. Edebiyatın toplum içindeki görevi, rolü topluma ışık tutmaktır (Karpas, 1971:8).

Edebiyat ve toplum ilişkisi 19. yüzyılın sonlarına doğru Hermenuetiğin kurucusu olarak kabul edilen Wilhelm Dilthey tarafından da ilgilenilen bir alan olmuştur. Onun ilgi alanı kültür tarihi olmakla birlikte sanat konularından uzak durmamıştır. Ancak bu konularda asıl ilgilendiği durum insan “tin” inin belli çağ ve kültürlerin kendini ortaya koyması olarak taşıdığı önemle bağlantı kurmuştur. Dilthey’e göre; her sanatçı kendi çağının kültüründen, düşünsel savaşlarından etkilenerek eserini ortaya koymaktadır (Aktaran: Şan, 2018:152).

Edebiyat sosyolojisi açısından önemli bir yerde olan Marksist Edebiyat Sosyolojisi, sosyoloji ve edebiyatı sistematik açıdan ele alması bakımından önemlidir. Yansıtmaya

kavramını sanatı açıklamada on dokuz ve yirminci yüzyıllarda kullanan en önemli kuram Marksist estetik kuramıdır. Berna Moran, Marksist estetiği incelerken iki döneme ayırmıştır. 1934'e kadar olan birinci dönem ve toplumcu gerçekçilik kuramının kabul edildiği 1934'ten sonraki ikinci dönem olarak adlandırılır. Edebiyat olgusunu toplumla ilişkisi bakımından ele alan Marxçılar'a göre edebiyat yapıtının başlıca ölçütü toplumsal gerçekliğe olan sadakatidir. Toplumsal gerçeklik de edebiyata yansyarak edebiyat sosyolojisine konu oluşturur. Marx, Engels ve Plehanov gibi düşünürler, sanat eseri ile ekonomik yapı arasındaki ilişkiyi araştırırlar.

“Marksizm ekonomik teori üzerine oturtulmuş olup ekonomik yapıda meydana gelen değişimler sınıflara ayrılmış bir toplumda üstyapı ekonomik bakımdan egemen durumda olan sınıfın görüş ve isteklerini yansıtır. Bir toplumun ideolojisi o toplumdaki egemen sınıfın çıkarlarını korumaya, onları meşrulaştırmaya yöneliktir. Sanat da üst yapının bir parçası olduğuna göre o da döneminin ideolojisini yansıtacaktır” (Moran, 2016:44).

Anlaşılacağı üzere sanat her daim bir yansıtıcı konumundadır. Kimi zaman ideolojiyi, kimi zaman toplumun sorunlarını kimi zaman da kişisel problemleri sanatına katan yazar, eserini ayna gibi yol boyunca toplum üzerinde gezdirir.

“Edebiyat sosyo-kültürel ortama ait bir gerçeklik olduğundan, toplumsal sorunların incelenmesi açıklanması ve yorumlanmasında edebiyatın göz önünde bulundurulması gerektiği öne sürülür” (Alver, 2018:11).

Plehanov gelişmiş toplumların gelişmiş sanatlarıyla ekonomik koşullar arasındaki ilişkiyi Marksist sosyolojiyle açıklamaya gayret eder. Marksist öğretiyi ilk defa bir estetik kuram haline sokmaya çalışmış, sanatın var olmasını, sosyal sınıflarla sanat eserleri arasındaki ilişki, estetik zevk ve fayda gibi sorunlar üzerine eğilmiş ve Marksist felsefenin temel fikri olan olayları maddi ve ekonomik nedenlerle açıklamak ilkesini bu sorunları aydınlatmak için kullanmıştır (Moran, 2016:47). Plehanov ileri toplumların gelişmiş sanatlarıyla ekonomik koşullar arasındaki ilişkiyi Marksist sosyolojiyle açıklamaya çalışır. *Sosyolojik Açıdan Fransız Dramatik Edebiyatı ve On Sekizinci Yüzyıl Resmî* adlı incelemesinde, sınıflara ayrılmış bir toplumun yarattığı sanat eserlerinin biçimlerinde ve içeriğinde meydana gelen değişikliklerin yine

ekonomik nedenlerle, sınıf kavgasıyla açıklanabileceğini göstermek ister. *Sanat ve Sosyal Hayat* adlı eserinde de sanatçı ile egemen sınıf arasında ki ilişkinin sanatçıyı ve eserlerini nasıl etkilediğini açıklar. Plehanov'a göre ideoloji ile sanat arasında bir bağ vardır. Bu bağlamda sanatçı hangi sınıfın üyesi ise eseri de o sınıfın ideolojisini yansıtır. Bu durumu “*Bir elma ağacının elma, bir armut ağacının armut vermesi gibi*” burjuvazinin bakış açısını benimsemiş bir yazar da proleter eyleme karşı gelecek olması ile açıklamıştır (Moran, 2016:48-49). Plehanov'un topluma fayda sağlayan sanat eserini değerli kılması ve sanatın dönemin özelliklerini yansıtan bir değer olarak görmesi 1930'larda Marksist estetiğin toplumcu gerçekçilik kuramıyla şekillenmesine yol açmıştır.

Toplumcu gerçekliğin tarihine değinecek olursak; 1930'larda ortaya çıkmış Rusya'da devletin resmi sanat görüşü olarak sayılmıştır. Ana ilkeleri 1934'te toplanan Sovyet Yazarlar Birliği'nin Birinci Kongresi'nde saptanmış olup, açılış konuşmasını Jdonov yapmıştır. M. Gorki, N. I. Buharin, Karl Radek gibi düşünür ve yazarlar da söz almış, toplumcu gerçekliğin ne olup olmadığı nasıl bir anlayışla ilerlemeleri gerektiğini açıklamışlardır. Toplumcu gerçekçilik sanatın ne olduğu sorusundan ziyade ne olması gerektiğiyle ilgilenmiş, kongrede tespit edilen ilkeler toplumcu gerçekçiliği henüz bir estetik sistem halinde kurulmasına yetmemiştir. Toplumcu gerçekçiliğe göre sanat yansıtma olup, yansıtma kuramlarına arasına gerçeklik akımına yakın durmuştur.

“Toplumcu gerçekçiliğe göre sanatın yansıttığı gerçeklik, toplumsal gerçekliktir, ama bu gerçeklik devrimci gelişme içinde görülür ve doğru olarak tarihi somutlukla, işçi sınıfının eğitimi gözetilerek yansıtılmalıdır” (Moran, 2016:53).

Toplumcu gerçekçilik kuramına göre sanat bir yansıtma işlemi olup, yansıttığı şey toplumsal gerçekliktir. Toplumcu gerçekçi yazar; toplumu, diyalektik materyalizmin tarih çizgisi üzerine yerleştirerek, sosyal gerçekliği yansıtmak için kullanmaktadır.

Plehanov'un önemli katkılarda bulunduğu “Toplumcu Gerçekçilik” kuramının bir diğer önemli ismi de George Lukacs'dır. Lukacs'a göre sanat, edebiyat temelde yansıtma olup bir edebiyat eseri, “resmetme” ve tasvir etme” işine girişmektir. Edebiyat teorisine ilişkin görüşlerini; *Roman Kuramı, Çağdaş Gerçekliğin Anlamı, Avrupa Gerçekliği, Estetik* adlı eserlerinde, düşüncelerini gerçekçilik kuramı üzerine oturtmuştur. Gerçekçilik de, eleştirel ve toplumcu gerçekçilik olmak üzere ikiye

ayrılmaktadır. Ona göre yazar, toplumun dinamiğini iyi kavrayarak eserde tipik olanı yakalamaları önemlidir. Dolayısıyla bir eserin değeri sosyal gerçekliği yansıtırken tipik olanı yakaladığı oranda değer kazanacaktır. Lukacs'a göre tipik; Bir hikâyede geçen kahramanın kişiliğinin nesnel güçlerce belirlenmesine bağlıdır.

Lukacs'ın takipçisi kabul edilen Fransız sosyolog Lucien Goldmann kültür ve edebiyat sosyolojisi alanında çalışan bir diğer isimdir. Goldmann yazarın kültür birikimine, çevreyi anlama ve yorumlama sürecine önem verse de esere etki eden tek değişkenin bu olmadığı görüşünden hareket eder. Goldmann'ın edebiyatı sosyolog bakış açısıyla incelediği *The Hidden God ve Towards a Sociology of the Novel (Bir Roman Sosyolojisine Doğru)* adlı çalışmasıyla Marksist edebiyat kuramına önemli katkılar sağlamıştır. Eserinde, romanı belli bir arayışın yeni değerlerin inşası aşamasında bir araç olarak görmekte ve edebiyat sosyolojisini bilimsel araştırma sahaları arasına dâhil etmektedir. Goldmann'ın genetik yapısalılık olarak adlandırdığı kuramı ile kendi katkısını bir sanat ve edebiyat sosyolojisi olarak tanımlamakta, ideolojik ve estetik yapılar arasındaki türdeşliğin ortaya çıkarılmasını amaçlamaktadır. Onun ele aldığı bu kuram daha önceki yansıtma kuramlarından ayrılır. Goldmann'a göre toplumun edebi eserlerle ilişkisi ayna yansıtması ile açıklanmaması gerektiğini savunur. Goldmann, kitabında edebiyat sosyolojisinin amacının edebi eserler ile bu eserlerin içinde doğdukları çevrenin ortak anlayışı çerçevesinde bir bağlantı kurarak incelemektedir. Bunun tüm edebiyat sosyolojisi çalışmalarında esas alınması gerektiğini savunur.

Marksist Edebiyat sosyolojisine yeni bir bakış açısı kazandıran isimler Louis Althusser onun mesai arkadaşları Pierre Macherey ve Terry Eagleton'dur. Althusser'e gelinceye değin Marksist kuram yansıtma kuramının bir türüken, 1960'larda edebiyatı yansıtmadan ziyade üretim olarak ele alınmaya başlanmıştır. Althusser'in yaklaşımını farklı kılan ideoloji sorununa olan bakış açısı oluşturur. Ona göre toplumsal gerçekliği ve onda yaşanan değişiklikleri ekonomik düzeydeki değişikliklere indirgememek gerekmektedir. Çünkü toplumsal gerçeklik üç ayrı düzeyden oluşmakta olup bunlar; ekonomik politik ve ideolojiktir. Bunlardan ideoloji kendine özgü özerkliği ve diğerlerin üzerinde etkisi bulunması açısından belirleyici bir üstyapı kurumudur. İdeoloji ile edebiyat arasındaki ilişki de bu noktada ortaya çıkar. Marksist estetikte edebiyat altyapının bir ürünü olan ideolojiyi yansıtır. Althusser'e

göre ise gerçek edebiyat ideolojisi hammadde olarak kullanan, onu işleyip sunan ve yeni bir ürün oluşturarak karşımıza çıkaran yapıdır.

Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* adlı eserine göre, üstyapıya tanıdığı ayrıcalık neticesinde ideolojisi üst yapının bir parçası olarak tanımlar ve Marksist geleneği devlet aygıtlarını zorlayan, bir baskı aygıtı olarak görürken, devletin baskı aygıtı ve devletin ideolojik aygıtı tanımlamasına başvurur. Althusser'in görüşleri büyük önem taşımaktadır çünkü o güne değin süregelen edebiyatın ayna görevi üstlenmesine karşı gelerek edebiyatın değıştiren dönüştüren yansıtandan ziyade üreten bir bilim dalı olduğu görüşünü savunarak yeni bir bakış açısıyla edebiyat ideolojisi ilişkisini yorumlamıştır (Aktaran: Güngör, 2001:222).

Pierre Macherey de edebiyatı üretim olarak kabul etmiştir. *A Theory of Literary Production* adlı çalışmasında Macherey, “yorumlayıcı yanılısama” olarak isimlendirdiği metnin tek anlama sahip olduğu görüşünü reddederek, metnin anlamı gizleyen bir bulmaca olmadığını, anlam çeşitliliğine sahip bir yapı olduğunu iddia eder. Edebi eserin toplumsal gerçekliği yansıtması her ne kadar doğru bir yaklaşım kabul edilse de, yazarın eserine dâhil ettikleri ve bilinçli bir tercih sonucu dışarıda bıraktıkları da eserin kavratılması için önem taşımaktadır. Macherey'e göre; bir metnin ne söylemek istediği ile ne söylediği arasında daima bir fark, bir boşluk vardır. Bir bakıma ideoloji metin içinde, bu boşluk ve sessizlikler içinde vardır. Bu sebeple eleştirinin görevi kendini metin ile aynı mekâna sokarak söylenmiş olanın tamamlanması değil tam tersine, metnin tamamlanmamışlığının içine yerleşerek metni teorize etmek “ *metnin kimliğinin asıl ilkesini meydana getiren bu 'söylenmemişlerin' ideolojik gerekliliğini açıklamak olmalıdır*” görüşündedir. Bu nedenle bir metni açıklayabilmek için, metnin ne söylemeye mecbur bırakıldığını anlamak gerekir. (Aktaran: Şan, 2018:169).

Althusser'in görüşünden ilerleyen bir diğeri düşünürlerden, Terry Eagleton da *Eleştiri ve İdeoloji* isimli kitabında edebiyat incelemelerine yönelik bir yöntem önerisi denemesinde bulunur. Eagleton'a göre; edebiyat ve ideoloji arasındaki ilişki konusunda şimdiye dek ileri sürülen açıklamalar yetersizdir. Edebiyat eserinin “*estetik biçim kazanmış ideoloji olduğu kabulü*” de, “*edebiyat ve sanat eserinin her zaman ideoloji sınırlarını zorlayan, ideolojinin sakladığı gerçekleri açıklayabilen, yani çağına aykırı olduğu*” varsayımı da edebi gerçekliği olduğundan fazla

basitleştirmeden ibaret olduğu kanaatindedir. Eagleton'a göre edebi eser, farklı belirleyicilerin bir arada işleyişleri sonucu üretilir. İdeolojik etmenin tek ve belirleyici etmen olarak ele alınması yanlıştır. Althusser görüşünden ilerleyen Eagleton, bu doğrultuda görüşlerini belirtmiştir (Aktaran: Şan, 2018:173).

Edebiyat sosyolojisine adına önemli çalışmalarda bulunan bir diğer grup da Frankfurt Okulu'dur. Frankfurt Okulu, yansıtma kuramını kabul etmez ancak toplum-edebiyat arasındaki ilişkinin de farkında olarak çalışmalarını sürdürür.

Marksist anlayışla ters bir doğrultuda görüşlerini belirten Karl Mannheim'e göre; edebiyat ve sanat faaliyetleri ile o faaliyeti yapan yazar ve sanatçı arasında doğrusal bir bağlantı bulunmamaktadır. Marksist edebiyat sosyolojisinin yazar ve sınıfsal bağlantı ilişkisini Mannheim reddetmektedir. Ona göre toplumsal sanatçı toplumsal açıdan bağımsız bir anlayışa sahiptir. O herhangi bir sınıfa bağımlı değildir. Hangi grup ve tabakaya yöneleceğine ve hangisini etkileyeceğine sanatçı kendisi karar verir (Aktaran: Şan, 2018:173).

Toplumsal etkinin sanat üsluplarının oluşum ve değişimine nereye kadar katıldıklarını araştıran Erich Rothacker'e göre ise sanat alanında meydana gelen farklılaşmalar daha çok sosyal değişmelerin karşılığı olarak ortaya çıkmakta ise de daha sonraki aşamalarda sanat ve toplum bir birine karşılıklı tesir etmektedir.

“Sanatlar hayata tesir ederler, buna pek çok misal verilebilir. Sanat hayata tesir eder ve hayata şekil verirler. Bu şekil alan hayat, yeniden sanata ve edebiyata tesir eder ve böylece hayat ve form, formla hayat arasında bir devir hareketi sürüp gider” (Aktaran: Şan, 2018:174).

20 yıl içerisinde gösterilen tüm çabalar edebiyat sosyolojisinin kurulma ümitlerini güçlendirirken bu konuda Bordeaux Fakültesinde Robert Escarpit'in çalışmaları edebiyat sosyolojisine bakışa yeni bir ivme kazandırmıştır. Escarpit, edebiyat sosyolojisini dört unsur bağlamında oluştuğunu söyler. Bunlar yazar, ürün/eser, okur ve basım/yayın unsurlarıdır (Escarpit, 1992:29). Escarpit'in yaklaşımı edebiyat sosyolojisinin metnin sınırlarından kurtulması açısından önemlidir.

Postmodern kuram edebiyat sosyolojisi çalışmalarına yeni bir perspektiften bakma imkânı doğurmuştur. Postmodern kuram, kalıcı ve onulmaz belirsizlik koşulları altında bir yaşama; iddiaların, tarihsel olarak şekillenmiş göreneklerinden daha sağlam ve

bağlayıcı bir zemine dayandığını kanıtlayamayan, kendisiyle birlikte, yarış halindeki sınırsız sayıda yaşam biçiminin var olduğu bir algılayış tarzı üzerinde odaklanır (Aktaran: Şan, 2018:174).

Bu bakış açısının edebiyata yansımalarıyla postmodern edebiyat kuramcıları, dilin sınırlayıcı, çarpıtıcı ve şartlandırıcı yöntemlerinden ve politik baskısından kurtulmanın, bunun yerine sessizliğin ve boşluğun edebi esere egemen olması gerektiğini belirtirler. Bu suskunluk onlara göre akıl, toplum ve tarihten uzaklaşmak anlamına gelmektedir. 19. yüzyıla kadar edebiyat toplumun ahlakını destekleyip aynı zamanda eğlendirmek için oluşturduğu düşünülürken, bu anlayışla birlikte edebiyatın dili tüm bunlardan kurtulmuştur. Postmodern yazarlar, gerçekçi edebiyat eserlerinin yaptığı okuyucuya okuduğu metnin kurmaca olduğu fikrinin unutturulmasından ziyade, edebi eserin uydurma olduğunun altını çizerek edebi esere doğruluk değeri biçmezler. Bu yüzden de eser de okuyucu algısı ve eseri yorumlaması ön plana çıkar. Postmodern edebiyat kuramcılarının edebiyat sosyolojisine getirmiş olduğu bir diğer perspektif de, okurun yazarın geleneksel konumuna ilişkin itirazlarıdır. Geleneksel edebiyat sosyolojisinde, edebi metne ilişkin yapılacak çözümlemede yazarın konumunun belirleyiciliği kabul görmekteydi. Bu yüzden yazara biçilen belli roller bulunmaktaydı. Bunlar, okuyucuya ahlaki değerleri aşlamak, onları aydınlatmak, bilgi vermek olarak kabul edilmekteydi. Bu yüzden de bir metni anlamının yolu yazarı tanımaktan geçmekteydi. Okur pasif bir özne durumundayken, postmodern edebiyatta ise okumanın bir anlamlandırma süreci olduğundan, okuyucu gözüyle yeniden yazıldığı bir süreç olması gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Umberto Eco bu konuda “*yazar yazmayı bitirdikten sonra ölmelidir*” derken bir başka kuramcı olan Roland Barthes “*okurun doğuşu yazarın ölümü pahasına gerçekleşmek zorundadır*” sözü postmodern edebiyat kuramının ana mottosunu ortaya koymaktadır (Aktaran: Şan, 2018:180).

Edebiyat-toplum ilişkisinde bir diğer önemli husus dildir. Oluşumunu sosyo-kültürel ortamda gerçekleştirilen ve toplum odaklı ve her türlü etkileme açık bir varlık olan dil, edebiyatın da temel taşıdır. Edebiyatın en önemli malzemesi olan dil, sosyo-kültürel bir olgu olup toplumun bir parçası olan yazar bu ilişkinin belirleyicisi konumundadır (Alver, 2004:15).

Edebiyat Bilimi

Edebiyatın tanımı ve anlamı, insan zihnini meşgul eden bir sorundur. Belli bir biçimde söz söyleme ve anlatma tarzı olan edebiyatın, mahiyeti, unsurları, niteliği, kaynakları ve elbette toplumsal konumu her zaman merak edilir. Edebiyat üzerine yapılan sorgulamalar ve araştırmalar, edebiyatın temel niteliklerini, özelliklerini, anlam dünyasını ortaya çıkarmayı hedefler. Edebiyatın anlam haritasını çıkarmaya dönük girişimler, aynı zamanda onu anlamaya, yorumlamaya, toplumsal ilişkiler içinde tahlil etmeye yönelir (Alver, 2018:13). “Edebiyat” kelimesi köken bakımından, Arapça “edeb” kelimesinden gelmektedir. “İyi huy, ahlak” anlamlarına gelen “edeb” kelimesinin Arapçadan dilimize geçişi çok eskilere dayanır (Çetişli, 2017:85). Edebiyatı tanımlamak için birçok tanımlamaya başvurulmuştur. İsmail Çetişli’ye göre; *“Edebiyat; yazma sanatı ile ilgili kaidelerin bütünü ve uygulamada bu kaidelere uygun eserleri de içine alan disiplindir”* (Çetişli, 2017:87).

Modern düşünürlerin zihninde edebiyat, edip kelimesiyle birlikte yer eder ve fen, sanat, hüner şeklinde karşılık bulur. Şinasi, *“insanın iyi hasletler edindiği bir fen”* olarak görür edebiyatı, Namık Kemal ise edebiyatı, *“ahlâkı ve sözü süsleyen, akıl ve mantığa uygun bir söz biçimi”* olarak görür.

Berna Moran, edebiyat sözcüğünün tanımına dair şunları söyler:

“Edebiyat sözcüğünün anlamını bilmek onu tanımlamakla olmaz. Bir adamın önüne iki yüz kitap koysanız; bunların içinde fizik, coğrafya, roman, kimya, şiir, felsefe, hukuk, tiyatro oyunları, matematik, sosyoloji kitapları bulunsa bu adama ‘edebiyat kitaplarını bir tarafa ayır’ deseniz adam edebiyatı tanımlayamasa da bu işi pekâlâ yapar. Belki deneme neviden bazı kitaplarda tereddüde düşer ama esasta bir zorluk çekmez. Aynı adama kuramlardan birinin tanımını vererek ‘gerçekliği yansıtan’ veya ‘organik birliği’ olan kitapları ayır dersiniz bocalamaya başlayacaktır. Burada edebiyat sözcüğünün iki ayrı kullanışı var: Birincisi betimleyici anlamda kullanılışı, ikincisi değerlendirici anlamda. Betimleyici anlamda kullandık mıydı bütün şiirler, romanlar, hikâyeler, oyunlar, iyisi kötüsü tümü edebiyattır. Bir kütüphaneci edebiyat eserlerine ayrılan bölüme bütün bu çeşit eserleri koyacaktır. Değerlendirici anlamda kullandık mıydı, o zaman kullanana göre eserler arasında bir ayıklama başlar. Bazıları Mehmed Emin Yurdakul’un eserleri şiir değildir der, bazıları Orhan Veliyi şair saymaz. Edebiyat sözcüğünün bu iki kullanımını ayırmak gerek” demiştir (Moran, 2016:303).

Terry Eagleton edebiyat için *“hayal ürünü yazı”*; yani kelimenin düz anlamıyla doğru olmayan yazı olarak tanımlamıştır ancak insanların çoğunlukla edebiyat başlığı

altına dahil ettikleri yazılar üzerine düşünülürse bu tanımın doğruluğu tartışılır durumdadır. Bunun nedeni gerçek ile kurmaca arasındaki ayrımın sorgulanabilir durumda olmasıdır. Edebiyat sıradan bir dili dönüştürerek okuyucuya sunar (Eagleton, 2014:15).

Edebiyat birçok unsuru içinde barındıran karmaşık bir yapıdır. Bir edebiyat yazısında bulunan unsurları ortaya koymak sonra da bunların her birini tartarak, ölçerek, biçerek, edebi yazının türselliğini meydana getiren niteliği bulmak gerekir. Edebiyatın birden fazla alanda tanımlanması mevcuttur. Edebiyat hayatı, hayata dâhil olmuş her konuyu konu edinip, çevresinden beslendiği ve bunu eserine konu edindiği için bütün disiplinlerle iç içedir. Bu yüzden birden çok tanıma sahiptir. Edebiyat dış dünyayı, insanı, hayatı yani gerçekliği yansıtan bir aynaya benzer. Ancak “gerçeklik” herkes için aynı şeyi ifade etmemektedir. Kimisi gerçeklik kavramından hayatın yüzey görünüşünü, kimisi genel, değişmez insan karakterini, kimisi toplumsal gerçekliği kimisi de duygu dünyamızda bulunmayan hayali bir dünyayı, duyuları aşan bir gerçekliği anlamaktadır. Ancak hepsinin ortak düşüncesi sanat ile hayat arasında sıkı bir bağ vardır görüşünde birleşmektedirler (Moran, 2016: 64). Edebiyat aynı zamanda bir sanattır. Edebiyat, kelimeleri estetik anlatma biçimidir. Bu da onun bir sanat dalı olarak değerlendirilme gerekliliğini doğurur. Sanat ve edebiyatın bir diğer ortak noktası güzellik kavramının ikisi içinde ön planda olmasıdır. Sanatta edebiyatta en güzele ulaşmaya çalışır. Ancak her zaman güzel olanı ön plana çıkarmaz. Çirkin ve hoş gitmeyen pek çok mesele, sanat ve edebiyata konu olabilmektedir. Edebiyat birçok özelliği içinde barındırır. Güzel söz söylemek, yazmak, konuşmanın yanı sıra edebiyatın en önemli özelliklerinden biri de kurmacadır. Kurmaca sanatın asli unsurlarından biridir. Kurgu, yeni bir yorumlama yeni bir dil inşa etme tarzıdır. Çünkü sadece insan uydurur; olmayan bir şeyi uydurduğu gibi olanı bir başkasına da uydurur, bir şeyi başka şeye uydurur. O şeyle başka bir şeyi karşılar, ifade eder, temsil eder. O şeyin sadece olduğu gibi hayata dâhil olmasına gönlü razı olmaz. Onu kurgular, ona yeni bir biçim verir ve öylece hayata salar. Sanat ve edebiyat bu şekilde gerçekleşir (Alver, 2018:20).

Edebiyat, vasıta olarak toplumsal bir özellik taşıyan dili kullandığı için kökeninde toplumsal bir kurumdur. Sembollere başvurma yolu yahut vezin gibi geleneksel edebi unsurlar, nitelik bakımından toplumsal karakter taşırlar. Bunlar, ancak bir toplumun içinde ortaya çıkabilen ölçüler ve yerleşmiş kurallardır (Wellek, 2016:122).

Birçok mesele önce edebiyatta tartışılmış, sonra herkes tarafından kabul edilen bir konu haline gelmiştir. Bu gelişme ise toplumsal olayların, nasıl hissi bir tepki olarak ilk önce edebiyatta ifade edildiğini, sonra düşünce akımı şekline girdiğini, sonra da toplum vicdanını harekete geçirdiğini göstermektedir. Edebiyat hayatımıza farklı bir pencereden bakmamızı sağlayan bir araçtır. Duygu ve düşüncelerimizi sentezlememize yardımcı olur. Edebiyat bizi biz yapar ve toplumun bir parçasıdır. Edebiyat eserleri toplumdan ayrı düşünülemez. Hayatımızın hemen hemen her alanında olan edebiyat, ezelden beri yaşamımıza hükmeden bir misyona sahiptir. Dönemler değişse de yaşamlarını sürdüren insanlar, bu değişimden etkilenir ve her dönem bir şeyler üretilip farklı biçimlerde tüketmeye devam ederler. Bu süreç dâhilinde değişimden etkilenen olumlu türler olduğu gibi olumsuz türlerde vardır. Kimileri değişimden kaynaklı büyüyüp serpilir, kimisi de kuruyup yok olur. Edebiyat; yaşantılara dayanarak duygular, düşünceler, hayaller yardımıyla yaşadıklarımızı gerek yazıya gerekse sözlü dile getirme sanatı olup toplumun dile getirilemeyen gizli kalmış taraflarını edebi bir dille esere aktararak hem okuyucuyu okuduğu eserden zevk almasını sağlamayı hem de kimi zaman düşündürmeyi amaçlar.

Edebiyat üzerine düşünmenin önemli bir boyutu insan üzerine düşünmekse, edebiyat çalışmalarını psikolojiden tamamen bağımsız düşünmek mümkün değildir. Edebiyat var olduğundan beri, hep insan üzerine kafa yormuş, dil dediğimiz olgunun zengin ifade potansiyelini en iyi şekilde kullanarak insan duygu, düşünce ve davranışlarını anlatmaya anlatırken de her zaman daha iyi anlamaya gayret etmiştir. Birçok kişi, edebiyata yalnızca toplum veya milletin geçmişine ışık tutan bir belge olarak bakarken, bir kısım tarihçi bu konuya edebiyatın öncelikle bir sanat olduğu fikrinden hareket ederler. Bunlardan birisi okuyucuya estetik haz vermesidir. Edebiyat hissettirdiği duygularla okuyucuyu düşünmeye sevk eder. Bu düşüncelerden kendine pay çıkarabilen okuyucu kendiyile aynı paydada buluşan insanların varlığıyla mutlu olur. Edebiyat okuyucuyu geliştirir. Okuyucuyu her konuda bilgi sahibi olmasına olanak tanır. Edebiyat eserinin başlıca görevi güzellik olup bilgilendirme görevi olmasa da yazar da okuyucuda toplumun bir parçası olduğu için bu paylaşımına olanak tanır.

Edebiyat ve Kültür

Köken bakımından Latince olan kültür (cultura), sosyolojik bir kavram olarak 18. yüzyılın sonlarından itibaren Batı Avrupa dillerinde kullanılmaya başlanmıştır. Ziya Gökalp kültürü, Arapça asıllı “hars” kelimesi ile karşılarken; bazı kesimler “ekin” kelimesi ile karşılamaaya çalışmış, fakat “kültür” kelimesi dilimize yerleşmiştir (Çetişli, 2017:209).

Kültür çok katmanlı bir yapıdan meydana gelmektedir. Bu bütünün içine din, dil, ahlak, ekonomi, sanatı da içine alır. Toplumunu oluşturan bireyler kültürü meydana getirir. Bu sebeple kültürler millidirler. Bununla birlikte toplumun ortak malı olan kültürün oluşması, gelişmesi ve devamlılığında bireyin önemi inkâr edilemez (Çetişli, 2017:212). Bireysel anlamda “kültür” kavramını Alman yazınında uzun zaman “Bildung” karşılamaıştır. Fransızcadan gelme “formasyon”, aslında insanın manevi (düşünsel ve duygusal) biçimlenişi anlamındadır ve başka dillerde Almanca “Bildung” şekliyle kullanıla gelmektedir. Bildungsroman ise bireyin çocukluktan olgunluğa kadar ki manevi oluşumunu konu alır. Edebiyat bilimciler, Ortaçağ Otuz Yıl Savaşları sırasında yaratılmış destanlar arasında da bu türün ilk örneklerini görürler. Bildungromanlarda odak figür, içinde bulunduğu çevrenin ve yaşadığı çağın geçerli kültür değerlerinin taşıyıcılarıyla, temsilcileriyle türlü rastlantılar, karşılaşmalar, etkilenmeler içinde olur; çeşitli dönüm noktalarından, gelişim basamaklarından geçer ve zamanın ideal insan imajı doğrultusunda deneyim elde ederler. Bildungsroman geleneği, Alman edebiyatında kültürün eğitici, biçimlendirici işlevinin önemsendiğini kanıtlar (Aytaç, 2005:115-116).

Aydınlanma döneminde, kültürün insanı beslediği ona mutluluk kattığı inancı vardır. K. Franz von Irwing, kültürün işlevini şöyle özetler:

“Kültür aslında insanın yalnızca hayvandan ayrılan ve onun başka özelliği olan güçlerinin ve yeteneklerinin gelişmesine yarar. Bu demektir ki, kültür aslında yalnızca akıl ve duygu güçlerine yönelebilir; bunları uyandırmaya, geliştirmeye ve mükemmelleştirmeye çalışır” (Aktaran: Aytaç, 2005:117).

Edebiyat, okuma eylemini gerçekleştirmeye katkı sağladığından dönemi ve kültürü etkilemesi açısından bir araçtır. Mendelssohn, kültürle edebiyatı ayrılmaz bir bütün

olarak görür. Schiller ise İnsanın *Estetik Eğitimi üzerine Mektuplar* adlı eseri bu konuyu ele alır. Güzel Kültürün görevi olarak saydıkları şunlardır;

1-Duygu yeteneğinin geliştirilmesiyle “*duyusallığı özgürlüğün saldırılarına karşı korumak*”

2- Akıl gücünün gelişimiyle “*kişiliği duyguların egemenliğine karşı*” güvenceye almaktır.²³. mektubunda kültürün esas görevinin insanı güzele duyarlı hale getirmek olduğunu söyler. Kant ise “Pedagoji” adlı makalesinde eğitimin dört işlevini kültürle bağlantısını kurar. Bu dört işlevde, eğitim disipline etmeli, kültür vermeli, uygarlaştırmalı ve ahlaklı yapmalıdır.

Kültürün oluşmasında ve uygarlaştırmasında toplumun yaşadığı coğrafyada önemli bir yere sahiptir. Yaşanılan coğrafya toplumun hayatını ve hayat tarzını büyük ölçüde etkiler ve şekillendirir. Çöl ve bozkır şartlarında yaşayan toplumların kültürlerinde, coğrafyadan kaynaklanan farklılıkların olması tabii, hatta zaruridir. Ayrıca maddi kültür unsurları, coğrafya üzerinde hayat bulur (Çetişli, 2017:212). Kültürün içinde yer alan edebiyatın bu denli önemli olmasında hiç şüphesiz edebiyatın insan üzerindeki etkisidir. Kültürün soyut bir yapısı vardır. Edebiyat ise yazıp söyledikleriyle düşünceleri somutlaştırır. Bu yüzden kültürün aktarıcısıdır. Edebiyat sosyolojisi edebiyat bilimi içinde yer almış olup kültür bilimiyle iç içedir. Çünkü edebiyat sosyolojisi yazarın aynı zamanda toplum ve çevre ile etkileşimini inceleyip sorgularken kültür ve medeniyetten yararlanmak durumundadır. Edebiyat-dil-kültür ilişkisinin devletin kültür politikasındaki yeri irdelendiğinde yurtiçi gibi yurtdışı konularda önem arz etmektedir. Ülkenin dışarıya tanıtılmasında kültür etkinliği, tanıtılması azımsanmayacak önemdedir. Çeşitli ülkelerde edebiyat fakültelerinde birçok ülkenin dilini ve edebiyatını, kültürünü tanıması ve tanıtması açısından önemlidir. Bu bölümlerin devlet tarafından desteklemesi, gerekli öğretim elemanının sağlanması, edebi çevirileri özendirmek “dostluk-kardeşlik” politikasına özen göstermek önemlidir. Türkiye’nin kültür politikası, dışarıda Türkçenin öğretimi, Türk edebiyatının ve kültürünün çeviriler yoluyla tanıtılması, bu etkinliklerin özendirilmesi konusunda önemlidir. Edebiyat dünyasının kültür içindeki yeri konusuna şimdilerde televizyon da girmekte ve bu bilim dallarını etkilemekte ve yönlendirmektedir. Bir kültür hizmeti olarak sunulan edebiyat programları, televizyonun büyük kitlelere hitap etmesi gerçeği göz önüne alındığında kitap, dergi, gazete gibi yazılı medyayı

etkilemektedir. Bu konuda edebiyat programları büyük bir öneme sahiptir. Edebiyat programları yazarla yapılan sohbet bakımından önemlidir. İzleyiciye yazarın hayatı hakkında, eserleri, düşünceleri hakkında fikir sahibi olma fırsatı vererek kitaplarını okuma hevesi uyandırması ya da okuyucunun kendi zevkine hitap etmeyeceğini düşünerek vazgeçmesi açısından önemlidir. Güncellik, haber alma, yeni yayınları kısmen de olsa fark etme konularında televizyonun kültür hizmeti önemlidir. Edebiyat sosyolojisi açısından da yazarın kültürü hakkında bilgi sahibi olup eserine ne derece yansıtığı açısından önemlidir (Aytaç, 2005:112-114).

20. yüzyıl başlarından bu yana Türk edebiyatında kültür değişimi bir sorun oluşturması hem yazarı hem de eserini etkilemiştir. Şark kültürünün etkisinden Tanzimat ile birlikte batılılaşmaya doğru giden yolda romanlarda, öykülerde bu dönüşümün yansması kaçınılmaz bir gerçektir. Gürsel Aytaç'a göre edebiyat kavramı bir ulusun ya da bir dönemin ruhunu dilsel olarak yansıtan her türlü belge için kullanılmıştır ve bir ulusun her türlü düşünsel etkinliklerinin tümüdür. Bu anlamda edebiyatın tarihine de doğal olarak hayatı ve insanı konu edinen sanatlar ve bilimler girer. Sadık Tural da edebiyatın; araştırmacı, yorumlayıcı, değerlendirici ve aydınlatıcı yönlerinin olduğunu ve bu doğrultuda bir faaliyet olarak nitelendirilebileceğini dile getirir. Edebiyatın bu yönleri onun kültürle olan ilişkisine değişik bir boyut kazandırır. Edebiyat, kültürel bir metin veya kültürel bir dokudur (Aytaç, 2005:8).

Bir edebi eserin oluşumunda birden çok etkiden söz edilebilir. Bu etkilerden biri, yazarın hayatının esere yansmasıdır. Diğer etki yazarın gözlemlerinin eserde hayat bulması olup bir milletin yarattığı edebiyat bu bakımdan o milletin kültürünü yansıtması açısından eseri değerli kılar.

Edebiyatın toplumla ilişkisi dolayısıyla kültürle olan bağlantısı konusunda Charles Warner şu yorumda bulunur:

“Edebiyat, belli bir düzeyde içerisinde yeşerdiği toplumdaki yalıtılamaz, hatta ondan etkilenerek şekillenir. Her türlü halis, haliki ve kalıcı edebiyat, onu vücuda getiren dönemin ürünü olmakla birlikte zamanın genel hissiyatına verilmiş bir cevaptır. Bir edebiyatı incelemenin en kazançlı ve en verimli yolunun onu vücuda getiren yahut onun vücuda geldiği halkı incelemekten geçer.” Herbert Read, bu görüşe paralel olarak toplumun yararları, yazarın arzuları ve toplumun kültürünü eserde bütünleştirmek önemli olduğuna değinir (Aktaran: Nalcioğlu, 2016:708).

Kültürün, yazarın edebi eserini kaleme alırken ki tema seçiminde etkisi büyüktür. Çünkü yazar, okuyucunun kültürünü, toplumsal sorunlarını, çevresinde gelişen olaylara verdiği tepkinin farkındadır. Örneğin Türkiye de yazar olan birisi kadın sorununu ele alırken geçmişten bugüne kadınların yaşadığı sorunlara hâkim olarak eserini ele alırken kültürden gelenekten beslenmek durumundadır. Bu durumda okuyucu kitlesine hitap etmek adına yazara büyük bir görev düşmektedir. Alman okuyucuya hitap etmek için Alman kültürüne, Fransız okuyucuya hitap etmek adına Fransız kültürüne, Türk okuyucuya hitap etmek adına ise Türk kültürüne vakıf olmalıdır bu durum okuyucusuna hitap etmesi açısından önem arz etmektedir.

Edebiyat ve Sosyoloji

Sosyolojinin amacı, insan topluluklarının oluşumu ve yapısını, bu yapıyı ayakta tutan değerlerini, hem kendi içinde hem de birbiriyle olan ilişkilerini, kendine has metotlarla inceleyip ortaya koymaktır (Çetişli, 2017:359). Bütün toplumsal ilimler, topluma farklı taraflarından bakar. Toplumun farklı yönleriyle ilgilenir. Toplumsal ilimler, birbirinden uzak, ilgisiz disiplinler değildir, iç içe olup birbirinden yararlanırlar ve zaman zaman birbirlerine ihtiyaç duyarlar. Sosyolojinin toparlayıcı aynı zamanda tamamlayıcı bir yönü vardır. O araştırmalarını yaparken diğer disiplinlerden de yararlanmak durumundadır. Bu yüzden de çatı görevi görür. Toplum biliminin farklı disiplinlere ayrılması bir ihtiyacın sonucudur (Aktaran: Yazıcı, 2011:42). Toplumbilim, insanların toplum yaşamının koşullarını bilimsel olarak inceleyen bilimdir. Amacı, insanların kişiliklerini belirleyen toplumsal çevrenin oluşumunda, işleyişinde ve gelişimindeki düzenliliklerini açıklamaktır. Sosyoloji içinde yaşadığımız toplumu anlamaya ve anlatmaya çalıştığı için birden çok sorun ve buna bağlı problemlerle ilgilenir. Sosyolojinin isim babası Auguste Comte'dur. Latince eş, arkadaş, birliktelik anlamına gelen "socius" ile Yunanca inceleme (study) anlamına gelen "logos" sözcüklerinin bir araya gelmesinden oluşmuştur (Bozkurt, 2012:14). Her bilimin amacı açıklamak, ortaya çıkarmaktır. Sosyoloji, toplumsal bilimi olduğuna göre, sosyolog da toplumsal gerçekliğin belirleyicilerini ortaya koyacaktır. Bu gerçeklik ise doğal değil, insanın var ettiği gerçekliktir (Cangızbay, 1996:7).

Toplumbilim tanımlamaları çeşitlidir. Örneğin;

1-Comte'a göre; toplumbilim toplumun ansiklopedik bilimi, diğer sosyal bilimlerin özümsemesidir.

2-Spencer'e göre; sosyal bilimlerin genelliklerini birleştiren bir bilimdir.

3- Simmel'e göre toplumdaki insan davranışlarının şekilleriyle ilgili bir bilimdir.

4- Lazarsfeld'e göre sosyal bilimlerin metodolojisidir.

Sosyoloji tanımlarının çoğunun ortak noktası toplumsal nitelik taşıyan bir davranıştan hareket etmesidir. Sosyolojinin bir bilim olduğunu kanıtlamak için toplu yapılan davranışının anlamlı olmasının gerekliliği vardır. İnsanın kişilik ve sosyal özellikleri üzerinde deney yapmak mümkün değildir ancak gözlem yapılabilir.

Sosyolojinin ilk dönemlerindeki anlaşılması araştırılması kolay olan toplumun siyasal, ekonomik, ailesel ve dinsel kurumları arasındaki farklar gibi taraflarına, özelliklerine göre ortaya çıkmıştır. Günümüzde sosyoloji, toplumsal problemleri rasyonel bir yolla çözüme kavuşturmaya çalışan, tarihsel bir özellik gösteren ve sorunlara çare bulmaya yönelik çalışmalar yapmaktadır (Arslanoğlu, 2012:7).

Ülkemizde sosyoloji batılı sosyologların kitap ve incelemelerinden yapılan kısımsal ve dağınık çevirilerle ülkemizde duyulmaya başlamıştır. Rıza Tevfik, Ahmet Şuayip, Hasan Tahsin gibi yazarlar Spencer'ın ve onun etkisinde ki Fransız R. Wormsun eserlerinden çeviriler yapıp sosyolojik olarak inceleme yoluna gitmişlerdir. Ülkemize sosyoloji adı altında girişinin ilk yıllarından sonra, sosyoloji deyimine karşılık "*ilm-i muaşere, hikmet-i içtimaiye, ilmi cemiyet*" gibi deyimler kullanılmaya başlanmış sonrasında tekrar sosyoloji kavramı kullanılmaya devam etmiştir. Ülkemizde Cumhuriyetten önce 1910'lara doğru sosyolojik düşüncenin başlatıcıları olarak Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin gelmektedir. Ziya Gökalp'in sosyolojik düşüncesi Comte gibi pozitivist bir sosyolog olan Durkheim'in etkisi altında oluşmaya başlamış ve gelişmiştir. İttihat ve Terakkinin fikir babası olan Ziya Gökalp *Türkçülüğün Esasları* adlı kitabında Durkheim'in toplumsal bilinç kavramını, tarihsel maddeciliğin sınıf çelişkisi kavramına denk kullanmıştır. Prens Sabahattin'e göre ise toplumsal yapıyı kemiren, toplumumuzu uçuruma sürükleyen hastalığın nedenlerinden biri, özel hayatta göreneğe dayanan kişiliği öldüren eğitim sistemi; biri de genel hayatta merkeziliğe dayanan yönetim sistemidir. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte ülkemizde sosyoloji, toplumu inceleyen bilim olarak Comte ve Durkheim'in sosyolojiye yaklaşımıyla öğretilmeye devam etmiştir. 1933-1936 yılları arasında tarihsel maddecilikle ilgili yayınlarda belirli bir artış görülmüştür. 1940-1945 yılları arasında sayıca az olan sosyologlarımız, toplumsal gerçekleri göz önüne alarak köy araştırmaları yapmışlar, bu araştırmalarda diyalektik yöntemini kullanmışlardır. 1960'tan beri ise bir kısım sosyolog ve sosyal bilimcilerimiz bazı toplumları açıklamış olan bir yaklaşımı mekanik olarak kendi tarihsel ve toplumsal evrim gerçeğimize göre bulunmasını önermektedirler (Ergun, 1984:247-248).

Edebiyat biliminin başka disiplinlerden herhangi birinin yardımıyla yürütülmesinde öncelik, sosyolojide olmuştur. Sosyoloji toplumu inceleyen bir bilim dalı olarak insan ve insanı ilgilendiren tüm durumlarla ilgilenir. Bu sebeple bilimsel metotlarla insanların farklı özellikleri toplum içindeki varoluşu üzerine incelemelerde

bulunur. Diğer taraftan ekonomi, siyaset, kültür, sanat ve en başlarda yer alan edebiyat gibi birçok kavramdan yardım alarak toplumsal hareketler hakkında çıkarımlarda bulunur. Sosyolojinin üzerine eğildiği konulardan biri olan edebiyat, düşünce ve duyguların yazıya dökülmüş hali olarak okuyucu sayesinde toplumla ilişki kurar. Okuyucu ile yazar arasında oluşan bu bağ sosyolojiyi ilgilendirir. Sosyolojinin edebiyatla ilişkisi sadece edebi metinlerin sağladığı sosyolojik göstergelerin açıklaması ile ilgili değildir. Bir sanat olarak edebiyatın toplum içinde kendini var ettiği biçim, sadece edebi metin değildir. Edebi metin; yazar, okur (bir yönüyle toplum), yayıncı, ideoloji gibi birçok farklı odağın merkezinde bulunarak bu odakların birbirleri ile ilişkisinden ortaya çıkan artı değerın tetikleyicisidir. Bu açıdan edebiyat sosyolojisi, sadece metinlere sosyolojik kıstaslarla yapılacak bir sınama metodu ile sınırlı kalmaz. Bu odakların her birinden hareketle yapılmış, okur merkezli, yazar merkezli, veya toplumsal olanı anlama imkanına yaklaşır. Kimlik inşa süreçleri, toplumların güzellik anlayışları, dönemlere göre siyasal-sosyal ekonomik ilişkilerin edebiyatla kesiştiği noktalar, edebiyatın topluma etkisi, toplum ve dönemkoşullarının edebiyata etkisi gibi birçok toplumsal kategori; edebiyat sosyolojisi çalışmalarının vaat ettiği artı değerlerdir (Tüzer-Hüküm, 2019:27).

Edebiyat ve sosyolojinin ortak yanları ve inceleme metotları vardır. Bu alanların farklılığı ise öncelikle yapıları ve varlıklarından kaynaklanmaktadır. Edebiyat bir sanat dalı iken sosyoloji bağımsız bir bilim dalıdır.

Orhan Hançerlioğlu toplumbilimi “*Toplumı inceleyen ve nesnel yasalarını saptayan bilim*” diye tanımlamaktadır (Hançerlioğlu, 1996:412). Bu tanımlamadan anlaşıldığı üzere toplumbilim sadece toplumun bugününü değil, geleceğe dair öngörülerde bulunmayı da amaçlayan bir bilim dalıdır. Sosyolojinin odak noktasında toplum, toplumun normları, idealleri yer almaktadır. Sosyoloji insan gruplarının birbiriyle ilişkisini incelerken, edebiyat ise bu insan gruplarının eserde betimlemesini yapar.

Edebiyatın okuyucusuyla etkileşim halinde olması, yazarın savunduğu doğruları okuyucuya subliminal bir mesajla okuyucusuna vermesi edebiyatın toplum üzerinde bu denli etkili olması sosyoloji ve edebiyatı ortak noktada birleştirmeyi zorunlu kılmıştır. Sanatın bir bakıma yansıma ve yansıtma gerçeğini içinde bulundurması sanat, toplum ve hayat bağlamını ortaya çıkarır.

Edebiyat araştırmalarının ilk adımı olarak kabul edebileceğimiz edebiyat tarihçiliği de bu bağlamda sosyolojik bir bakış açısidir. Gustave Lanson, her edebiyat eserinin sosyal bir olay olduğunu vurgular. Ona göre edebiyat tarihi medeniyet tarihinin bir yönüdür. Edebiyatın tarih içindeki seyri bir milletin toplumsal ilişkilerinin olaylar ve duygular üzerinden kaydetme özelliğine sahiptir. Fuat Köprülü bu konuda “Gözlerimizin önünde yaşayan mazidir” demiştir. Edebi eser bir ferdin eseridir, fakat ferdin içtimai eseridir. Bu sebeple edebi eser, fert ve toplum arasında iletişim vasıtasıdır (Aktaran: Tüzer-Hüküm, 2019:8). Bu durum toplum sanatı var eden bir oluşum olduğu kanaatine ulaştırır.

Türkiye’de Edebiyat Sosyolojisi

Türkiye’de edebiyat sosyolojisi akademik bir disiplin ışığında 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra yaygınlık kazanmış, çalışmalar belli gruplar tarafından toplumsallık ile ilgi kurularak gerçekleştirilmiştir. Bunlar sosyologlar, sosyal bilimciler, yazar, eleştirmen ve edebiyatçılardır (Alver, 2012:187). Edebiyat sosyolojisine katkıda bulunan birçok kalem ve grup varken Türkiye’de edebiyat sosyolojisinin bir disiplin olarak göz ardı edilmesinde birden çok neden saymak mümkündür. Bunların başında, sosyologların özel bir bilgi ve ilgiye dayanan konulara pek yanaşmamaları, yandaşların da belli kalıplara sokmağa çalışmalarından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte araştırmacıların, çoğu zaman edebi eserin yazılma sürecinde toplumun etkisini hiçe saymaları, edebiyat ve sosyolojiyi iki ayrı disiplin olarak değerlendirmeleri, bu iki disiplinin ortak alanlarını görmemeleri edebiyat sosyolojisinin gelişimini geciktirmiştir.

Nurettin Şazi Kösemihal’e göre; edebiyat sosyolojisinin gelişimini geciktiren nedenler şunlardır;

a) İlk bu nedenlerin, engellerin başında toplumsal zümre gelir. G.Picon’un dediği gibi: Burjuva görüşü kültür ve sanatın toplumsal gerçeklikten toplumsal biçimlerden bağımsız olarak geliştiğini, tarih dışı, politika dışı, toplum dışı olduğunu sav (iddia)lar. Bu görüş, sanatın toplum tarihinde hiç bir içeriği olmadığını, ondan bütünüyle bağımsız, türsel bir tarih olarak geliştiğini savladığına göre, bir edebiyat sosyolojisi kurmanın hiçbir anlamı kalmaz.

b) İkinci bir görüşe göre edebiyat olgusu, herhangi bir toplumun, kendi kendinin bilincine ulaşmasını sağlar. Bu bilince ulaşma da çoğu zaman yıkıcıdır, başka bir deyimle toplumun düzeni, dengesi bakımından korkuludur. Bundan ötürü bu düşünce de olanlar edebiyat olayını ya yokumsamışlar ya da toplumsal hayatla ilişkisi olmayan bir takım dâhice ya da çocukça hayaller, sayıklamalar, taşkınlıklar gibi göstermeğe çalışmışlardır.

c)Toplumun kendisini de aydınlatacak diye edebiyat olayının aydınlanmasına karşı gelmesi, edebiyatçıları da etkilemiş olacak ki, onlarda kendilerinin toplumsal yönden aydınlatılmalarından çekinmemişlerdir. Denenebilir ki edebiyat bu aydınlanmamış karanlık durumdan hoşlanmaktadır. Bu karanlıktan hoşlanma, aydınlıktan ürkme, kaçınma da, toplumsal zümrenin dine ve her çeşit düşünce olgularına olan bir çeşit

saygısından gelmektedir. Toplum, düşünce olgularının, başının sonunun bilinmesinden kestirilememesinden, sırla örtülmesinden, yazarın, deha kuramının sırlı perdesi altında gizlenmesinden; yapıtın işlenişinin de, esin(ilham)in romantik kuramına tanrısal sırı bürünmesinden hoşlanır.

d) Gerçi bu saydığımız engeller bilimsel araştırmaları büsbütün önleyememiştir, ama bu yolda çalışanlar, bilimsel araştırmalarda bulunanlar da; bir edebiyat sosyolojisi olamayacağı fikrinde olanları yıldırmanın olgucu (positiviste) gerekirci(deterministe) edebiyat bilimini iki temele dayamaktadır. Bunlardan biri yazarın temel gücünün açıklanması, biri de bu gücün ırk, çevre, zaman koşulları içinde gelişmesi... Taine'e göre tıpkı ipek böceğinin koza, arının petek yapması gibi, üstün türden bir hayvan olan insan da felsefeler kurar şiirler düzer.

Bunlarla birlikte araştırmacıların ortak bir payda da buluşamamış olması, birbirlerinden habersiz bir şekilde dağınık çalışmaların yapılmış olması edebiyat sosyolojisini olumsuz yönde etkilemiştir. Disiplinin oluşmasını engelleyen en büyük sebeplerden biri de sosyologların mı yoksa edebiyatçıların mı bu konuya eğilmesi gerektiği konusunda mutabık olunmayışı büyük bir sorun teşkil etmiştir.

Cemil Meriç, bu konuda şunları söyler:

“Edebiyat sosyolojisi bir realiteden çok bir ümittir; tam olarak kurulamamasında ki sebep sosyoloji toplumun kendi iç dünyası hakkındaki şuuru, oysa toplum aynaya bakmaktan hoşlanmayan bir Narsis; kurulamamış çünkü yazar da imtiyazlarına dokunulmasını istememiş, imtiyazlarına yani sırlarına, dehanın halesi ilmin çiğ ışığından hoşlanmamış ama çağdaş sosyoloji yasak bölge tanımamaktadır. Mazinin başarısızlığa uğrayan teşebbüsleri de yıldırمامıştır. Edebiyat sosyolojisi insan ruhunun ve sanat eserinin en mahrem, en loş, en esrarlı köşelerine ışık tutmak iddiasındadır” (Meriç, 1980:434).

Türkiye’de sosyologların edebiyata ilgisinin sınırlı olmasının yanı sıra edebiyatla ilgisi de yadsınamaz bir gerçektir. Türk sosyologları arasında edebiyatla ilgilenen isimler şunlardır: Ziya Gökalp, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Niyazi Berkes, Behice Boran, Mediha Berkes, Nurettin Şazi Kösemihal, Cahit Tanyol, Baykan Sezer, Şerif Mardin, Sabahattin Güllülü, Mermi Uygur, Ahmet İnam, Ömer Naci Soykan, Ziya Gökalp, romanın toplumsal dönüşüm ve değişimde etkili olup, toplumları dönüştürdüğünü belirtmiştir (Aktaran: Alver, 2012:187).

Fındıkoğlu'nun *Bayburtlu Zihni: Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi* başlıklı eseri ilk çalışmalardan biri olması açısından önemli olup, onun 1927 yılında yayımlanan *Erzurum Şairleri* adlı çalışması da bir sosyolog olarak Fındıkoğlu'nun edebiyata ilgisini gösterir niteliktedir. Edebiyat sosyolojisi alanında yöntem ortaya koyan Soykan, edebiyat eserinin dört unsurundan eser üzerine yoğunlaşır ve yaptığı incelemede eseri, “mekân-zaman, şahıslar, olay örgüsü ve mesaj” bakımlarından inceler ve eserin edebi haritasını çıkarır (Coşkun, 2006:407).

1940'lı yıllara gelindiğinde ise Niyazi Berkes ve Mediha Berkes edebiyat ve edebiyatçılar üzerine çalışmalar yapmış, öncelikle de Hüseyin Rahmi Gürpınar üzerinde incelemelerde bulunmuşlardır. Behice Boran'ın ölümünden sonra kitaplaşan yazılarının içerisinde bulunduğu *Edebiyat Yazıları* onun edebiyat sosyolojisine ilgisini gösterir niteliktedir. Nurettin Şazi Kösemihal, Türkiye'de edebiyat sosyolojisinin akademik ve bilimsel bir nitelik kazanmasında öncü rolü üstlenmiştir. Edebiyat sosyolojisini bir ders olarak İstanbul Üniversitesi Sosyoloji bölümünde 1965-66 yılları arasında vererek öncü olmuştur. Kösemihal, hem verdiği dersler hem de yönettiği tezlerle alanda önde gelen kişiler arasındadır. *Edebiyat Sosyolojisine Giriş* adlı kitabında Nurettin Şazi Kösemihal, edebiyat sosyolojisiyle ilgili düşüncelerini belirtirken alanın geri kalma nedenini bilim adamlarının sanat dallarıyla ilgili çalışmalarında sanatın bilimle açıklanması konusundaki isteksizliklerine bağlar. Çok yönlü bir savsaklamanın oluşturduğu engeller yüzünden geciken bu çalışma alanı ancak edebiyat olayının fiziksel, biyolojik, psikolojik ve toplumsal yönlerini gözden kaçırmadan yapılacak disiplinlerarası çalışmalarla ortaya konabileceğini belirtir (Aktaran: Tüzer-Hüküm, 2019: 3).

Cahit Tanyol yazarlar ve edebiyat yazılarıyla, Şerif Mardin Türk romanı, toplumsal değişme, batılılaşma ile ilgili yazılar kaleme almıştır. Baykan Sezer ise yazar Kemal Tahir'den hareket ederek sosyolojik bir teori geliştirme girişiminde bulunmuştur. Sabahattin Güllülü *Sanat ve Edebiyat Sosyolojisi* başlıklı çalışmasıyla alana katkıda bulunmuştur. Türkiye'de edebiyatın toplumsal izdüşümleri yansıttığı gerçeğinden hareketle kaynak olarak kullanan birçok sosyal bilimciyi saymak da mümkündür. Bunlar arasında öne çıkan isimler arasında şunlar sayılabilir: Kemal Karpat, Halil İnalçık, Taner Timur, Berna Moran, Süha Oğuzertem, Duygu Köksal söz konusu isimler arasında sayılabilir. Bu isimler edebiyatı toplumsal bağlamda okumaya çalışmış isimlerdendir. Kemal Karpat'ın *Türk Edebiyatında Sosyal Konular* adlı eseri

edebiyat sosyolojisi çalışmaları arasında yer almaktadır. Bazı sosyal bilimciler, batılılaşma sürecini anlamak açısından edebiyatın yararlanılacak bir kaynak, hem de önemli bir kaynak olarak görmektedir. Niyazi Berkes, Kemal Karpat ve Şerif Mardin bu konularla ilgilenmiştir. Kemal Karpat ise Osmanlı siyaset ve düşünce hayatı üzerinde dururken, Niyazi Berkes kültür değerlendirmelerinde bulunurken, Şerif Mardin de “Tanzimat’tan Sonra Aşırı Batılılaşma” metniyle Türk modernleşmesini roman üzerinden anlatmanın daha anlamlı olduğunu savunmuştur. Onun incelediği eser, Recaizade Mahmut Ekrem’in *Araba Sevdası* adlı romanıdır.

Bununla birlikte roman ve öykü edebiyat sosyolojisi açısından önemli olup sosyal bilimciler tarafından araştırılmaya tabii tutulan araçlardandır. Çünkü bu türlerin Türkiye’de ortaya çıkışında Jön Türkler ve ardından düşünsel manada devamı sayabileceğimiz, Terakki Cemiyeti, Anadolu’daki ekonomik ve sosyal değişimden hürriyet hareketlerine; I. Dünya Savaşı’ndan Kurtuluş Savaşına, tek parti döneminden milli bir burjuva sınıfının oluşturulmasından kapitalizmin Türkiye’de yerleşme çabalarına kadar tüm siyasi hareketlerde etkisi bulunan bir sosyolojik yapıdır İttihat ve Terakki. Bu sosyal yapının edebi türler üzerindeki etkisinin, içinde ilk romancılarımızdan Namık Kemal’i de barındıran Jön Türklerdir. Bu anlamda Türk romanının oluşumunda doğal süreçlerle ortaya çıkmış bir burjuva sınıfının değil; Batılılaşma yolunda yol almak isteyen siyasi oluşumlar bulunmaktadır. Bu yüzden romana da öyküye de ideoloji yansımıştır. Köksal Alver bu konuda şunları söylemektedir:

“Türk romanı, Türk toplumunun dönüşümünde bir ayna işlevi üstlenmiştir. Romancıların gerek tematik gerekse biçimsel yönelimleri, toplumsal dönüşümlerde karşılığını bulmuştur. Türk romanı özelinde ortaya atılan kimi roman tasnifleri, sözü edilen dönüşümün bir izdüşümü olarak anlaşılmalıdır. Tezli roman, köy romanı, Anadolu romanı, fantastik roman, postmodern roman, tarihsel roman gibi ayrımların ortaya çıkışında toplumsal ve siyasal dönüşümlerin rolü inkâr edilemez. Bu ayrımlar sadece biçimsel tercihlerin değişimi ile izah bulamaz. Biçime yön veren şairler arasında toplumsal ve siyasal vaziyet alışlara yer vermek de kaçınılmazdır” (Aktaran: Tüzer-Hüküm, 2019:78-79).

Türkiye’de edebiyat sosyolojisi alanında çok sayıda yazar, eleştirmen ve edebiyatçılar da bulunmaktadır. Bunlar arasında; Cemil Meriç, Fethi Naci, Sezai Karakoç, Rasim Özdenören, Ömer Leksiz, Orhan Koçak, Ali Galip Yener bu isimler

arasında önemli bir yer tutmaktadır. Cemil Meriç, Hisar dergisinde sosyoloji-edebiyat ilişkisini tartışmıştır. Ahmet Oktay'ın çalışmaları sosyolojik okuma örnekleri olması açısından önemlidir. Sezai Karakoç'un *Mehmet Akif* adlı eseri edebiyat sosyolojisi örneği olarak önem arz etmektedir.

Türkiye'de edebiyat sosyolojisi alanında, eser hariç edebiyat vakasının diğer üç unsuru üzerine çalışma yapılmışsa da eseri merkeze alan çalışmalara öncelik verilmesi düşüncesinde hareket eden Sezai Coşkun'a göre yapılması gerekenler şu şekilde ele alınmıştır;

1. Edebiyat, sosyoloji, felsefe ve tarih alanlarında, uzmanlık derecesinde birikime sahip araştırmacıların yetişmesi için imkânlar hazırlanmalıdır.
2. Edebiyat sosyoloji çalışmaları, atölye çalışmalarını gerekli kılmaktadır. Bu şekilde yapılacak kolektif çalışmalarla sağlıklı bir edebiyat sosyolojisi eseri ortaya konulabilir. Bu bakımdan Kösemihal ve Soykan'ın yaptırdığı atölye çalışmaları dikkat çekici misallerdir. Ancak Türk akademik hayatının bu tür çalışma disiplininin bugüne değin mahrum oluşu, bu disiplin karşısında önemli bir problem olarak durmaktadır.
3. Sosyolojik okuma ve sosyal tenkitin edebiyat sosyolojisinden ayrı anlayışlar olduğu gerçeği, göz önünde bulundurulmalıdır.
4. Edebiyat sosyolojisi, eserin doğumdan sonraki macerasıyla ilgilenmektedir. Bu sebeple eserin, yazarın elinden çıktığı andan itibaren ki toplumsal macerası teferruatlı bir şekilde incelenmelidir. Bu tür incelemede üretici konumundaki yazar da, belli noktalar göz önünde tutularak ihmal edilmemelidir.
  - a. Yazarın doğup büyüdüğü çevre, aile yapısı, ailesinin özellikleri, okuduğu okullar, hobileri, fobileri sosyal ve siyasi durumu bakımından incelenmelidir.
  - b. Eser ilk önce dış ve iç sosyolojik tahlile tabi tutulmalıdır.
  - c. Eserin yayınlandığı yayınevi, yayınevinin toplumsal kimliği, dağıtım şekli, kitabın kapağı, kâğıdı incelenmelidir.
  - d. Edebiyat sosyolojisi çalışmasının son ayağını oluşturan okuyucu için anket yöntemi kullanılarak okuyucu profili ortaya çıkarılmalıdır. Çıkarılan sonuçlardan hareketle yazar, yayıncı ve eserin hangi kitlelere ulaştığı ve bu kitlelerde hangi değişimlere sebep olduğu gözlemlenebilir. Bu sıralanan hususlardan hareketle yapılacak eser merkezli bir çalışma, eserin ve eseri

kaleme alan yazarın, okuyucu ve yayınevinin toplumsal profilini ortaya koyması açısından önem arz etmektedir (Coşkun, 2006:412).

Tüm bu yapılan çalışmaların yanı sıra çeviriler de edebiyat sosyolojisinin gelişimine etkide bulunmuştur. Türkçeye çevrilen makale ve eserlerde edebiyat sosyolojisi ve sosyolojik okumanın gelişimine katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda eserleri Türkçeye çevrilen kişiler arasında Robert Escarpit, Georg Lukacs, Lucien Goldmann, Terry Eagleton, Marshall Berman önde gelen isimler arasındadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

LEYLÂ ERBİL'İN HAYATI, ÖYKÜLERİ VE ÖYKÜCÜLÜĞÜ

1.LEYLÂ ERBİL'İN HAYATI, ÖYKÜLERİ VE ÖYKÜCÜLÜĞÜ

1.1. Leylâ Erbil'in Hayatı

Leylâ Erbil 12 Ocak 1931 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Devlet Demiryollarında makinist olarak çalışan Hasan Tahsin Bilgin (1893-1969) ile Arnavut kökenli Emine Huriye Hanımın üç kız evladından biri olarak dünyaya gelir. Ablasının adı Mürvet, kardeşinin adı ise Sema'dır. Leylâ Erbil'in babası İstanbul'da liman müfettişi iken Trabzon'a tayin olan ve Trabzon'a yerleşen Rumeli kökenli Mehmet Efendi'nin oğludur. Annesi ise Arnavut kökenli Manastır'da çiftlik sahibi Adem Ağa ile Rakibe Hanımın kızıdır.

Leylâ Erbil'in dedesi Mehmet Efendi'nin ikinci eşi Hatice Hanım ile olan evliliğinden biri Erbil'in babası Hasan Tahsin Bilgin olmak üzere beş erkek ve bir kız çocuk dünyaya gelir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Hasan Bey'in ailesi İstanbul'a gelip Kocamustafapaşa'da bir konağa yerleşirler. Selanik doğumlu anne Emine Huriye Hanım'ın ailesi ise Balkan Savaşı mübadelesi sonucu İzmir'e taşınırlar. Huriye Hanım'ın bir ayağı İzmir'de bir ayağı İstanbul'da akrabalarının yanında geçer. İstanbul'da Fatih'te aynı mahallede yaşayan Hasan Bey ile tanışarak kısa süre sonra da, cumhuriyetin kuruluşunun birinci yılında beş erkek kardeşin beşinin de denizci olduğu Mehmet Efendi Konağı'na gelin gider. Leylâ Erbil'in de dünyaya geldiği bu konak Fatih yangınında kül olana değin bu kalabalık aile bir arada yaşar (Şahin, 2013:15-16). Leylâ Erbil konakta çıkan yangından sonra geniş aile dağılarak yerini çekirdek aileye bırakır. Bu sırada vefât eden dedesinin kabri, Eyüp Sultan Mezarlığı'ndadır.

Leylâ Erbil'in ailesi yangından sonra Beşiktaş'a taşınırlar. Leylâ Erbil İlkokulu burada ki Esmâ Sultan Okulu'nda okur. Ancak asabi ve şiddete meyilli ilkokul hocası yüzünden okula isteksiz gidip gelir. Erbil, öğrenim süresince okullarla da, her çeşit disiplinle de arasının iyi olmadığını söyler. *"Ailem istiyor diye adalet yerini bulsun diye okuyordum! Bu çeşit eğitimin dünyadan kalkmaya başladığını izledikçe seviniyorum!"* demektedir (Dündar, 2007:12). İlkokul beşinci sınıftayken bu okul, 1863-67 yılları arasında Sultan Abdülaziz tarafından Çırağan Sarayı'na ek bina olarak yaptırılan harem dairesi olarak kullanılan, Beşiktaş'ta deniz kıyısındaki güzel mekâna taşınır. Daha sonra da Beşiktaş İkinci Kız Ortaokulu adını alır. Erbil ortaokula burada

devam eder. Orada kendisine edebiyatı sevdiren öğretmeni Vehbi Bey ile jimnastik öğretmeni Remziye Hanım'ı bugün de anmaktadır. İlk gençlik yıllarında sporla da yakından ilgilenen Erbil, uzun atlama, koşu, voleybol gibi dallarda okul takımında yer alır; o yıllarda iyi bir atlet, bisikletçi ve yüzücüdür. Daha sonra Beyoğlu Kız Lisesi'ne giden Erbil, son sınıfta coğrafya dersinden kalması ve o sırada ailenin Caddebostan'a taşınması üzerine okulun son yılını Kadıköy Kız Lisesi'nde okur. Artık şiirler ve öyküler yazmakta olan genç Erbil, henüz üniversiteye gitmeden, Edebiyat Fakültesi'nin Coğrafya Bölümü'nde okumakta olan ablası Mürvet Bilgin'in arkadaş grubundaki Metin Eloğlu, Selahattin Hilav ve Nevzat Özmeriç gibi sanatçı ve aydınlarla da tanışmaktadır.

Leylâ Erbil, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde İngiliz Filolojisi'ne girdikten bir yıl sonra Çerkez Reşit'in oğlu Aytek Şay ile evlenerek (1951) öğrenimine ara verir; ancak kısa bir süre sonra eşinden ayrılarak okuluna ve edebiyatçılar arasındaki hareketli yaşamına döner. Erbil'in, yazarlığına hayranlık duyduğu Sait Faik'le tanışması, dostluğu da bu döneme rastlar ve Sait Faik'in 1954'te ki ölümüne kadar devam eder. Okuldaki ilk yılında ilgi duyduğu felsefe derslerini izlediği gibi, Güzel Sanatlar Akademisi'nde Zeki Kocamemi'nin atölyesinde de konuk öğrenci olarak çalışır. Bir süre sonra İskandinav Hava Yolları'nda iş bulur; hem okula gitmeye hem de işte çalışmaya başlar. O yıllardan *"Hiçbir sanat etkinliğini kaçırmadan inanılmaz bir enerjiyle oradan oraya koşuşturduk"* diye söz eder (Dündar, 2007:13).

Leylâ Erbil, yüksek mühendis Mehmet Erbil'le 1954'te tanışır ve 13 Mayıs 1955'te evlenirler. Okulu terk eden Erbil, eşiyile Ankara'ya yerleşir. Kızılay'da oturan Leylâ-Mehmet Erbil çifti, burada Vüs'at O. Bener, İlhan Berk, Mithat Fenmen, kemancı Fethi Kopuz ve eşi balerin Kaya İlhan- Kopuz, Nezihe Meriç, Güzide Noyan, Fikret Otyam, Orhan Peker, Salim Şengil, Hikmet Şimşek ve Can Yücel gibi kişilerden oluşan bir çevre içinde yer alır. Yazar, Mehmet Erbil'in sınıf arkadaşı olan Süleyman Demirel'in o sırada müdürlük yaptığı Devlet Su İşleri'nde çevirmen ve sekreter olarak çalışmaya başlar.

Erbil, 1950'lerin başında öyküler yazmaktadır. Sait Faik'e bir öyküsünü okuduğunda ondan *"Biz artık kalemlerimizi kıralım!"* gibi bir iltifat da almasına rağmen, önceleri, öykülerini yayımlatmaya cesaret edememiştir. Sonunda bir gün Ankara'da, son yazdığı öyküsünü, *"hayatımda tanıdığım en zeki ve yetenekli şair"* dediği yakın

arkadaşı Metin Eloğlu'na okur. Eloğlu, öyküyü sever ve adını “Uğraşsız” koyarak kendi çizdiği desen ile birlikte Salim Şengil'e verir. “Uğraşsız”, 1956'da *Seçilmiş Hikâyeler* dergisinde çıkar. Böylelikle yazar, edebiyat dünyasına ilk adımını atar. Yazarın hikâye ve yazıları sonraki yıllarda *Ataç*, *Dost*, *Dönem*, *Papirüs*, *Türk Dili*, *Türkiye Defteri*, *Yeditepe*, *Yelken*, *Yeni a*, *Yeni Dergi* ve *Yeni Ufuklar* gibi dergilerde çıkar (Dündar, 2007:13).

Erbil çifti, 1957'de Mehmet Erbil'in bir arkadaşının Türkiye'nin ilk modern mobilya atölyesini kurma fikri üzerine İzmir'e yerleşir. İzmir o sırada sanat açısından kısır bir durumdadır. Ancak orada da kendilerine yakın buldukları, meşreplerine uygun İzmirliilerden ve İzmir'e öğretmenlik yapmaya gelen bir grup İngiliz'den oluşan bir arkadaş çevresi edinirler. O yıllarda Fahir Aksoy, Rana ve Şerif Antel, Sevim Burak, Metin Eloğlu ve Ömer Uluç gibi sanatçı arkadaşları da Erbil'leri yalnız bırakmaz. Aksoy, Eloğlu ve Uluç, Mehmet Erbil'in Kordon'daki Modülo adlı dükkânında sergi açarlar. Füreya'nın ufak seramik objeleri de sürekli olarak burada sergilenir.

Yazarın, Sait Faik ve Samuel Beckett etkisinde kalacağı korkusunu yaşadığını belirttiği, bu nedenle onlara adadığı ilk öykü kitabı *Hallaç*, 1960'ta Salim Şengil'in Dost Yayınları'nca basılır. Kitap, birkaç arkadaş ile Behçet Necatigil ve Memet Fuat dışında fazla ilgi görmez. Memet Fuat, Alman Kültür Derneği'nin Tünel'deki binasında gerçekleştirilen bir panelde, kapağını Orhan Peker'in yaptığı *Hallaç*'ı toplantıda bulunanlara göstererek “*İlginç bir kitap; yazarı kim acaba?*” diye sorar. İzleyiciler arasında bulunan Erbil, “Benim” demeye çekinir. İlk kitabının ilgi çekmemesine karşın yazmayı sürdüren Erbil, “*Alışılmadık bir iş yapmakta olduğumu biliyordum ve ilgi beklemiyordum zaten*” der (Dündar,2007:14).

1960'ta yazarın kızı Fatoş Erbil dünyaya gelir. Yazar, İzmir'de ilk annelik deneyimlerini yalnız başına ve zor geçirmiştir. Erbil çifti, bir süre sonra hem Mehmet Erbil'in mobilyacılık işleri iflasla son bulduğu, hem de Leylâ Erbil'in İstanbul özlemi dayanılmaz hale geldiği için İstanbul'a döner ve Teşvikiye'ye yerleşirler.

Leylâ Erbil, 1961'de kurulan Türkiye İşçi Partisi'ne üye olur ve burada Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Adnan ve Nazife Cemgil, Moiz Gabay, Yunus Koçak ve Cemal Hakkı Selek gibi aydınlarla tanışma fırsatı bulur. Bir süre sonra da, partinin Sanat ve Kültür Bürosu'nda, Fethi Naci başkanlığında, Edip Cansever ve Ahmet Oktay gibi arkadaşlarıyla birlikte çalışmaya başlar. Eşi Mehmet Erbil ise Devlet Karayolları'na

girerek kendi mesleğini sürdürür. Erbil'in *Hallaç*'ta yer alan "Üç Arkadaş" adlı öyküsü, 1962'de Sermet Çağan yönetiminde amatör bir üniversite topluluğu tarafından İstanbul'da sahnelenmiştir.

Erbil çifti bir süre sonra Levent'e taşınır ve bu sırada Leylâ Erbil, Dışişleri'nde çalışan bir akrabasından Zürih'teki Türk Konsoloslugu'nda açık kadro olduğunu öğrenir ve eşi ile kızını daha sonra yanına aldirmek niyetiyle Zürih'e gider. Erbil konsoloslukta kâtip olarak çalışmaya başlar. Zürih'te bir yıl kalan Erbil, burada yine İstanbul tutkusuna kapılır ve bir süre sonra Mehmet Erbil'in altı aylığına Fransa'ya gitmesi gerektiğinde, İstanbul'a, kızının yanına döner. Erbil, İstanbul'a döndükten sonra çeşitli yerlerde çevirmen ve sekreter olarak çalışmaya başlar. Erbil'in Edebiyatçılar Birliği yönetim kurulunda görev alması da bu döneme rastlar. Yazar, ilk kitabı *Hallaç*'ı herhangi bir ödüle aday göstermemiştir; ama çok ses getireceğine inandığı ikinci öykü kitabı *Gecede*'yi İstanbul'da, Nurer Uğurlu ve Metin Eloğlu'nun da yardımlarıyla kendisi bastırır ve Sait Faik Hikâye Armağanı için gönderir, ama kazanamaz. Ödül o yıl Orhan Kemal ile Faik Baysal arasında paylaşılır. 1969'da Selim İleri ve Leylâ Erbil, birçok yazarı arayarak ödüllere katılmama eylemi önerisinde bulunurlar, fakat fazla destek bulamazlar. Kemal Tahir ise, Erbil'de bulunan bir mektubunda "*benim yapamadığımı sizlerin başarmasını dilerim*" mealinde bir destek mesajı iletir. Yine de, Erbil ve arkadaşları Hayati Asilyazıcı, Naci Çelik, Selim İleri, Demir Özlü ve Fikret Ürgüp, Sait Faik'in mezarı başında toplanarak ödüllere katılmama kararı alırlar. Erbil o günden sonra hiçbir ödüle katılmaz (Dündar, 2007:15).

Leylâ Erbil, 1969'da yılında Bulgaristan Yazarlar Birliği'nin çağrısıyla Sofya'da konuk edilmiş, orada Bulgar yazarlarıyla ve Türkiye'den kaçmak zorunda kalan Fahri Erdinç ve İbrahim Tatarlı ile görüşebilmiştir. Aynı yıl Erbil'in babası Hasan Tahsin Bilgin, 74 yaşında sirozdan vefat eder. Erbil, eşi Fransa'dan dönünce işini bırakır ve sonrasında tek mesleği yazarlık olur. 1970'de Türkiye Sanatçılar Birliği'nin, ardından da, 1973'te Aziz Nesin'in girişimleriyle, 1974'te kurulan Türkiye Yazarlar Sendikası'nın (TYS) kurucu üyeleri arasında yer alarak roman dünyasında da varlığını hissettirmeye başlar. "Özgürlük, barış, dayanışma, kültürel gelişim" odaklı aydınlar birliğinin kurucuları arasında Leylâ Erbil ile birlikte Yaşar Kemal (sendikanın ilk başkanı), Aziz Nesin, Bekir Yıldız, Adalet Ağaoğlu, Orhan Murat Arıburnu, Adnan Özyalçınar, Turgut Uyar, Tomris Uyar, Nihat Behram ve Ali Özgentürk yer alır.

1971’de yazarın ilk romanı *Tuhaf Bir Kadın*, Habora Yayınevi tarafından yayımlanır. Bu kitap, tabuların üstüne gitmesiyle dedikodulara ve tutucu çevrelerin tepkisine neden olur. “Kadın”ın toplumun değerlerine, dini otoritelere ve tabulara başkaldırışı yoğun ilginin yanında muhafazakâr kesimlerin tepkisine yol açsa da yazarın en çok konuşulan kitabı olur (Şahin, 2009:123).

Altı yıllık bir suskunluğun ardından 1977’de Erbil’in üçüncü öykü kitabı *Eski Sevgili* Cem Yayınevi tarafından yayımlanır. Leylâ Erbil’in edebiyat koltuğu iyice sağlamlaşır.

Erbil, 1979’da Amerikan Kültür Merkezi’nin projesi kapsamında, Iowa Üniversitesi’nden aldığı bir davetle dört aylığına ABD’de Uluslararası Yazarlar Atölyesi çalışmalarına katılır. Burada dünyanın dört bir yanından gelen kırk kadar yazarla tanışma, seminerlere katılma olanağı bulur. Kendisi de Türk edebiyatı üzerine bir tanıtma ve okuma semineri hazırlar. Projenin son ayında, katılımcıların istedikleri yeri seçebilecekleri bir gezi programına yer verilir. Caza düşkün olan Erbil, New Orleans’ı seçer ve ABD’deki son ayını bu şehirde geçirir.

1980’li yılların başında, yazarın annesinin Alzheimer hastalığına yakalandığı anlaşılır. Emine Huriye Hanım, bir süre sonra Göztepe’deki Geriatri Hastanesi’ne yatırılır. Annesinin hastaneye yatırılışından üç yıl kadar sonra yazar, annesini kaybeder (6 Aralık 1984). Erbil’in 1985’te *Adam Yayınları* tarafından yayımlanan *Karanlığın Günü* adlı romanı, annesinin hastanede geçirdiği yıllarda yaşadıklarıyla ilgili otobiyografik öğeler taşıdığı gibi, *Eski Sevgili* adlı öykü kitabında yer alan *Bunak* adlı öyküde de annesinin sonradan yakalanacağı hastalığın işaretlerine rastlanır.

1986’da yazarın yakın dostu Tezer Özlü kansere yenilir. Özlü, daha önceki görüşmelerinde Erbil’e “*kocalarımızı yazalım*” diye bir öneride bulunmuş ve anlaşmışlardır. Bu fikirden yola çıkan Erbil, *Mektup Aşkları*’nda aşk ahlakının çeşitli boyutlarını irdeler. Ancak Tezer Özlü ‘nün sağlığı bu projeyi gerçekleştirmesine izin vermeyecektir.

1988’de yazar, üçüncü romanı *Mektup Aşkları*’nın dosyasını yayımlanmak üzere Erdal Öz’e teslim eder; ancak dosya, bir kitap fuarının standından, Öz’ün çantasıyla birlikte çalınır ve bütün çabalara karşın bulunamaz. Kitabın yaklaşık kırk sayfalık bir bölümünün kopyası Erbil’de de bulunmamaktadır. Erbil, eksik sayfaları tam eskisi gibi olmasa da yeniden yazar ve *Mektup Aşkları* bu haliyle Can Yayınları tarafından basılır.

Aynı yıl Erbil, Sovyet Yazarlar Birliği tarafından yapılan bir çağrı üzerine üç haftalık programla Moskova, Leningrad ve Litvanya'da bulunur.

1992'de Erbil'in kızı Fatoş Erbil, yüksek mühendis Ahmet Pınar ile evlenir. Yazar, 43 yaşında ölen dostu Tezer Özlü'nün kendisine yazdığı mektupları, onun vasiyeti üzerine, bir kitapta toplar. *Tezer Özlü'den Leylâ Erbil'e Mektuplar*, 1995'te Yapı Kredi Yayınları'nca basılır. Erbil'i sarsan bir başka acı olay da, 1950 kuşağının benzersiz öykücüsü, şair, denemeci, sineması Onar Kutlar'ın 11 Ocak 1995'te bombalı bir saldırıda öldürülmesidir.

1996'da, yıllardır süregelen F-tipi cezaevleri ve ölüm oruçları sorunu karşısında, bu sürecin sona ermesi için Erbil ve arkadaşlarının kaleme aldığı bildiri, oruçların 69. günü olan 27 Temmuz'da, yüz yazar ve şair tarafından imzalanmış olarak kamuoyuna duyurulur.

1988'de yazarın *Zihin Kuşları* adlı deneme kitabı Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkar. *Zihin Kuşları*, yazarın en eskisi 1954 tarihli olmak üzere daha önce çeşitli dergilerde yayımlanmış olan yazıları ile daha önce yayımlanmamış üç yazısını ve kendisiyle yapılan bir söyleşiyi içerir. Kitap, Erbil'in yazarlık mesleği, edebiyatta intihal, taklit, medya, düşünce özgürlüğü, kadının konumu, aşk ve cinsellik gibi çeşitli konulardaki yazılarına yer verir. Bu yazılarda yazarın toplumsal ve siyasal konulardaki duyarlılığı son derece belirgindir.

1999 yılında Berlin Üniversitesi'nden Karin Schweissgut'un *Individuum und Gesellschaft in der Türkei: Leylâ Erbil's Roman Tuhaf Bir Kadın (Eine Sonderbare Frau)* (Türkiye'de Birey ve Toplum: Leylâ Erbil'in Romanı Tuhaf Bir Kadın) başlıklı doktora tezi bastırılır. 1999, aynı zamanda, Leyla Erbil'in 18 Nisan seçimleri için Özgürlük ve Demokrasi Partisi'nden milletvekilliğine aday olduğu yıldır. Ancak Erbil seçimi kazanamayacaklarını bildiği için aday olmayı kabul ettiğini, olur da kazaen kazanılırsa hemen istifa edeceğini önceden açıklamıştır. Seçimlerden kısa bir süre sonra da "kimi politikalarını anlamadığı ve benimsemediği" için ÖDP üyeliğinden istifa eder.

Yazar, 2000 yılında başka bir acıyla karşılaşır; ablası Mürvet Toksöz (Bilgin) kansere yenik düşer. Leylâ Erbil, 2000 yılında Ankara Edebiyatçılar Derneği Onur Ödülü'nü, 2001 yılında da Ankara Öykü Günleri Onur Ödülü'nü kabul eder. *Kitaplık* dergisi de Eylül-Ekim 2000 tarihli sayısında Leylâ Erbil için özel bir sayı hazırlar. Bu

sayıda Nalan Barbarosoğlu, Cem Mumcu, Ahmet Oktay, Necmi Sönmez, Ayfer Tunç ve Güven Turan'ın yazıları ile yazarın kapsamlı bir fotobiyografisi yer alır.

Erbil'in dördüncü romanı *Cüce*, Mustafa Horasan'ın desenleriyle, 2001'de Yapı Kredi Yayınları tarafından yayımlanır ve eleştirmenlerden büyük ilgi görür. Leylâ Erbil bu eserinde eleştirel bir biçimde erkeklik ve kadınlık kavramlarını ele alır.

Erbil, 2002 yılında, üyesi olduğu Türkiye PEN Yazarlar Derneği tarafından, "*Türk diline ve edebiyata egemenliği, yapıtlarında kendine özgü bir dil yaratarak oluşturduğu özel dünya ve bu dünyanın evrenselliği, sanata katkısı olduğu kadar, aynı zamanda sokaktaki insana, hayata ve dünyaya karşı sorumlu bir aydın tavrı*" nedeniyle Nobel Edebiyat Ödülü'ne aday gösterilir. Böylelikle Erbil, Türkiye'nin ilk kadın Nobel adayı olmuştur.

12 Nisan 2003'te Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, kuruluşunun 14. Yılı için İstanbul'da, İstiklal Caddesi'ndeki Rumeli Han'da, Füsün Akatlı, Üstün Akmen, Şenol Ayla, Yıldız Cıbroğlu, Orhan Koçak ve Mahmut Temizyürek gibi yazarların katılımıyla, Leylâ Erbil'in sanatı hakkında bir panel düzenler. Etkinliğin sonunda Selma Köksal'ın oyunlaştırdığı *Cüce* sahnelenir.

Leylâ Erbil'in "Üç Başlı Ejderha" ile "Bir Kötülük Denemesi" adlı metinlerini bir araya getiren kitabı *Üç Başlı Ejderha*, 2005 yılının Aralık ayında Okuyan Us Yayınları'ndan çıkar. Anlatının, gerçeğin, tarihin, fantezinin iç içe örüldüğü, Freud'un rüyalarının, Joyce'un bilinçakışının sarmaladığı, ayaklar altında çiğnenen "*kadın ve kadınlığın var oluşu ve yok oluşu*" fastastik bir film şeridi gibi Erbil'in eserlerinde hayat bulur (Şahin, 2009:125).

Yazarın *Tuhaf Bir Kadın* adlı romanı da, Angelika Gillitz-Acar ve Angelika Hoch tarafından Almancaya çevrilerek 2005'te Almanya'da Unionsverlag yayıneviniin Türkçe kitaplığı projesi çerçevesinde *Eine seltsame Frau* adıyla yayımlanmıştır.

Erbil'in 2005 yılında yakalandığı ağır hastalığıyla mücadele ederken kaleme aldığı 250 sayfadan oluşan *Kalan* adlı romanı İş Bankası Kültür Yayınları'ndan Kasım 2011'de çıkar. Sağlık durumu giderek normale dönse de 2012 Ocak ayından itibaren eski hastalığı nüks etmeye başlar, bir yandan tiroidi çıkar diğer yandan kan hücrelerindeki azalma ve kilo kaybı yazara zor zamanlar yaşatır, ve akabinde kan

hücrelerindeki azalma devam edince; lösemi teşhisiyle ölümden önceki son altı ayını bu amansız hastalıkla mücadele ile geçirir (Şahin, 2013:33).

Hastalığına meydan okuyarak bitirdiği Erbil'in son romanı *Tuhaf Bir Erkek*, 1971'de kadın olmanın zorluklarını anlattığı ilk romanı *Tuhaf Bir Kadın*'dan 42 yıl sonra kaleme almıştır. *Tuhaf Bir Erkek*'ten sonra durumu ağırlaşan Erbil, Haziran sonunda yaşamının son on gün kadarını komada geçirir; yıllardır peşini bırakmayan hastalığa bu kez yenik düşer ve 19 Temmuz 2014 tarihinde tedavi gördüğü Balat Hastanesi'nde yaşama veda eder.

1.2. Leylâ Erbil'in Öyküleri ve Öykücülüğü

Edebiyat dünyasına *Seçilmiş Hikâyeler* dergisinde çıkan *Uğraşsız* adlı ilk hikâyesiyle giriş yapan Erbil, yazın dünyasının cesur karakterlerinden birisidir. Eserleri gerek muhteva gerek biçim bakımından dönemin eserlerinden oldukça farklı ve değişiktir. Erbil'in öykü kitapları *Hallaç* (1960), *Gecede* (1968) ve *Eski Sevgili* (1977) dışında *Tuhaf Bir Kadın* (1971), *Karanlığın Günü* (1985), *Mektup Aşkları* (1988), *Cüce* (2001), *Üç Başlı Ejderha* (2005), *Kalan* (2011) ve *Tuhaf Bir Erkek* (2013) adlı romanları, *Tezer Özlü'den Leylâ Erbil'e Mektuplar* (1995), *Düşler Öyküleri* (1997), *Zihin Kuşları* (1998) adlı eserleri vardır. Farklı çizgisiyle edebiyat dünyasına yön veren yazarlardan biri olan Erbil, eserlerinin ortaya çıktığı dönemlerde yaşanan ekonomik, siyasal ve sosyal hayatı çok iyi analiz etmiş ve bu durumu eserlerine de yansıtmıştır. Toplum ve yazarın karşılıklı etkileşimi göz önüne alındığında Leylâ Erbil 1950'lerin yaşantısına eserleriyle ışık tutmuştur. Dilde ve kurguda yenilikçi bir anlayışla kaleme aldığı eserlerinde karamsarlık ve huzursuzluk göze çarpar. Çocukluğundan izler taşıyan öykülerinde ana izlek; kadın, anne, baba figürü, sevgili, eş, cinsellik, deniz, vapur, emek, özgürlüktür. Psikanaliz, sınıf çatışması, mücadele ve emek kavramları yapmış olduğu edebiyatın siyasal aynı zamanda içsel öğelerini oluşturmuştur. Erbil'in babasının denizci olması nedeniyle deniz hayatında önemli bir yer kaplamış ve öykülerinde bu durumu ele almasına sebebiyet vermiştir. Diğer taraftan annesinin alzheimer hastalığına yakalanması nedeniyle yaşadığı zorlu süreç de öykülerine sirayet etmiştir. Leylâ Erbil öykülerinde hayata karşı karamsar kadınlar, batıl inançlar çerçevesinde yetiştirilen çocuklar, kopuk aile ilişkileri ve kapitalizmin insanları yaşamaya zorladığı hayat şartlarını ele alır. Onun öykülerinde kadınlar ataerkil sistemin bir parçası olmaya zorlanan ancak bu durumdan memnun olmayıp kurtarılmak için bir ses bir umut bekleyen kimselerdir. Atilla Özkırımlı onun öykücülük anlayışı için şu yorumda bulunmaktadır;

“Alışılmış öykü tekniğinin dışına çıkarak yeni biçimler aradığı, söz dizimini kırarak kendine özgü bir anlatım dili oluşturduğu yapıtlarında, önceleri varoluşçu bir anlayışla çağdaş insanın toplumla çatışmasını, başkaldırıya varan bunalımı işledi. Sonraları biçim arayışlarını sürdürerek ele aldığı kişileri toplumcu bakış açısıyla irdelemeye çalışan, gerçekçiliği değişik boyutlarıyla yansıtmayı amaçlayan öyküler yazdı. Yapıtlarında yaşama biçimlerine, değer yargılarına, evlilik, aile ve kadın cinselliğine sert alaycı ve eleştirel tutumla yaklaştı.” diyerek belirtmiştir (Aktaran: Ok, 2017:2)

Leylâ Erbil, ilk öykü kitabı *Hallaç*'tan itibaren dilde ve temada gerçekleştirdiği yeniliklerle farklılığını ortaya koymuştur. *Hallaç*, Beckett'den “*Hiçbir şey hiçten daha gerçek değildir*” tümcesiyle Erbil'in öykü dünyasının kapısını açar. Yazarın ilk öyküsü “Uğraşsız” adlı öykünün de içinde yer aldığı on altı öyküden oluşan *Hallaç*, Leylâ Erbil'in sevdiği iki edebi şahsiyet olan Sait Faik ve Samuel Beckett'a ithaf edilmiştir. 1960 yılında Nezihe Meriç'in eşi öykücü ve yayımcı Salim Şengil'in Dost Yayınları'nda basılan *Hallaç*, ilk zamanlarda fazla ilgi görmez ancak Mehmet Fuat, Behçet Necatigil gibi edebi şahsiyetler tarafından beğeni görür.

Kitap, 1960'ların edebiyat ortamına kattıkları düşünsel anlamda varoluşçuluk, boş vermişlik hali, bunaltı gibi ana izleklerin egemen olduğu bir ortamın ürünüdür. *Hallaç* 16 hikâyeden oluşur. Hikâyelerde bilinç akışı ve iç monolog tekniklerini kullanır. Karakterlerin çoğunun adı yoktur.

İnsan ve toplum ile ilgili sosyolojik bakış açısını eserlerine yansıtan yazar, psikanaliz yöntemini kullanarak bireye farklı açılardan bakabilme yetisini eserlerinde kullanmıştır. Kitapta ki öykülerin özgünlüğünün yanı sıra dilin çıplaklığı ve yalınlığı göze çarpmaktadır. Dilin farklılığı ve dönemin siyasi ve sosyal hayatına dair ipuçları öykülerinde kendini hissettirmektedir. Leylâ Erbil *Hallaç*'ta noktalama işaretlerini çok az kullanır. Klasik tümce yapısının dışına çıkması da *Hallaç* adlı öykü kitabında rastlanan başka bir özelliktir. *Dost*, *Yeditepe*, *Ataç*, *Papirüs* gibi dergilerde yazıları ve hikâyeleri yayımlanan yazar, eserlerinde Marksist düşünce çerçevesinde eserlerini kaleme alırken, bilinç akışı yöntemini kullanmıştır. *Hallaç* da öykülerin ana karakterlerini yazarın bilinçli tercihleriyle kadınlar oluşturmuştur. Kadının cinsel hayatı, kadının erkek karşısında arka plana atılışı, öykülerde erkeklerin isimleri varken kadınların isimsiz oluşu bir bakıma buna örnek oluşturur. Kadının erkek tarafından meta olarak görülmesinin karşısında kadının aşk arayışı, özgürlük problemi eserlerde göze çarpan detaylardandır. Onun özgürlükçü ve sosyalist düşünce tarzı eserlerinde kendini hissettirir. *Hallaç* da postmodern anlatımın tüm olanaklarından yararlanarak kapalı karmaşık bir dille kaleme aldığı eserlerinin yerini ikinci öykü kitabı olan *Gecede* daha anlaşılır bir anlatıma bırakır.

Denemeleri, şiirleri ve çocuk masalları ile çağdaş edebiyata katkı sağlayan Nurer Uğurlu ve şair Metin Eloğlunun katkılarıyla 1968 yılında yayımı tamamen kendisine ait olarak bastırılan *Gecede* adlı kitabı yedi hikâyeden oluşmaktadır. *Gecede*, *Hallaç*'a

göre daha fark edilir bir eser olup, ilk kitabını yarışmaya sokmayan Erbil, bu eserini Sait Faik Öykü Armağanı için gönderse de ödül Orhan Kemal ile Faik Baysal'a gider. Ertesi yıl Selim İleri ile birlikte diğer yazar arkadaşlarına ödül törenlerini protesto etme çağrısında bulunur ama fazla destek bulamaz. Yirmi beş yıl sonra şair, denemeci ve sinemacı kimliğiyle tanınan Onat Kutlar'ın 11 Ocak 1995'te bombalı bir saldırı da öldürülmesi sonucunda onu anmak adına yapılan Onat Kutlar Anlatı Ödülü jürisine katılmayı kabul ederek yeminini bozsa da bundan sonra gelecek jüri tekliflerini reddeder.

Ömer Lekesiz *Gecede* kitabını şu sözlerle değerlendirir:

“Balzac'da ilk izlerine rastladığımız, bir yanıyla Zola'da doruğuna ulaşan, Maupassant'ın küçük öykülerinde salt gerçekliğe varan gerçeklik yeni boyutlar kazanıyor; yeni bir gerçekliğin kıyısında dolaşıyor Erbil. Öykülerini önemsememin bir nedeni de, birçoğunun benim “Yeni Gerçeklik” diye adlandırdığım bir anlayışla yazılmış olması. Oysa yazarın anlatımı öylesine değişik, öylesine alışılmamışın dışında ki, yaşamlarını belgelerle kanıtlaya bile inandırıcı değil kişileri. Onun kişilerinin gerçekliğine karşı bu güvensizliğim, çok değişik anlatımından, olayların ve düşüncelerin karmaşık yapısından geliyor sanırım. Erbil çevremizdeki yaşadığımız gerçeği bütün yalınlığı ve çıplaklığıyla algılıyor, ama bunu okura sunarken bilinçakımı yazarlarından aldığı dışavurumcu bir biçimde Freudcu bir yöntemden yararlanıyor.” (Lekesiz, 1999:377)

Gecede öykü kitabında bireye ve toplumsal düzene karşı eleştiri söz konusudur. Eserlerinde yazar kadın bakış açısını ve anlatımını kullanarak kadın sorunlarını açıkça dile getirmiştir. *Gecede* ve *Eski Sevgili* adlı öykü kitaplarında dilini daha sade ve anlaşılır hale getirmiştir. Erbil'in öykücülüğünün bir diğer ayırt edici noktası karakterlerin içimizden kişiler olmasıdır. Öykülerdeki ana karakterler, aramızda yaşayan tanıdık bireylerdir. Sistem eleştirisini ironik bir dille kaleme aldığı öykülerinde, kişiselleştirmelere de sıkça yer vermiştir.

Altı yıllık bir suskunluğun ardından kaleme aldığı üçüncü öykü kitabı *Eski Sevgili* ise 1977 yılında *Cem Yayınevi* tarafından yayımlanmış Erbil'in son hikâye kitabıdır. Hikâyelerde bireyin öz yaşantısının yanı sıra toplumsal problemlere de değinilmesi açısından önemlidir. Bilinç akışı tekniğinin ve iç monoloğun yoğun kullanıldığı öykülerde dil daha anlaşılır ve sadedir. Beş öyküden oluşan hikâyede, anlatılar uzun ve ayrıntılı işlenmiştir. Toplumsal cinsiyet, cinsellik, kadının var olma mücadelesi, aşk, burjuvazi kişilikler anlatının konusunu oluşturur. Erbil'in öykülerinde kadın

figürü önemlidir. Kadınların birbirini desteklemesinin gerekliliğine değinen yazar, bunu anne kız ilişkisi üzerinden örneklendirerek verir. Annesinin varlığını arkasında hissedemeyen genç kızların düştükleri zor durumlara, dışlanma ve hor görülme bir bakıma mahalle baskısının oluşturduğu olumsuz hissiyatlar neticesinde kadınlar kendini gerek kamusal alandan gerekse sosyal hayattan kısıtlanmaya maruz bırakılmıştır.

Leylâ Erbil öykülerinde dilde ve kurguda ki yenilikçi tavrıyla ön plana çıkmış bir yazardır. Sanat anlayışına da yansıyan sosyalist görüşü, onun öykülerinde siyasi söylemlere rastlamamıza da argüman oluşturmuştur. Eleştirel tavrını bu eserinde de sürdüren yazar, kadınların varolma mücadelesi göze çarpar.

İmla kurallarına karşı yıkıcı tutumunu devam ettirdiği gibi, cümle başında büyük harf kullanmama, noktalama işareti olarak virgüllü ünlem, virgüllü soru, üç virgül, üç virgüllü ünlem ve üç virgüllü soru işareti gibi kullanımlarını kendi ifadesiyle “*ele aldığı sakatlanmış insanların, normal (!) insanlar için konulmuş işaretlemelere sığmayan halleri*” olarak yorumlamıştır (Aktaran: Kandemir:119).

Sonuç olarak; Leylâ Erbil’in öykücülüğünde sıra dışı bir dille kaleme alınmış eserlerinde Marksist ideolojinin yansımalarının yanında mutsuz ve huzursuz kendini aşmaya çalışan kadınların varlığı göze çarpmaktadır. Ataerkil düzen karşısında durmaya çalışan kadınların karşılaştığı engeller ve zorbalıklara değinen yazar, alt metinde kadınların ancak birbirine destek oldukları sürece bu düzeni yıkabileceklerinin mesajını verir. Sosyolojik açıdan incelenilmeye müsait olan eserlerinde, toplumsal sorunlara, ekonomiye, siyasete, aile sorunlarına değinmesi açısından da önem arz etmektedir. Cesur kalemiyle daha önce değinilmemiş konuları sanatsal ifadelerle ele almıştır. Erbil, eserlerini kaleme aldığı dönemin özellikleri ele alındığında uç söylemlerde bulunarak farklılığını ortaya koymuştur. Bilinç akışı, iç monolog, iç diyalog, iç çözümleme. Geriye dönüş ve mektup tekniklerini de eserlerinde başarıyla kullanan yazar, özgünlüğünü ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

LEYLÂ ERBİL'İN ÖYKÜLERİNİN EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA TAHLİLİ

2. LEYLÂ ERBİL'İN ÖYKÜLERİNİN EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA TAHLİLİ

Bu bölümde Leylâ Erbil'in *Hallaç*, *Gecede*, *Eski Sevgili* adlı öykü kitaplarında yer alan temalar edebiyat sosyolojisi bağlamında ele alınacaktır. Tezin ikinci bölümünü kapsayan bu bölümde edebiyat sosyolojisiyle Leylâ Erbil'in öyküleri arasında bağlantı kurulması incelenen makale, kitap, tez ve öykü kitaplarından yapılan alıntılarla açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1. Hallaç

“Yatak” adlı öykü ben-anlatıcı tarafından aksettirilir. Öykü konusu itibariyle bireyin iç hesaplaşmasını konu alır. Öyküde, kadın anlatıcı yalnızdır. Yatağına her gün umutsuzluk ve karamsarlıkla tek başına yatar. Öyküde kadının her hareketini gözlemleyen bu yüzden de kadının ondan çekinmesine ve hareketlerini onu düşünerek yapmasına sebep olan bir kuş metaforu vardır. Bu kuş toplumu simgeler. Öykü yıllardır havalandırılmamış bir yatağı giren kadının yakarılarıyla başlar. “*Ötekiler durmadan çoğalıyor bende çoğalmak isterdim*” derken anlatıcı aslında yalnızlığının kendi tercihi olmadığını da açıklamış bulunuyor. Anlatıcı, kuş metaforunun onu gözetlemesinden kimi zaman rahatsız olsa da kuş varlığını korumaya devam eder. Kadın sürekli yatağına güneşlendirmekten bahsederken, cinsel yaşamındaki yalnızlığı bize aksettirir. “Yatak” imgesi bir huzursuzluk nesnesine dönüşmüştür. Anlatıcı kadın erkek ilişkileri üzerine gözlemleri Hatçe ve Nazır üzerinden devam ederken gittiği lokanta da Nuh ile karşılaşır. Nuh'un kadın anlatıcıya, “*yatağına güneşlendirmiyorsun*” diyerek onu cinsel bir beraberliğe davet etmesi sonucunda kadın bunu kabul eder. Ancak Nuh'un kadını bir meta olarak görmesi kadını bu ilişkiden vazgeçirir. Öykü sonunda Nuh kadın kahramanın yanında uyumaktadır.

Leylâ Erbil'in de yazınsal hayatına başladığı 1950'li yıllar önemlidir. Yeni bir anlayışla kaleme alınan eserler edebiyata farklı kapılar aralamıştır. Bu yenileşme ile öykü denemelerinde bulunan yazarlar kendilerini geliştirme fırsatı yakalamışlardır. Bu dönemde daha önce yüzeysel bir şekilde ele alınmış meseleler konu edinilmeye başlar. Bunlardan biri de yatak öyküsünde ele alınan cinselliktir. Cinselliğe kadın ve erkek bakış açısı üzerinden bu öyküde yer verilir. Kadın sevmek sevilme ile cinselliği özdeşleştirirken, erkek içinse cinsel bir açlığın gerektirdiği bir gereksinimdir.

“Nuh, ‘Yarın yatağını...’ dedi. Büsbütün sıklıdım, caydım: ‘Ona dokunmak elimden  kmıŐ sanyorum’ dedim. ‘Beraber seviŐmez miydik?’ diye sordu. ‘SeviŐirken mutluluk mu?’ diye sordum. ‘Yooo!’ dedi, alındı. Kendisi için de bi deneme yapmak istemiŐti anladım. İ tik, gülerek, ‘Böylesi daha iyi’ dedik ikimiz birden, içtik” (Erbil,2018:9).

“Yatak” adlı öyküden alınan bu bölümde, kadın ve erkek arasındaki toplum tarafından öne çıkarılan roller göze çarpar. Kadının biyolojik cinsiyetinin yanı sıra toplumun ona biçtiği rol kadının hayatını zorlaŐtırmaktadır. Toplumun ne diyeceği konusunda tereddütler yaşayan kadın yalnızlaŐır. Cinsel isteklerini alenen dile getiren erkeğin yanında kadın bastırılmış duygularını içinde yaşar. Kadın anlatıcı, başta her hareketini kuş metaforunun altında yatan topluma göre belirler. Duygularını düşüncelerini anlamasından sakınır. Ancak öykünün sonuna doğru kadın anlatıcı, erkeğin birliktelik teklifine karşı sesini duyurur. Özellikle kuŐun duyması için bu teklifi kabul eder. Kadının sessizliği suskunluğu son bulur. Toplumsal cinsiyette, kadın ve erkeğin rolü keskin çizgilerle belirlenmiŐtir, kadın anlatıcı sesini çıkarırken aslında bu keskin çizgilere de karşı çıkar.

Feminist tarihçiler, kadınların öznelliğini ortaya çıkarma çabası içinde oldukları için, aynı zamanda her egemen eril kültür içinde bir diŐil kültürün varlığını hesaba katarak araŐtırmalarına devam etmişlerdir. Kadınların zihinsel dünyalarını kavramaya yönelen ve cinsiyet farklılığının örgütlenmesinin toplumda merkezi bir rol oynadığını kabul eder. Bu durum feminist hareket içinde farklılığa gösterilen duyarlığın, teorideki yansımasıdır (Berktay, 2012: 32).

“Gittim aynı aŐevine, ışıkları soluk, duvarları kirlı. ‘Bak kim var’ dedi Nazır, başı masaya vurdu, masadan ‘Beyefendikereste oturmaz mısınız?’ dedi. Nuh geldi oturdu. Esmer,  ekid zenli. ‘Okumaktan gözlerin ŐiŐmiŐ’ dedim. ‘İ kiden’ dedi. G ld k. Kuş perdelerin sicimine konu. ‘Bir sevgilim vardı fakültede kartopunu andırırdı’ dedi Nuh. ‘İkizleri olmuş geçende’ dedim. Döndü ‘Senin olmamıŐtır’ dedi. ‘Bildin!’ dedim, içtik.” (Erbil, 2018:7)

Bu bölümde bahsedildiği üzere, kadının toplumdaki rolü evlenmek, kocasına eŐlik yapıp çocuklarını büyütmektir. Yalnız bir kadının toplumda var olması zordur. Cinsel yaşantısı da bu durumla doğru orantılıdır. Edebiyat sosyolojisi bağlamında kadın ve kadın sorunları sosyoloji ve edebiyatın ortak ilgi alanıdır. Öykülerde insan gruplarının yaŐamları anlatılırken belli bir araştırma süzgecinden yazar tarafından geçirilir.

Araştırma konuları arasında işçiler, köylüler, farklı toplumsal grupların yanı sıra kadınlar da dâhildir. Bu yüzden kadın, kadının toplumdaki yeri, kadın sorunları sıkça işlenir.

Öyküde göze çarpan başka bir detay ise varoluşsal sorunlardır. Eserin kaleme alındığı dönemde sanatçılar, daha önce hiç olmadığı kadar Batılı kaynaklara yönelir ve orada yaşanan sanatsal yenilikleri uygulama çabasına girişirler. Bir yandan gelenekle mücadele edip geçmişi eleştirel bir gözle değerlendirirken, bir yandan da Batı’da etkili olan kuram ve akımlara kapılarını açarlar. Sanatta ve edebiyatta “ulusallığın” ölçüleri tartışılmaya başlanır. Türkiye’nin yanı sıra dünyadaki siyasal ve toplumsal gelişmelerin de etkisiyle değişmeye yüz tutan anlayışa ters düşmemek için, geleneğin izinden giderek kurumsallaşmış olan sanat ve edebiyatın dışında yeni anlayışlar filizlenmeye başlar. Bu dönemde düşünsel anlamda ön plana çıkan varoluşçuluk etkisinde olan Erbil, bunaltı, bırakılmışlık, yalnızlık ve umutsuzluğu öykülerinde sıkça işler. “Yatak” öyküsünde ele alınan “yatak” imgesi bir huzursuzluğun simgesidir. Bu da yatağın sadece cinselliği değil varoluşsal bir huzursuzluğu nitelediğini gösterir (Dirlikyapan, 2017:27-28).

“Bilinçli Eğinim I” de basma bir deniz donunu çalan öykü karakterinin bu olay çevresinde başından geçenler aktarılır. Deniz donunu bir heyecan yaşamak için çalan öykü karakteri polis tarafından sorguya çekilir. Bu sırada gözüne ilişen bir böcek dikkatini çeker. Bu sırada polisler ısrarla parası olduğu halde deniz donunu neden çaldığını sorgular. Öykü karakteri karakoldan ayrılıp uğradığı kafede tekrardan böceğe rastlar ve ondan rahatsızlık duyar ve kurtulmaya karar verir. Böcekten kurtulur ve gemiye binerek uzaklaşır.

Hikâyede karşımıza çıkan böcek varoluşsal huzursuzluğun ifadesidir. Karakolda sorgulanırken öykü karakterinin böcek ile ilk karşılaşması şu şekilde gerçekleşmiştir;

“Parmağımla camın kenarını oymaya başladım. Ceviz büyüklüğünde bi delik açtım orda, çıkan kireçleri atıyordum ağzıma. Şimdiye değin bunu denememiş olduğuma şaştım, bayağı tadı vardı kirecin, daha doymamıştım, çukurdan kestane biçiminde şişkin, kanatlı bir böceksi çıkıverdi. Hiç öyle bi böcek görmemişim o vakte değin. Gözleri bayağı insan gözü denli açık, anlamlı bakıyordu. Duraladım. Bi ara onu yemeyi düşündüm ama, böcek de olsa bi canlıyla uğraşmak... Hoş karşıladım onu, uçu camın üstüne kondu, kötü kötü bakmaya koyuldu bana ordan. Sonra bi anda yitirdim onu, camın dış yüzüne konmuştu. Nerden delik bulmuş çıkıvermişti anlayamadım. Yüzümü yapıştırdım cama. Sinir bir hayvandı: iri iri sulak gözlerle baktı bana, birini, kimi andırıyordu?... Rihtıma doğru havalandı,

*'Aman' dedim, 'gemiye giderseniz sakın Belma'ya benim durumumu açıklamayın!'
Yeniden kondu cama, şiş gövdesini anca tutabiliyordu orda, kanatlarını bile di bi
yol, ardından kalktı gemiye doğru uçmaya başladı, 'Söylersen söyle' dedim ben de"
(Erbil, 2018:14).*

Öyküden alınan bu bölümde, varoluşsal veya toplumsal huzursuzluğun somutlaşması, yani huzursuzluğun kimi zaman böceklerle, kimi zaman çalınan bir elmaya, kimi zaman bir yatla veya sandala takılan bir leşle anlatılması, 1950 kuşağı öykücülerinde sık rastlanan tematik seçimler arasındadır (Dirlikyapan, 2017:120). Böcek metaforunun kullanılmasındaki bir diğer sebepte Erbil'in yazın yaşamında Kafka'dan, Beckett'dan etkilenmiş olmasıdır. Erbil ve etkisinde olduğu şairlerde, yabancılaşmış sözcüklerinde, insan, kendi tarihinden mahrum edilir ve benliğin ötesinde hiçbir gerçekliği yoktur; karakter zihinsel durumların içerisinde denetimini kaybeder, nesnel zihinsel durumların içerisinde denetimini kaybeder, nesnel gerçeklik anlaşılabilir bir kaosa indirgenir. Doğalcılıkla birlikte iç ve dış dünyalar arasındaki diyalektik birlik paramparça olur ve hem birey hem de toplum son kertede anlamdan mahrum hale gelir. Birey umutsuzluğa hastalıklı bir biçimde sarılarak toplumsal ilişkilerinden ve otantik kişiliğinden mahrum bırakılır, tarih anlamsız ya da kinik bir hale gelir, salt süre olarak yavaş yavaş küçülür (Eaglaton, 2016:46).

Yazar bir başka bölümde toplumdaki sevgisizlikten, yaşadığı bunalımdan bahseder. Bu bölümde deniz donunu çalma sebebini şu sözlerle aksettirir;

" O deniz doncuğuna rastladığımda geminin kalkmasına iki saat vardı. Tıkıverdim tıkı tıkıverdim işte...Onlar birbirini sevmiyorlardı, bende sevmiyordum. Kimse kimseyi sevmiyordu, birleşip birleşip ayrılıyorduk ölene değin geçecek zamanı doldurması, her nenler, her nenler belliydi öncesinden usanmıştık" (Erbil, 2018:12).

Edebi eserin toplumun bir aynası olması özelliği düşünüldüğünde, toplumun eleştiren ve kendinden farklı olanı yadırgaması durumu eleştirilir. "Yatak" öyküsünde kuş metaforu, "Bilinçli Eğinim I" de ki böcek metaforu toplumu simgeler. Kişinin benliğinde yatan karamsarlık ve bireycilik duygusunu bastırmaya ya da yönetmeye çalışan toplumun bakış açısı eleştirilir. Öyküler vasıtasıyla toplumun ya da bireyin bakış açısı hakkında bilgi sahibi olabilme imkânı yakalayabiliriz. Yazar ele aldığı bakış açısı ve karakter ile kendi düşüncelerini karakter üzerinden verir. Kapitalizmin

“yabancılaştırmaları” vasıtasıyla genel ile özelin, kavramsal ile duyusalın, toplumsal ile bireyselin giderek birbirinden koptuğu bir toplumda büyük yazarlar bütün bunları diyalektik biçimde, karmaşık bir bütünlükte bir araya getirebilenlerdir (Eagleton, 2016:43).

Öykünün bir başka bölümünde öykü karakteri polis hakkındaki düşüncelerini şu şekilde aksettirir:

“Polis sözünü duyunca bir tuhaf oldum. Pek hoşlanmazdım polislerden. Resmi giysililerden pek hoşlanmazdım zaten. Patrona doğru ‘Ben kleptomanım’ dedim, ‘bana polis ne yapabilir?’ ‘Beni ilgilendirmez’ dedi patron da. Bunun üzerine ‘Oui, Oui’ dedim ben de, çıktı gitti. Kara gözlüklü üzgündü” (Erbil, 2018:16).

1950’li yıllarda gerek siyasal gerek toplumsal hayatta değişim ve dönüşümün yaşandığı yıllardır. Tek partili hayattan çok partili hayata geçilmesi, bir yandan da köyden kente göçün yaşandığı bu dönem de toplumda büyük değişimler yaşanmış bu durumdan yazarlar da etkilenmiştir. İktidar ile zaman zaman görüş ayrılığına düşen yazarlardan biri de Leylâ Erbil’dir. Bu yüzden öykünün bu bölümünde devlete ve devlet kademesinde çalışan insanlara tepkilidir. Erbil’in bu tepkisinin sebebi ideolojisinden kaynaklanmaktadır. Polisi baskı aygıtı olarak görmektedir bu yüzden karşıdır.

“Bilinçli Eğinim II” bir önceki öykü ile bağlantılıdır. Ruhsal bir bunalım yaşayan öykü karakteri, annesi ve babasının ölümünü kabul edemez. Bu yüzden onların mezarından aldığı toprakla annesini ıtır, babasını fesleğen olarak diker. Onları her gün sulasa da kimi zaman bu görevi Rüstem’e devretmeyi düşünür. Ölmeyi düşünen öykü karakteri bir taraftan da annesi tarafından Belma ile kıyaslanmasının onda açtığı derin yaralarla da savaşmaktadır. Toplumun baskısını da üzerinde hissedenden öykü karakterinin kendi kendine söylenmeleriyle öykü sona erer.

Toplumsal değerler ve aile değerleri “sorumluluk sahibi” olmayı sürekli yüceltirken, o anne ve babasının yaşamlarını ıtır ve fesleğen olarak sürdürmelerini sağlayarak “sorumluluk sahibi” olduğunu göstermiş olur. Onlara yaşarken sürekli baskı altında tutarak boğdukları kızlarını gerçekten boğma imkanı veren anlatıcı, boynunda annesinin çıldırmış keskinliğini duyarak “bilinçli bir eğinim” ile kurduğu

ölüme gider. Ölmüş olsalar bile anne ve babasının ona yönelik ezici, suçlayıcı ve kısıtlayıcı davranışları, bu intiharin “gerçek” nedenidir (Dirlikyapan, 2017:140).

Leylâ Erbil öykülerinde göze çarpan diğer bir detay da aileleri tarafından baskı altında tutulan bireylerdir. Özgürlükleri elinden alınan bireyler toplum ile bir çatışmaya girerler. Edebiyat sosyolojisi bağlamında buna sebep olan bir diğer etkende gelenekselle modernizmin çatışma yaşamasıdır.1950 yılında yaşanan köyden kente göçün bir sonucu olarak gelecek ile geçmiş çatışması başlar. Bu büyük sosyal değişim kültürel, siyasal alanları etkilediği gibi edebiyatı da etkileyeceği aşikârdır. 1919-1950 yılları Modern Türk Edebiyatında hem kişinin kendisini hem de Anadolu’yu keşfettiği yıllardır.1950’li yıllara gelindiğinde bireyin psikolojik durumu, bunalımları, kaçışları ailesi ile çatışma içine giren genç bireylerin çatışma yaşamaları, toplumsal baskıdan kaçış ve özgürleşme isteği temaları etrafında yapıtlara yansımaktadır.

“Öyküsüz” öyküsünde, öykü karakteri ilkokul arkadaşı Rüstem’e âşıktır. Onu düşlemektedir. Hayattaki her şey Rüstem’i mutlu etmek içindir. Kadının yapmak istediği ancak yapamadığı her şeyi Rüstem yapar. Kadın Rüstem tarafından sevilme önemsizlik istese de karşılık bulamaz ve Rüstem’i vurarak yaşamına son verir.

“Öyküsüz” adlı öyküde kadının ikinci plana atılıp erkeğin gölgesinde yaşayarak, isteklerinden arzularından feragat ederek yaşaması gözler önüne serilir. Nasıl ki bir zamanlar kadın yazarlar kendi ideallerini kaleme alırken göz ardı edilirken erkek yazarlar özgürce düşüncelerini dile getiriyorsa, anlatıcının istekleri yok sayılıp tüm imkânlar Rüstem’e verilmiştir. Ataerkil sistem tüm temsil mekanizmalarının önemli bir bölümünü kapsamaktadır. Erkek gücü ve istekleri tüm mekanizmalara sızmıştır. Yazarın da kadın olmasından kaynaklanarak kadın bakış açısını yansıttığı öyküde kadın-erkek ilişkilerinin panoramik görüntüsünü çizer.

Kadın erkeği mutlu etmek için var olduğu inancı kitapta şu şekilde ele alınmıştır;

“İlkokuldan bu yana gelir Rüstem, Kurulur,L’Opera de Paris’de Backhaus dinler. Ben dinleyemem, ben Rüstem’in öyküsü iken, tutar günü beslerim Rüstem’e. Sırnaşık, kurumcu, ilkokul arkadaşım...Rüstem yan gelir, kırmızı perdeler onu mutlu kılmak için, ışksaçlar, piyano onu mutlu kılmak için, Rüstem beğensin, mutlansın, seviler çoğalsın diye...” (Erbil, 2018:29).

Geleneksel toplumlarda ataerkil bir düzen hâkimdir. Kadın bu toplumlarda ikinci plandadır. Erkek odaklı bir yaşam sürülmesi beklenir. Hikâyenin bu bölümünde

geleneksel erkek odaklı bir düzene başkaldıran bir öykü karakteri göze çarpar. Aynı zamanda öyküde doğu-batı arasında sıkışmışlık göze çarpar. Yanlış batılılaşma çerçevesinde başkarakter Doğu'yu simgelerken Rüstem Batı'yı simgelemektedir. Batıyı simgeleyen Rüstem operaya gidip, piyano çalıp kendini geliştirirken, başkarakter, Rüstem'in yaptıklarını yapmak ister ancak toplum tarafından ötelenir.

“Buzullar kusuyorum, ilkçağlardan kalma buzullar, usumu, böbreğimi, Belmaları hayınlıkları, DONMUŞ ACİL BİR KAYGIYLA tüm yalanları, altın bilezikli bizim kadınları, bizim Rüstemleri kusuyorum.” (Erbil, 2018: 30)

Öyküde, toplumdaki gelenekselliği reddetme isteği göze çarpmaktadır. Eski çağlar, eski kadınlar, Rüstem gibi otorite konumundaki sevgisiz erkeklerin toplumdan silinip, yenileşen ve değişime uğrayan bir toplum isteği göze çarpmaktadır. Bu durumun bir sebebi de dönem içinde batı ile olan sosyal ve siyasi ilişkilerden yazarlarında etkilenip bu bağlamda yenileşen Batılılaşan bir toplum isteği kaleme alınan eserlerde göze çarpmaktadır.

“Sarhoş Yaşantılar” adlı öykünün konusunu ise A ile kuzeyli arasındaki ilişkinin başlangıcı ve bitişi anlatılır. Ayrılık sırasında A, kuzeyliyi kıskandırmak için B ile arkadaşlık kurar. A, B'ye arkadaşça duygular beslese de B, A ile birlikte olmak istemektedir. A tarafından reddedilen B, ona karşı küçük düşürücü sözler sarf eder. A'nın amacı kuzeyliyi tekrar elde etmekken B'nin amacı da A ile birlikte olmaktır.

A önceleri B'yi diğer erkeklerden farklı görse de bir süre sonra B'nin onunla sadece cinsel bir birliktelik yaşamak istediğini algıladığında onu terk etmek ister ancak B'nin egosu bu durum karşısında zedelenir ve A'ya hakaret eder. Geleneksel toplumlarda kadın bedeni toplum değerlerinin öngördüğü şekilde düzenlenmektedir. Bu durumun sonucu olarak kadın bedenine toplumsal roller yüklenerek, beden; cinsiyet rolleriyle donatılmaktadır. Kadın bedeni geleneksel toplumlarda erkeğin cinsel partneri olması, erkeğin soyunun devamını sağlama işlevi görmesi, çocuğu besleme-büyütme bakım işlevlerini sağlama temelindeki sosyal anlamlandırmalarla yüklü bir içerikle görevli tutulmaktadır. Bu anlamlandırmaların kaynağı ise patriarşik yapıdaki adetler, gelenekler ve törelerin içeriğini oluşturan değerlerdir. Geleneksel patriarşi değerler çerçevesinde oluşturulan kadın bedenine ilişkin bu söz konusu değerler ve anlamlandırmalar çerçevesinde oluşmaktadır. Dolayısıyla ergenlik çağına giren bir

kadın bedeni evlenmek, eş anne olmak için hazır vaziyette olduğu kabul edilmektedir. Geleneksel toplumlarda ataerkil yapı kadının bedenini koruma görevi üstlenir. Çünkü kadın bedeni, kadına sahip olan erkek için değerli olan bir konuma sahiptir. Bunun içindir ki, erkek değerli bulunduğu bedene sahip olmadığında kadının üstüne düşen rolleri yerine getirmediğini varsayarak onun duygu ve düşüncelerini ikinci plana atarak bencilleşir (Bilgin, 2016:222).

“Gündelik” adlı öykü ben anlatıcı tarafından aktarılır. K, D ile beraberlik yaşar. D’nin kendisiyle ilgilenmesi için M ile onu kıskandırmaya çalışır. Bu sırada A ve B’nin evliliklerindeki ikiyüzlü yaşantılarından tiksinerik bahseder. Ancak kendisi de D’yi yanında tutmak için türlü oyunlar oynamaktadır.

Öyküde kadınlara yapılan toplumsal baskıdan şu sözlerle bahsedilir;

“Ben A ile B’nin bakımsız ölümlerden, sevilmemek sayılmamaktan, yoksulluktan şu ile bu ile gizli gizli sevişip kocalarının koynuna döndükçe, çevrelerine namus, yirminci yüzyılda Türkelinde uygulanmış töre kuralları, öykünmeleri tasladıkça mutsuzluktan kurtulmayacaklarını, böylelerinin girdiği yazıların tadının bozulduğunu...” (Erbil, 2018:45).

Yazar, toplumdaki sevgisizlikten gem vurur. Türk toplumundaki namus kavramının tek düzeliğini ve bu uğurda işlenen namus cinayetlerini hatırlatır. Türkiye’de özellikle doğu toplumlarında kadın-erkek tarafından aile baskısıyla yapılan evlilikler ve bu evliliklerin ekonomik temellere dayandırılması eleştirilir. Kadının istek ve arzularının ikinci plana atılması ile kocalarına sevgisiz yaklaşan çıkar ilişkisi doğrultusunda sahte sevgi gösterilerinde bulunmak durumunda bırakılan kadınların hayatlarına yer verilir. Leylâ Erbil’in öykülerinde ele aldığı kadın anlatıcılar, toplumun cinsellik kavramına yönelik gerçeği yansıtmayan, samimiyetsiz, ikiyüzlü bakışını reddederler. Toplumun bu konuda kişileri sorgulama hakkını kendinde görerek onları suçlayan ve mutsuzluğa sürükleyen tutumuna başkaldırmaya çalışırlar. Burada dikkat çeken noktalardan biri de yazarın bu konuya Marksçı bir anlayışla yaklaşması ve bunun temelinde sermaye sorununun yattığını vurgulamasıdır. Kadın ekonomik özgürlüğünü ele almadığı sürece ataerkil sistemin kölesi olmaktan kurtulamayacağını belirtir (Baş, 2005:20).

“Konuşmaklardan Bıkan” adlı öyküde hayvanlarla iletişim kurabilen bir kişinin, insanlardan kaçarak özgürlüğü arama çabası aktarılır.

“Baltık” öyküsünde anlatıcı hâkim bakış açısıyla III. şahıs ağzından anlatır. Öykünün konusunu şiddetle yönetilen ülkenin insanları anlatılır. İnsanlar şiddetin kendilerine mutluluk getireceğine inanırlar. Ülkeyi yöneten başköpek ve onun idaresindeki köpekler tarafından cezaevi belli iş bölümü çerçevesinde yönetilir. Her şey başköpeğin idaresi altındadır. Ancak başköpeğin yardımcıları onu her şey hakkında bilgilendirirler. Öykünün baş karakteri olan kızın da abisi cezaevindedir. Abisine mektup yazan kızın mektupları gardiyanlar tarafından kontrol edilir ve onların iradesi neticesinde abisine gönderilir. Hapishanede bir süre sonra mahkumlar tarafından bir ziyaretçi kıyaslaması yapılmaya başlar. Kız abisinin bu durumuna şaşırır ve onu ziyaret ettikten sonra oradan ayrılır.

Edebiyat sosyolojisi bağlamında eserin yazıldığı dönemdeki siyasi hayata bakacak olursak, bu dönemde DP tarafından sıkıyönetim ilan edilir. Bu durumun sebebi, 6-7 Eylül olaylarıdır. Bu olayda Atatürk’ün Selanik’teki evinin bombalandığına ilişkin haberlerin yayılmasıyla azınlıklara yönelik şiddet baş gösterir. Ermenilerin, Rumların, Yahudilerin ev ve iş yerleri yağmalanır. Sonrasında bu durumun yanlışlığı anlaşılır ancak basın sansürü ve yasaklar başlar. Öyküde de gardiyanlar tarafından mektupların kontrolü, cezaevinde ve dışarıdaki hayattaki otorite kontrolü bu durumun yansımasıdır. Unutulmamalıdır ki, yazar toplumun sözcüsüdür ve toplumdan beslenir. Okuyucusuna ait olduğu toprakların mahsulünü sunar.

Hâkim bakış açısıyla aktarılan “Diktatör” adlı öyküsünün konusunu aile içinde yaşanan iş bölümü arasındaki toplumsal cinsiyetle bağlantılı oluşan roller oluşturur. Aile Hıdır eşi Zilşan ve iki kızından oluşur. Eve Hıdır’ın uzun süredir görüşmediği arkadaşı Hüsrev misafir olur. Evdeki iş bölümünün şiddete dayanması ve katı kurallardan oluşması Hüsrev’i şaşırır. Öyküde sık sık Hıdır’ın çocukluğu ile bağlantı kurulur. Hıdır’ın çocukluğunda şiddetle mücadele etmesi sebebiyle kızlarına uyguladığı oyun saati de şiddete dayanır. Sonunda Hıdır karısına kendini dövdürürken Hüsrev ve kızları da bu anlara şahitlik eder.

Öyküde baba evdeki kuralları belirleyen herkesin işini yapması gerekenleri hatırlatan ve düzeni tek başına yürütmeyi ve korumayı amaçlayan bir diktatör konumundadır.

Aile içindeki dengelerin yansıtıldığı öyküde aile içi roller şu şekilde anlatılır;

“Her işimiz bir düzen içinde olur bizim, en mutlu kişiler olarak yaşayabilmek için...Birden karısına doğru sıçradı. ‘Müzik, müzik gene unuttun radyoyu Zilşan, iş bölümünde sana düşeni unutmakla...’ Hüsrev uzandı ‘Ben açarım’ dedi, ‘bana daha yakın...’ Gözleri dönerek baktı Hüsrev’e Hıdır, ‘Yooooo’ dedi, ‘Yoooo,senin bildiğince dönmez bu evde, Zilşan’dan başka hiç kimse dokunamaz radyoya!’ Beriki afallayarak sordu, ‘Ya! Neden?’ Yanakları büzüldü Hıdır’ın, ‘İşbölümü vardır aramızda’ dedi, ‘konuklar hiçbir iş yapmaz bize gelince’ ” (Erbil, 2018:66).

Kadınların erkeğe bağımlılıklarını devam ettirmelerinin bir nedeni de, geleneksel kadınlık rolünün devamından öte, erkeklerin onları orada tutma isteğidir. Kadınları kamusal alanın dışında tutmanın temeli *“erkek cinsinin çoğunluğunun henüz eşitleri olan bir kadın ile birlikte yaşama düşüncesine tahammül edememeleri ve bundan dolayı kadınların ev hayatındaki ikincil konumlarını sürdürme isteğidir”* (Geçit, 2013:121).

Geleneksel kadınlık rol beklentileri kadının sömürü ve şiddeti rasyonelleştirmesine ve içselleştirmesine de desteklemektedir. Geleneksel ataerkil toplumlarda cinsiyetler arası güç ilişkilerinin eşit bir şekilde dağıtılmamasından kaynaklanmaktadır. Bilinçaltına yerleşen ve uygun ortamlarda ortaya çıkan bu sosyal mekanizma kadını alt statüye indirgeyen eşit olmayan niteliği yüzünden kadının erkek tarafından ezilmesine ve ayrımcılığa uğramasına sebep olmaktadır. Biyolojik farklılıkların dışında oluşturan yapay farklılıklara dayalı bu ayırım da kadın ve erkekle ilgili olarak benimsenen denge ve değerlerde sosyo-kültürel kurgudur. Kalıplaşarak oluşan toplumsal cinsiyet rol örüntüleri sadece bireysel kimliği ve dişliliği değil, aynı zamanda sembolik düzeyde de olsa erkekliğin ve kadınlığın kültürel ideallerini, yapısal düzeyde ise toplumsal kurum ve örgütlerdeki cinsel ayrıma dayalı eşitsiz iş bölümünü içine alır.

“Hıdır, Hüsrev’e yanaştı iyice ‘Biliyor musun’ dedi, ‘korkuyorum, çok korkuyorum, isteyecekler ölmemi bi gün.’ Hüsrev’e sokulduğu halde karısına söylüyordu bunları. Kadın, ‘Korkma’ dedi, ‘yapamazlar!’ ‘Yapamazlar mı istesen engel olabilirsin buna, olur musun? Karısından söz almak istiyordu. ‘Olurum’ dedi karısı. Hüsrev, ‘Peki siz bi sorumluluk altında değil misiniz onlara karşı?’ diye sordu. İlk kez kadına karşı konuşmuştu. Dik dik, ‘Hayır’ dedi kadın, çekintisiz konuşuyordu artık. ‘Yasaları çıkarmakta benim hiçbir yerim olmadı’ ” (Erbil, 2018:72).

Kadının evlilikteki yeri hakkında bir bilgiye ulaşmak bu yazıda mümkündür. Kadın erkeğin otoritesi altındadır. Çocukları hakkında da evde de herhangi bir olaya müdahale hakkı yoktur. Tek yapması gereken şey evdeki iş bölümüne uygun davranıp

ona biçilmiş olan rolü yerine getirmektir. Bunlar yemek yapmak, ev temizlemek çocuklara bakmak, radyoyu açmak ve daha nice iş kadının görevidir. Erkek ise yönetendir. Evdeki düzenin işleyişini kontrol eder, karısına ve çocuklarına biçtiği rollere uygun yaşayıp yaşamadıklarını baskı ve şiddet yoluyla dikta eder. Evdeki iş bölümü karı-koca arasındaki ilişkiyi mekanik bir düzene indirir. İlkel toplumlarda kadın-erkek eşittir. Kadın ev işleri yaparken erkek de toplayıcılık yaparak eve katkıda bulunur. Tarımın icat edilip yayılmasıyla erkeklerin yükselişi başlar. Tüketim toplumundan üretim toplumuna geçişle, ihtiyaç fazlası ürünlerin satışı başlar. Böylece erkeğin, yaptığı işlerin maddi karşılığı olması ile kadın ikinci konuma düşer. Emperyalist düzende kadının ev içerisinde yaptığı işler belli sınırlar içerisinde kalırken, erkeğin yaptığı işler maddiyata dayandığı için erkek egemen olmuş bu durum kadının ikinci cins olarak tanımlanmasına neden olmuştur.

“İncik Boncuk” adlı öykünün konusunu, anlatıcı yolculuk sırasında başta sıkılıp yanındaki kadınla sohbet etmek ister ancak sonrasında kadının sohbe başlamasıyla bunun yanlış olduğu kanaatine varır. Çünkü kadın sohbet sırasında hayatıyla ilgili her şeyi alenen anlatır. Kocasıyla olan birlikteliği, onu aldatmasını ve daha birçok şeyi anlatması anlatıcıyı rahatsız eder. Kadın anlatıcının eşinin hediyesi olan kolyeyi beğenmesiyle anlatıcı ona kolyeyi hediye eder ancak sonrasında pişmanlık duyar. Kadın adresini aldığı anlatıcının ziyaretine kocasıyla birlikte gelir ve kocasına toplum içinde gereksiz samimi münasebetlerde bulunur. Anlatıcı eşi Hasan’ın bu duruma bozulacağını ve kolyeyi kadına hediye etmesinden dolayı ona kızacağını düşünür ancak beklediği gibi bir durum gerçekleşmez.

Leylâ Erbil bu öyküde kadınlığını kullanarak erkeğe karşı cinsel bir obje olarak sadece hayatında var olmayı seçen kadınları eleştirir. Öykünün şu bölümünde gözlemlerini aktarır;

“Kız ona hep ‘kocacığım’ diyordu. Bir de söze girerirken, belini kaykayıp, bacaklarını kamaştırıyor, ona bakanlara yanay veriyordu. Onun bu çağını yitirmiş verilere öykünerek savunmasını sürdürmesi, özellikle birazdan can verecek dişi bakışlarını üzerimize döndürmesi içimi baydı benim” (Erbil, 2018:84).

Geleneksel ataerkil toplumlarda “iyi kadın” “kötü kadın” diye adlandırılmasında kadının toplumsal alandaki konumunun, bedeninin ve cinselliğinin toplum tarafından inşa edildiğini anlayabiliriz. Sosyal yaşamda kadına, bedenine ve cinselliğine ilişkin

bu adlandırmalar; kültürel, geleneksel, ekonomik ve dini olgular tarafından yaratılmakta ve sonraki kuşaklara da aktarılmaktadır (Bilgin, 2016: 224).

Kadınlar erkekler karşısında eşit hak ve hürriyetlere geçmişten bugüne sahip olmak istemiştir. Ancak azınlık olarak adlandırılrsa da bazı kadınlar sadece dişiliğini kullanarak toplum içinde var olmaya çalışırlar. Öyküde kadın karakter, erkeğin onu arzulamasını bir başarı olarak gören kadın figürü, anlatıcı yazar tarafından eleştirir. Ekonomik özgürlüğü elinde olmayan kadınların sadece cinsel kimlikleriyle var olma çabasını yadırgar.

1960-70'lerde yaşanan feminizm hareketlerinde kadınlar ekonomik yönden bağımsız değillerdi ve erkeğin ekonomisine bağılıydılar. Bu durum feminizmin ayağını bağlayan bir durumdu. Zamanla modernleşen dünyada kadınların aktif rol almasıyla kadın erkeğini mutlu etme göreviyle donatılmış, dişiliğini sergilemek durumunda bırakılan sadece cinsel varlığıyla toplumda yer edinmeye çalışan nesne durumundan çıkıp kendisinin de bir özne olduğunu topluma hatırlatmıştır. Eserin kaleme alındığı dönemde de toplum tarafından kadının algılanış biçimi bu yöndeydi. Bu yüzden dişiliğiyle ön plana çıkmaya çalışan bir kadın profili eserde gözler önüne serilmiştir.

“Üç Arkadaş Ya Da Oyun” adlı öykünün konusunu, üç tane birbirinden farklı özellikleri bulunan, birbirlerini sevmeseler hatta bir arada iken sıkılsalar bile geçmiş günlerinin hatırına bir arada oldukları düşünülen, aralarına dördüncü bir kişiyi almaktan çekinen üç kadının arasına girmek isteyen anlatıcının gözlemleri aktarılır.

“Öykü” ve “Hallaç” adlı öykülerinde olay örgüsü yoktur. Öykü, on iki alt başlıktan oluşur. Bunlar; “betimleme, kişiler, doğa, diyalog, içtenlik, doğaüstü, yuhanna'nın türküsü, koro, hiçlik, gene, yuhalanna ve bitimdir.” Hallaç öyküsü ise parçalılık ya da diğer bir adıyla kopuk bir yazın türüdür. Beş alt başlıktan oluşur. Bunlar; “çocuk, mektup, seviezgi önü ve ezgidir.”

“Uğraşsız” adlı öykü benöyküsel anlatıcı tarafından aktarılır. Anlatıcının kendine uygun bulmadığı, ondan beklentileri olmasını istemediği bir erkek ile yaptığı arkadaşlık öykünün konusunu oluşturur. Kadın, erkeği beğenmez çünkü erkek kendini farklı biri gibi göstermeye çalışmaktadır. Kadın onun davranışlarından anlam çıkarmasını istemediği için ona birlikte olamayacaklarını söylese de erkeğin kendini beğendirme uğraşısı devam eder. Öykünün sonunda kadın toplumun fikirlerini

önemsemediğini söyleyerek denize girer. Adanı denizin yemyeşil dibine iterek “Eşşekoğlu, eşşekler” diye bağırır.

Bu öyküde kadın-erkek olarak arkadaş kalamayıp erkeğin kadından sürekli beklenti içinde olma durumu eleştirilir. Kadın arkadaş kalma fikrini dikta etse de erkek bu durumu kabullenmez. Çünkü kadının toplumsal rolü bellidir ve bu role uygun davranmalıdır. Toplumun baskıcı tutumunu önemsemeyen kadın, erkek ile arkadaşlığını onun fikirlerini bilse dahi devam ettirir. Erkeği, Osmanlı Devletinin geleneklerini, kadına bakış açısını devam ettirmekle şu sözlerle suçlar;

“Kadınlığımla uğraşmasan daha bi yakın, daha erinçli olurum sana. Denize, daha ötelere, bulutlara bakıyo. İstemiyo öyle yakın olmaları, arkadaş olmaları bir kadınla belli... Erkekliğine yediremiyo belki de Haklı da Osmanoğlu Cemal Bey” (Erbil, 2018:108).

Var olmasını sürdürmek adına erkeğe bağımlı halde yaşayan Osmanlı Dönemindeki kadınlar, özgürlüklerini ellerine Cumhuriyet Dönemi ile almışlardır. Osmanlı da kadınların çoğu alanda söz hakkı bulunmuyordu. Bir erkekle arkadaşlık yapmanın ötesinde aynı ortamda bulunmak bile büyük sorun oluşturduğu için bu durum Batılı toplumlarda barbarlıkla suçlanmasına sebep olmuştur. Bu yüzden öyküde erkek gelenekselliği, doğu toplumlarının ataerkilliğini barındırmasından kadın tarafından eleştirilir.

Erbil’in “Uğraşsız” ve “Sarhoş Yaşantılar” adlı öykülerinde erkek tarafından ilişkiye zorlanan, reddedildikçe hırçınlaşan erkek figürü işlenir. Erbil’le aynı dönemde öykü yazmaya başlayan ve benzer etkilere açık olan diğer erkek öykücülerin, kadınların yalnızca “kadınlıklarıyla” uğraşan, onları ya sadece can sıkıntısının “panzehiri” olarak gören ya da “egoistçe” kadının ilgi, sevgi ve cinselliğini sömürdükten sonra çekip giden karakterlere karşılıklı Erbil’in kadın kahramanları erkek karşısında güçlü duruşları, kendi benliklerini ortaya koymalarıyla, gerektiğinde erkeğe karşı çıkmalarıyla ön plana çıkarlar. Erkek yazarların kendisine bağlayıp sonradan yüz çeviren kadınlarına karşılık, kadın yazar Erbil’in erkekleri ne kadar eğitilmiş ve kültürlü olursa olsunlar eninde sonunda “pazularıyla” övünür kadın tarafından reddedilince de onu hafifmeşrep olmakla suçlarlar (Dirlikyapan, 2017:147).

“Kutsal Aile” adlı öyküde baba, anne ,nene, oğul ve bir bebek aileyi oluşturur. Baba evde iktidar konumundaki egemen güçtür. Anne, baba-oğul kavgasında sürekli babayı desteklerken oğlunun fikirlerini ötekileştirir. Nene de babanın tarafında yer alır. Baba ve oğul her gün aynı kavgayı tekrarlar. Nene sürekli tarih hakkında konuşur. Baba ile oğul arasında anlaşmazlık aileyi sürekli teyakkuz olmaya zorlar. Anne öykü sonunda kapıdan çıkar gider.

“Kutsal Aile” adlı öyküde ataerkil düzenin yöneticisi durumunda olan babaya karşın Erbil’in öykülerinde ilk defa bir erkek karşı duruyordur. Babasını destekleyen annesi ve nenesine karşın o babasını sorgulayan, söylediklerini kafasında tartıp onunla tartışabilen tek kişidir. Bu bakımdan önemlidir.

“Bay Suret” adlı öykü hâkim bakış açısıyla, apartman sakinleri ile Bay Suret arasında yaşanan olaylar anlatılır. Apartman sakinlerinin çocukları tarafından her akşam kapının asma kilidi kilitlenir. Bu yüzden kapıda kalan Bay Suret apartman sakinlerinin kapılarını çalar ve onların uyanmasına sebep olur. Bu durum apartman sakinlerini öfkelenendirir ve Bay Surete karşı şiddete başvursalar da Bay Suret onlara tepki vermez. Anlatıda Bay Suret ’in hayatı hakkında geçmişe dönük bilgiler verilir. Ablasının üsteğmen eniştesiyle evlenmesi, kendisinin zamanında geri çevirdiği fırsatlardan dolayı duyduğu pişmanlık, annesi ile ilişkilerine rastlamak mümkündür.

Öyküde Bay Suret komşularıyla tartışma halindeyken babasının general ve dedesinin paşa olduğunu söyler. Öyküdeki geri dönüşlerde yaşadığı yalıdan bahsederken şimdi sefil bir haldedir ancak özgürlük onun için en başta gelir. Bu durumu şöyle özetler;

“Bir devlet dairesine kapılınsaydım;30 yıllık memurdum şimdi, benliğini, özgürlüğünü yitirmiş bir robottum, kız kardeşimin dediği kızı alsaydım paşa damadıydım; bir kılıbık... Amerika iyiydi; kimse kimseyle uğraşmaz, odalar sıcak, sıcacık olur, istediğin kadar gezer istediğin saat evine dönersin, yığınla arkadaşın, elbisen, ayakkabın olur, ışıkları kesmezler, insanlar birbirini severler, sever mi sevmez mi bilmem ama bana ilişmedilerdi, hümanistimdir ben, bütün dünyadaki insanları severim...” (Erbil, 2018:123).

Bay Suret seçkin bir aileden gelmektedir. Salon dansları ile ilgilidir, kitap okumayı sever ve Bergson’un, Bismark’ın, L. Von Ranke’ın, Nietzsche’nin eserlerini elinde bulundurur. Judo bilmesine rağmen apartman sakinlerine tepki vermez çünkü hümanisttir ve şiddete karşıdır. Edebiyat sosyolojisi ışığında bu durumu değerlendirecek olursak, Bay Suret Amerika özentisidir. Çünkü eserin kaleme alındığı

1950’li yıllarda Amerika süper güç durumunda ve “özgürlüklerin ülkesi” olarak anılmaktadır. Toplumda basın ve yayına getirilen sansürler, yoksulluk ve kısıtlanma kaçma isteği doğurmaktadır. Burjuvazi sistemin en küçük yapıtaşını oluşturan aile kurumuna bir karşı çıkış söz konusudur. Devlet kurumuna karşı çıkış söz konusudur. Devletin çalışanları makineleştirip robotlaştırdığı düşüncesi Bay Suret üzerinden okuyucuya verilir. Bay Suret evlilik kurumuna, yapılan düğünlere geleneklere karşı çıkar. Cebinde şuan beş kuruş olmadığı halde mutludur çünkü özgürlüğünü satmamıştır. Leylâ Erbil sosyalist yapısını bu öyküde tüm gerçekliğiyle dile getirmiştir. Öyküde karşı çıktığı düğün merasimlerini şu sözlerle ayıplamaktadır:

“O düğün gecesi, ablasının ilk kez bir yabancı adamın koynuna gireceğini ilan etmesi demek olan o toplantı, çocukluğunda sık sık utanarak düşündüğü bir şeydi. Onlar ayıp bir şey yapacaklardı o akşam, bu yüzden herkesten kaçmaları, saklanmaları gerekirken, bir yığın insan toplamışlar, üstelik anne ve babalarının gözleri önünde eğleniyorlardı” (Erbil, 2018:120).

2.2.Gecede

“Vapur” hikâyesi tarihi bir olayın anlatımıyla başlar. Öyküde A. Cabir Vada’nın 1943’te basılmış *Boğaziçi Konuşuyor* kitabından uzun bir alıntıyla başlar. Boğaziçi’nde gezintisine devam ederken birden vapurun aklına gelen Hacı Süleyman Ağa ve konağındakiler ile ilgili bilgiler doğrudan Samiha Ayverdi’nin 1964’te ilk baskısını yapmış olan *İbrahim Efendi Konağı* adlı romanından alınır. Küçük bir çocuğun gözlemlerinden olaylar aktarılır. Çocuk annesi ve ablasıyla beraber yaşamaktadır. Mürettebatı olmayan kayıtlarda ismi bulunmayan vapurun esrarengiz bir şekilde kayboluşu gerçek ile ironinin iç içe geçmesiyle aktarılır. Anlatıcı çocuğa, annesinin uzak durmasını tembihlediği kirli balıkçı ile vapuru evi bellemiş sokak çocuğu vapurun hareketini gören ilk tanıklardır. Vapur hikâyede kişileştirilerek anlatılır. Hikâyenin geneli I. tekil şahıs anlatımla aktarılır. Vapur bilinmez bir nedenden ortadan kaybolur. Vapur boğazı yarararak dolaşırken devlet tarafından vapurun varlığı kabul edilmemekte, vapurun varlığını inkâr eden mahkemeler düzenlenmektedir. Mahkemenin hâkim, savcılarını bile bu duruma inanmayıp Beşiktaş’ a inip halkla birlikte vapuru beklemektedirler. Olaylara şahitlik eden kişilerin yaşadıklarına da yer verilir. Çocuk anlatıcı bazen gördüklerini bazen de kendi yaşadıklarını nakleder. Çocuk, annesi ve ablasıyla yaşamakta kaptan ya da gemici olan

babasını beklemektedir. Vapur öyküde hareket halindedir Boğaziçi'ndeki yalıların, konakların önünden geçer. Geçtiği yalılar ve konaklar hakkında tarihi bilgiler verir. Öyküye gerçeklik katmak için kişilere tarihi kahramanların isimleri verilir. Vapur kimi zaman bir lider, kimi zaman bir anne kimi zaman da bir baba ile özdeşleştirilir.

Öykünün başlangıcında vapur önce kaptansız bir yolculuğa çıkar bu durum özgürlükle ilişkilendirilir. Vapur anlatıcı için kimi zaman anne, kimi zaman yokluğu ıstırap veren babadır. Aile de tıpkı kaptansız vapur gibi babaları olmadan hayatta yolculuk etmeye varılmaya çalışırlar. Bu durum Leylâ Erbil'in hayatından izler yansıtır. Babası Hasan Tahsin ve dört amcası da kaptan ve makinist olan Erbil, eserlerinde geçen çoğu baba karakterine babasının göbek adı olan "Hasan" adını verir. Babanın yaşamındaki etkisi az değildir. Öyle ki, 1959 yılında baba-kız babanın baş makinistliği eşliğinde denizlere açılıp Amerika'ya kadar uzanacaktır. Öyküde çocuk anlatıcının baba özlemi Leylâ Erbil'in baba özleminin bir yansımasıdır. Bu durum öyküye şu şekilde yansımıştır:

"... sonra Yusuf kaptan ve babam. Babam neredeydi benim?" diyerek öyküde donanma karşısında yaşanan coşku halinde bile baba hatırlanır. Öykünün ilerleyen bölümlerinde "Annem elinden hiç eksik etmediği örgüsüyle sırtını denize vererek evden taşıdığı küçük tabureye oturmuş, örmeye koyulmuştur; isteyene hırka örer annem parayla, iki liraya yapar bu işi; babam hiç yanımızda olmaz, mektupları gelir bir yerlerden durmadan kalın ve şişkin zarflar, ablam kabak çekirdeği yer ve oralarda bulduğu yaşıtı bir çocukla oynamaya başlar hemen" (Erbil, 2017: 13).

Babasını erken yaşta kaybeden Erbil'in baba özlemini bize yansıtır. Edebiyat ve toplumun karşılıklı etkileşimi içinde yetişen yazar, toplum şartlarının yanı sıra bireysel etkilenişini de eserinde konu edinmiş ve kendisi gibi babasız büyüyen çocuklara eserinde yer vererek yalnız olmadıklarının mesajını toplumsal açıdan vermiştir.

"Ayna" adlı öykünün anlatıcısı asker eşi vefat etmiş bir oğlu ve bir de kızı bulunan yaşlı bir kadındır. Çocuklarına bakmak için eşinin vefatından sonra bir daha evlenmemiştir. Geçmiş ile şimdiki zaman kadın anlatıcı tarafından okuyucuya aktettirilir. İç monolog ve bilinç akışı tekniğinin kullanıldığı öyküde anne ve çocukları arasında bir çatışma söz konudur. Erkek çocuk devrimcilerin arasına Kürt bir arkadaşı vasıtasıyla katılmıştır. Anne bu durumdan hoşnutsuzdur ancak erkek çocuk içinde yaşadığı topluma yabancılaşmış, ait olduğu değerleri, gelenekleri ve kültürü

reddederek Amerikalı öldürmeye gitmiştir. Kız çocuğu ise annesinin ölümünü beklemekte onun kendisine muhtaç kalmasını ve gözlerinin bozukluğunu fırsat bilerek annesinin yanında kapıcıyla birlikte olmaktadır. Kadın eşinin vefat etmesiyle yalnız kalışı yüzünden, çocuklarını üzerinde bir yük olarak görür ve bu yüzden onlara düşmanca davranır.

Aile kavramının içinin boşaltıldığı bu öyküde anne üzerine düşen sorumluluklardan kaçıp sürekli geçmişteki şaşalı hayatına eşiyile katıldığı balolara özlem duyar. Bu durumda çocukları da farklı yollara saparken aile bağları zayıflar ve hoşgörüsüz, sevgisiz bir ortamda başına buyruk bireylerin anlatısı aktarılır. Anlatıcının bilinçaltındaki cinsellik algısı çocuklarını da etkilemiştir öyküde bu durum şu sözlerle anlatılır:

“Ne çabuk unuttun daha dün çükünle oynarken yakaladım seni nasıl yaktım oranı sünnet yerinin altında hala izi bellidir nereye kaçsan benim izimden ayrılamazsın güney amerikaya da gelirim...” (Erbil, 2010:35).

Aile içinde anne otorite konumundadır. Bu durum da çocuklarının cinsel hayatına karışma hakkını kendinde bulan anne, onları cezalandırırken kendinden de günden güne uzaklaştırır. Yaşlandığında annelerinden intikam almak uğruna gerillaya katılan bir erkek çocuk, onun maddi olanaklarından faydalanmayı bekleyen ve ona saygı duymayan bir kız çocuk yetiştirmesine sebep olur. Yazar burada toplumdaki yola çıkarak okuyucuya öğütte bulunur. Aileleri tarafından sıkıştırılan, bunaltılan gerekse baskı altında tutulan bireyler belli bir yaşa geldiklerinde bilinçaltında ki bu sorunlar gün yüzüne çıkarak problemlili bireylere dönüşürler. Ayna adlı öykü de Freudcu bir yaklaşım bu bakımdan söz konusudur. Öyküde anne oğlunun pırlantasını almasından duyduğu korku dile getirilir. Pırlanta kadın için kapitalizmin bir getirisi olan burjuvalığın nesnesidir bu yüzden onu vermek istemez. Kadın geçmiş yaşantısı hakkında bilgi verirken asker eşiyile evlenmesi onu bir üst sınıfa taşımıştır. Kocasından kalan mal varlığını çocuklarına kaptırmak istemez. Bu durum Marx ve Engels'in altyapı ve üstyapı kavrayışına dayanır. Bu kavrayışta tıpkı bu ailede olduğu gibi insan ilişkileri doğrudan maddi ilişkilere dayalıdır.

“Çekmece” öyküsünde Dursun Kaymağın çalıştığı gemide yaşadığı zorlukları eşine yazdığı mektupta açıklamasıyla başlar. Eşiyile tek istekleri bir kulübe sahibi

olmaktır. Bunun için ikisi de türlü fedakârlıklarda bulunurlar. Birbirlerinden ayrı geçirilen yıllar ve mülkiyet sahibi olma uğruna verilen savaş onları birbirinden uzaklaştırır.

Öyküde kapitalist sistemin sömürüsüne bir tepki vardır. Mülkiyet sahibi olabilmek için var gücüyle çalışan işçi sınıfının ezilişinin karşısında yöneticiler gücüne güç katmaktadır. İşçiler ezilişlerinin karşısında birlik olamaz çünkü bu işe mecburdurlar bu yüzden düzenin götürücüsü durumunda olmaya devam ederler. Üst sınıf zenginleşirken alt sınıf türlü zorluklara karşı savaşmaya, haksızlıklara karşı sessiz kalmaya mecbur bırakılır. Bu durum kişilerin aile hayatlarını da etkiler. Karı-koca arasındaki ilişki zamanla uzaklıktan ve sadece mülkiyet sahibi olma sevdasından birbirlerine karşı sevgisizleşir ve sıradanlaşırlar. İlk mektubunda “Sevgili karıcığım” diye mektubuna başlayan Dursun Kaymak gerek yaşadıkları zorluklar gerekse üst sınıf tarafından ezilişinin hırsını bir süre sonra karısı üzerinden otorite kurarak çıkarmaya çalışır (Saygılı, 2016:42). İkinci mektubunda karısına şu sözlerle emirde bulunur:

“Ne ekersen onu biçersin. Göze göz, dişe diş.1.Evin aylık borcunu bankaya yatır.2.Son taksitlerdir bunlar ve birkaç aya kadar evin tapusu benim olacaktır.3. Kaç ay sonra tapuyu alacağımı bankadan öğren ve bana bildir. Bahçemi duvarla çevirip gireceğim içine. Duvar parasını toplayana dek çalışırım, yaşlı günlerimde ev kirası olmadıktan sonra emekli aylığım yeter de artar bile. Bahçemde çiçeklerim ve denizaşırı yerlerden getirdiğim tohumlarımla uğraşarak ne bir eş, ne bir merhaba, şu dar gönlümü avutarak beklerim ölüm günlerimi yapayalnız. Konu komşular nasıl, Çengelköy’dekiler beni soruyorlar mı? 4.Aylığımı alır almaz yarısını bankaya yatır. 5. Manto yapayım dem, üstündekiler yeter sana. Yoksa bahçe duvarları için değil de, senin manton için mi bu uçsuz bucaksız denizlerde tüketiyorum günlerimi? 6.Son mektubun (elli altı) tarihli ve benden bir bluz istemişsin, ne bluzu? Eşine, yoldaşına iki satırı esirgeyen karıma bluz değil zırnık almam, yağma yok, ben parayı şu koyu mavi ve sinsî deniz bahçelerinden sarı papatyalarda olarak toplamıyorum. 7. Duvarları yapmaya başladılar mı, nasıl gidiyor, son pazarlık nedir, bitiş tarihi, bir bir istiyorum. Bu son olsun” (Erbil, 2017:42-43).

Marx’a göre bu durum yabancılaşma kavramı ile açıklanır. Emekçinin arzu ve isteklerinin dikkate alınmadığı kapitalist üretim ilişkileri içinde, emekçiye “zorla” dayatılan işbölümüyle ortaya çıkar. Kapitalistin çalışma koşulları üzerindeki etkisi son derece sistemli ve bütüncül bir karakter taşır. Kapitalist, işçinin çalışma koşullarını, ne kadar mal üreteceğini, kaç saat çalışılacağını, çalışmanın şeklini, iş yoğunluğunu önceden sıkı bir biçimde belirler. İşçi kendi öz varlığı dikkate alınmadığı bu çalışma

koşullarında ürettikçe yoksunlaşır, kendine olan saygısı azalır, bedensel ve zihinsel olarak harcadığı enerji giderek onu tüketen bir hastalık özelliği kazanır. İşçi bu çalışma koşullarının zorunlu bir sonucu olarak adeta makinanın bir uzantısına, üretim çarkının bir dişlisine dönüşür (Demir, 2018: 66).

“Hokkabazın Çağrısı” bireyin iç monologları ile kendi yaşantısından anlatılar sunması öyküyü oluşturur. Ana karakterin üç çocuğu olup, bunlardan ikisi ilk eşinden üçüncüsü ise ikinci evliliğindedir. İlk karısından olan çocuklardan biri, annesinin çocuğu emzirememesi ve çalışma durumundan dolayı ona bakamamasından vefat etmiştir. Ana karakterin zorluklarla yaptığı gecekonduyunun da yıkılmasıyla öfkelenir ve yönetime karşı kin duymaya başlar.

Edebiyat sosyolojisi ışığında dönemi değerlendirecek olursak, Adnan Menderes’in iktidara gelen Demokratik Partisi büyük oranda Amerika Birleşik Devletlerinin 1951 ve 1953 arasında sağladığı yardım sayesinde kısmen tarımsal üretimi arttırmak, kısmen de üst tarımsal kesimlerin taleplerine uymak için büyük bir tarımsal mekanizasyona girişti. Bu dönemde tarıma giren 40,000 traktör 1,000,000 civarında işçiyi tarımdan çıkardı. Bu durumda toprak ağaları ve aşiret reislerinin baskıları ve kan davası kırsal göçü teşvik eden bir diğer taraftı. Böylece 1955ten sonra yeni teknolojik, iktisadi ve sosyal, siyasal etmenler köylüyü psikolojik olarak etkiledikçe göç yoğunlaştı. Bu dönemde makineleşme ile birlikte büyük dönüşümler yaşanır. Bu durum tarım işçilerini büyük ölçüde etkiler ve köyden kente göç başlar. Kent merkezlerine yakın bölgelerde birçok çarpık yapı kurulmaya başlar. Bu çarpık yapılanma da göç eden insanlar barınmak için gecekondu kurarlar. Köyden kente gelenler büyük sorunlarla karşılaşır. Artan enflasyon işçi ve memurların gerçek gelirlerini düşürdü ve onları artan kiralari karşılayamaz hale getirdi. Aynı zamanda, bütünüyle özel girişimcilerin elinde olan inşaat işindeki hızlı büyüme devasa boyutlarda toprak sorunu yarattı bu da gecekondulaşmanın günden güne artmasına sebep oldu (Karpat, 2003:107-108). Yaşanan ekonomik sorunlar neticesinde, kadınlar da çalışma hayatında yer almaya başladı. Ancak belli bir eğitimi olmayan ve çocuklarına bakmak durumunda olan kadınlar zorlu şartlarda kimi zaman da kötü yollara saparak çalışmaya başladılar. Bu durum en çok anne şefkatine ve ilgisine muhtaç çocukları etkiledi. Öyküde bu durum zorlu şartlarda ve kötü bir işte çalışan annenin çocuğunu emziremeyip vakit ayıramamasından vefat etmesiyle

sonuçlanmıştır. Döneme baktığımızda ekonomik krizden dolayı bakımsızlıktan bebek ölümlerinin arttığı gözlemlenmektedir.

“Ölü” adlı öyküde kadın anlatıcının yüksek memur olan eşinin ölmesiyle evlilik sürecini sorgulamasını esas alır. Evlilik hayatında mutlu olamamış ekonomik özgürlüğünü elinde bulundurmadığı için de kocasına bağımlı bir hayat sürmüştür ancak kocasını aldatmaya kalksa da sonrasında kendine yediremeyip bu eylemden vazgeçmiştir. Kocasının da onu aldatmak isteyip aldatmadığını birbirlerine karşı sevgilerini ironik bir dille anlatır. Öykü boyunca cinsel hayatını, mutsuzluğunu, kocasına duyduğu sevgisizliği ve ölümünden sonra alacağı dul aylığının ekonomisini nasıl etkileyeceğinin bilinçaltında çatışmasını yaşamaktadır.

Kadınların ekonomik özgürlüklerinin elinde olmayışı neticesinde kadın sosyal yaşamdan uzaklaşmış proleter konumundayken eşinin ölüm haberiyle özgürlüğünü eline almış ve kendi iktidarlığını kurmuştur. 30 yıllık evliliğinde erkek egemen kültür de yaşamını sürdüren başkarakter sevgisiz bir evlilikte cinselliğini bastırmış eşinin ölümüyle sorgulamaya girmiş “*Ne istedin benim tatlı dilli, güleç gözlü erkek organımdan*” diyerek eşini cinsellikle bağdaştırmıştır. Başkarakter ekonomik sebeplerden dolayı bu evliliği yapmış bu yüzden de eşinin ölümünden sonra da aynı ekonomik düzenin devamını “*Ayda kaç lira verirler ölüsüne?*” diye sorgulamaktadır.

Erbil, Freud’un psikanaliz kuramından etkilenmiştir ve bu etkilenmeyi hikâyesine de yansıtmıştır. Freud kadınların cinsel isteklerinin bastırılmasının nevrotik hastalıkları ortaya çıkarmasındaki bir sebep olarak görmüştür. Kişinin bastırılmış duyguları ileriki yaşamlarında ki psikolojik durumlarını etkilemektedir. Erbil’in öykülerindeki kadınlar, duygularını, isteklerini, arzularını bastırmaya küçük yaşlardan itibaren zorlanmış bu yüzden de problemlili, toplumdan soyutlanmış ve bir erkeğe bağımlı yaşamlarına sürdürmek durumunda kalmışlardır. Eşini sevmeyip hatta ondan tiksense dahi alt yapıdan üst yapıya geçebilmek adına evlilik yapmış ancak mutluluğu ve aradıkları ilişki ortamını bulamamışlardır.

“Tanrı” adlı öykü mektup tekniği kullanılarak kaleme alınmıştır. Öykü, Zarife Eyigıcılar’ın kendisini dört çocuğuyla bırakıp Almanya’ya çalışmaya giden eşi Şuayip Eyigıcılar’dan haber alamaması ve ekonomik olarak çocuklarına bakamayacak durumda olması sebebiyle Türk Konsoloslughuna mektup yazması ile başlar. Öykü beş mektuptan oluşur. Bunlardan ilki Türk konsoloslughuna Zarife Eyigıcılar’ın kızına

yazdırdığı mektuptur. İkincisi eşi Şuayip tarafından gönderilip, bu mektupta eğer ondan boşanırsa eve döneceğini söylemektedir. Geriye kalan üç mektup Zarife Eyigıcıklar tarafından ablasına durumunu anlatan mektuplardır. Hastalığı sebebiyle yurtdışında hastaneye yatırılmış, dillerini bilmediği için zorluk çekmiş, iki çocuğunu sebepsiz yere kaybetmiştir. Bu sırada ilk önce arkadaş olarak gördüğü Necip ile aşk yaşamaya başlamıştır ancak dini duyguları üzerinden Necip tarafından sömürülmüştür.

Kadın ekonomik anlamda erkeğe bağımlı olduğu ve kendini yetiştirmediği sürece Erbil'in öykülerinde zorluklar karşısında acı çeken taraf olmuştur. Erbil güçlü kadınlardan oluşan bir toplum idealini bu öyküsünde yansıtmaya devam etmiştir. Eğitimsiz ve eşinin gölgesinde yaşayan kadınlar, eşi tarafından bırakıldığında özgür kalamaz. Tıpkı yıllarca bir kafeste yaşamış kuş gibi özgür bırakılsalar dahi doğaya ya da topluma adapte olamazlar bu yüzden de yıllarca hapsedildikleri alanda yaşamaya devam etmek isterler. Öyküdeki Zarife Eyigıcıklar kocasının onu aldatmasına, çocuklarını ve kendisini bırakıp gitmesini unutmaya razıdır. Çünkü o yıllarca hapsedilmiş toplumla bağlantısı kesilmiş, sosyal hayatla ilgisi olmayan, entelektüel bir birikimden yoksundur ve ne yapacağını nasıl yaşayacağını bilemez. Bu yüzden karşısına çıkan ona ilgi gösteren ilk erkekle birlikte olur. Sosyal yaşamdan yoksun bırakılan insanları en kolay kandırma yolu dindir.

Leylâ Erbil, A. Şebnem Birkan ile yaptığı röportajında “Tanrı” öyküsüyle ilgili şunları söyler:

“Evet benim edebiyatımda kadın kişilerim oldukça güçlü sayılırlar. Hurafelerden boş inançlardan uzaktır çoğu. Son yıllarda mantar gibi türeyen teslimiyetçi ya da bilinçle kendini siyasal İslam'a kullandırtan kadınlar yer almaz yazınımda. Bunların gelip geçici olduğuna inanırım. Ben yetişirken Cumhuriyet kadınlarını da erkeklerini de hep güçlü, özgüvenli, onurlu mücadeleleri içinde seyrettim; Cumhuriyetin kazanımlarından yola çıkmış, onlardan geri dönmeme iradesi gelişmiş insanlardı. Bunların ille de okumuş, diplomalılar, akademisyenler olması da gerekmez, aralarında Zarife gibi, Bunak'ın anne figürü gibi, Cüce'nin Hatça ablası vb... gibi cahil sayılabilecekler de vardır. Zarife ise Almanya'ya göçen ilk kuşaktan bir adamın karısıdır ve ailesini kurtarma mücadelesi sonunda deliren bir karakterdir. Bilindiği gibi bizim erkekle kadını uzak tutan kültürümüz onları yabancı bir ortama hazırlıksız salıverdi. Orada ya dincilerin ağına düştüler ya da hastalandılar. Pek çok aile babası Müslüman erkek, sarışın mavi gözlü, tesettürsüz, kendini özgürleştirmiş kadına rastlayınca da 'şeytanın iğvası'(!)na kapılıverdi. Zarife bu ilk kurbanlardan biridir. İstatistikler Almanya'ya göçen ilk neslin büyük oranda şizofreniye ya da benzeri hastalıklara düştüklerini belirtiyor” (Birkan, ağustos 2006)

Yazar yaşadıkları, gördükleri ve duydukları ışığında kalemini güçlendirir. Tıpkı Erbil'in 1960'larda yaşanan Türkiye'den Almanya'ya giden işgücü göçü ile geride bırakılan kadınlardan birinin yaşadığı zorlukları öyküsüne yansıttığı gibi birçok kadının hikâyesi gerçek yaşamdan alınıp hikâyelerde aksettirilmiştir. 1960'larda başlayan Türkiye'den Avrupa'ya özellikle Almanya'ya göçte çalışmak için ailesini bırakıp giden erkekler orada kendine yeni bir hayat kurma çabasına girerken, kalan kadınlar ataerkil düzen içerisinde hem kendini var etmeye çalışmış hem de çocuklarının sorumlulukları altında kendini var etme yoluna girmişlerdir. Yurt dışına göç edenlerin çoğunluğunu Türkiye'nin köy ve ilçelerindeki ekonomik düzeyleri düşük bireyler oluşturmuştur. Zengin olmak uğruna erkek bireyler yurtdışına giderken, yurtdışında bıraktıkları kadınlar toplumsal değişimin ve dönüşümün sağlanmasında etkili olmuşlardır. Göç, kadın ve erkeklerin üzerine yaftalanan cinsiyet rollerini değiştirmede, çekirdek aile tipinin oluşumunu hızlandırmada ve kadının rolünü ön plana çıkarmada etkili olmuştur. Ailenin yöneticisi olarak yeni işlevlere sahip olmak zorunda kalan kadın toplumda yer edinmek adına, kendini değiştirmeye ve geliştirmeye başlasa da tam anlamıyla özgürlüklerini eline toplum baskısından alamamışlardır.

“Gecede” bir kadının yaşadığı pişmanlıklar, erkek ve kadın arasındaki cinselliğe bakış problemi kadın bakış açısıyla ele alınır. Öyküde belirli bir olay yoktur. Geçmiş ve şimdiki zaman arasındaki terennümler anlatılır. Semra adlı kadın anlatıcı modern kadının temsilcisidir ve kitapta burjuva olarak tanımlanır. Semra annesi ile çatışma halindedir. Bu yüzden evlenir. Öyküdeki geçmişe dönüştü Semra, Namık ile tanışmasını hatırlar. St. Antonia Kilisesi'nde sevgilileriyle buluşan Semra Namık'la da ilk kez burada görüşür ve orada yaktıkları mumları hatırlar. Sevgilileriyle kilisede buluşma sebebini Müslümanlara rastlamayacak olması olarak açıklar. Bilinç akışı tekniğinin kullanıldığı öyküde, Semra şimdiki zamana dönerek çevresindeki insanların onun hakkındaki düşünceleri tahlil etmeye başlar. Arkadaşı Rasim, Semra ile yatmak istemektedir. Nikah şahidi yaptığı Rasim, Semra'nın evlenmesini doğru bulmaz. Semra ise kocasını sarışın bir kızla görmüş ve onu kıskanmıştır. Nermin'in de sarışın kızı kıskanması eşi Ressam Arif ile tartışmasına sebep olur. Nermin barışmak için Bay Elçi'den yardım ister. Semra geçmişe dönerek annesi ve babasıyla olan anılarını hatırlar. Bu sırada şimdiki zaman da Rasim ile Mustafa arasında kavga çıkar. Bu sırada

Semra Namık'ın ölümünü gazeteden öğrendiği anı hatırlar. Öykü Rasim'in neden yatmıyorsun benimle? demesiyle biter.

Erbil'in öykülerinde anneler ataerkil sisteme hizmet eden kızlarının arkasında durmayan kimselerdir bu yüzden kızları yanlış evlilikler yapan, pişmanlıkları ve hatalarıyla yalnız başına mücadele eden sorunlu kişiliklerdir.

“Anam ‘Kızlar konuşmaz, kızlar etmez’ der dururdu, ‘örselenirmiş’ nazik yerleri kızların koşunca, onun için birinci olurum koşularda ben de gider, göstereceğim ben daha ona ‘örselenmeyi’, Elizabeth sarayında ‘ye ye’ yapar mı kim bilir? Sonunda anamın istediği biçim bir kız oldum heh! Evli barklı, evlilikle sınıf değiştirmiş, eşine pek bağlı, başkalarıyla yatmayan-yatmayan değil yatamayan-ayrı ev açmış, sokaklarda mutlu bir çift olarak, cıvıl da cıvıl konuşarak, kol kola yürüyerek, bayramlarda Divan’dan bir kilo sütsüz çikolata alıp büyüklerimin elini öpmeye giden, yani ‘örselenir’ diye düşünenlerin, geçmişinden iğrenmiş, şimdinden tiksinen, salihati nisvandan, başı ezilecek bir burjuva” (Erbil, 2017:77).

Gelişmiş bir feminist bilincin ortaya çıkması, kadınların evlilik dışında bir ekonomik alternatifte sahip olmalarına ve kendi ekmeğini kazanan anlamlı sayıda bir kadın grubunun varlığına bağlıdır. Ancak bu tür önkoşulların var olması durumunda kadınlar, ataerkil sisteme karşı düşünsel ve toplumsal alternatifler oluşturabilirler. Feminizmin doğuşu ile modernleşme, burjuva devrimi ve “rasyonel insanı” temel alan doğal ve evrensel haklar teorisinin gelişimi arasında yakın bir ilişki olduğu açıktır. Eşitlik, özgürlük, kardeşlik bayrağını yükselten burjuvazinin insan soyutlaması da yüzlerce yıllık geleneği sürdürerek kadınları dışlayan bir nitelik taşıyordu ve yeni oluşmakta olan ulus-devletin kardeşliği, kadınların oy hakkının dışında bırakmasının açıkça ortaya koyduğu gibi erkek kardeşlikti (Berktaş, 2012: 89-90).

Semra annesi tarafından baskılanmış, özgürlüğü kısıtlanmış ve düzene itaat etmesi istenmiştir. Oysa o bu düzene karşı gelmiş, erkeklerle arkadaşlık yapmış, cinsel birliktelikler yaşayıp bir bakıma ona dayatılan kurallara karşı çıkmak için söylenin ona dayatılan kuralların tersini yapmıştır. Toplumda da genç bireyler için aynı durum söz konusudur. Ailesi tarafından çok sıkılan katı kurallar dayatılan bireyler yaşamı boyunca özgürlüğünü eline almak için bu duvarları doğru ya da kimi zaman yanlış yollardan delmeye çalıştıkça bocalayıp hata yapmışlardır. Sartre’a göre; insanın yaptığı eylemleri kendi isteği ile yapması noktasında, yine bu eylemlerin sorumluluğunu insanın yüklenmesini ister. Bu da bir bakıma Sartre varoluşçuluğunun,

bireyi toplumsal bir sorumluluğa çağırın bir hümanizm olduğunu gösterir (Sartre, 2014:69).

2.3. Eski Sevgili

“Konuşmadan Geçen Bir Tren Yolculuğu” bilinç akışı ve iç monolog anlatım tekniği kullanılarak anlatı okuyucuya aktarılır. Tren yolculuğu yapan anlatıcı yaşadıklarını okuyucuyla paylaşır. Öykü Tekvin ninenin söylediği sözle başlar. Tekvin nine şifalı otlarla uğraşan, koca-karı ilaçları yapan bir kişi olup anlatıcı yedi yaşındayken vefat etmiştir. Anlatıcı Tekvin ninenin kutsal çanağını bahçeye atmasıyla sol memesini arı sokar. Bu durumu Tekvin ninenin cezalandırması olarak gören annesi Tekvin ninenin ruhunun yaşadığını ve onun öğretilerine uygun davranması konusunda uyarılarda bulunur. Anlatıcı kendisine dayatılan yasaklara rağmen bir erkekle mektuplaşır ve ona durumundan bahseder. Tren yolculuğu boyunca iç monologlar halinde tüm yaşadıklarını ve içinde yaşadığı toplumun öğretilerini sorgulayan anlatıcı sorularının cevabını bulamaz bir şekilde yolculuğuna devam eder.

“Ninem öldükten çok sonraları bir genç kızkene artık, sol peteği arı sokuğu, sızıldayan ya da sızıldadığını sanan korkuyla ‘ölür müyüm!’ diye için için, 17’nci baharında örneğin insanlaşmaya uğraştım o günler, henüz kesmediğim umudumu onlar gibi olmaktan, delikanlılarla ilişki kurmaya bile yeltendiğim o günler...Hıh! Neler çekiyor insan yaşarkene şaşarsınız bayan...” (Erbil, 2017: 13).

Öykü, bağnaz düşüncelerin ve inançların insanları nasıl hapsettiği ve özgürlüklerini kısıtladığına dair bir örnek oluşturur. Göğsünü arı sokmasını dini bir güç olarak görülen ninenin çanağını atmasına bağlayan anne kızını korku içinde bir yaşama hapseder. Kız bundan sonraki yaşamını isteklerini hayata geçirdiğinde yaşayacağı korkularla vereceği mücadeleyi hesaplayarak geçirmek durumunda bırakılmıştır. Ataerkil düzen kadını toplum tarafından cezalandırıp istemediği bir hayata batıl inançları yüzünden tutuklu bırakmıştır. Bu durum öyküde şu şekilde ele alınır;

“Okuduğum kitapları birisiyle konuşmalıyım. Size yazmak içimden gelirken kadın doğmuşum diye kendimi tutup yazmamak, onuruma dokunur benim. Ayrıca bu, hem toplumun bana sormadan koyduğu yasaklara boyun eğmek, hem de benim kadınlığımı çok önemsemem demek olur. Bense aşmışımdır bu soy saplantıları

çoktan.(Neler yazmışım)Ben aştığıma yemin ederim, giderek diyebilirim ki kadın olmanın çok ötelinde, ola ki bir yarı tanrıyım ben. Buna inanmanızı isterim. Benimle arkadaşlık etmeyi göze almanın ilk koşuludur bu” (Erbil,2017: 13).

Kadının ikinci bir cinsiyet algılanması sorunu Erbil’in öykülerinin ana problemidir. Kadın özgür değildir, toplum tarafından yadırganmaktan çekinen bu yüzden de ataerkil sistemin gölgesinde yaşamaya mahkûm bırakılan ama kendi içinde bu durumu sorgulayan kimsedir. Erkek bakış açısı kadını “öteki” olarak nitelendirse de, kadının erkekten daha aşağı olduğunu gösteren tek bir kanıt yoktur. Beden yapısında bir takım ayrılıklar vardır elbette, ama bunların hiç biri erkeğe ayrıcalık sağlamaz (Aktaran: Koç, 2015:3).

“Clinton Godson” diyalog tekniği kullanılarak okuyucuya aktarılmıştır. Clinton Godson hakkında iki kişinin konuşmasına dayanan öyküde, konuşmalardan Godson’un annesinin Pensilvanyalı ve Yahudi olduğunu anlıyoruz. İşçi olarak çalışan sık sık iş değiştiren Godson’a ablası bir mektup bırakmış yanına gelmesini istediye de Clinton Godson bunamış bir halde polis tarafından bulunması aktarılır.

“Biz İki Sosyalist Erkek Eleştirmen” iki bölümden oluşmakta olup birinci bölümde sosyalist görüşteki iki erkek eleştirmenden biri olan Tacettin kadınları cinsel bir obje olarak görmekte ve işini de bu doğrultuda kullanmaktadır. Kendisiyle birlikte olan ya da ona ilgi gösteren kadın eleştirmenleri överken, onun emellerine alet olmayan kadın eleştirmenleri ise kadınlığı üzerinden iftiralara atarak eleştirir. Tacettin ve anlatıcı kişi Türkan Seymen adında bir yazar tarafından eleştirilmenin acısını onun kadınlığı üzerinden dedikodu yapmakla “frijit” olduğunu söylemekle çıkarırlar. Bunun karşısında amaçlarına hizmet eden ve cinselliğini kullanarak var olan kadın yazar Gülizar Tekbasar’ı ise överler. Bu iki sosyalist erkek eleştirmen komşu bir ülkeye yazarlarını tanıtmaları amacıyla davet edilir. İkinci bölümde davet edildikleri ülkede kürsüye çıkan Tacettin, burada da Gülizar Tekbasar’dan övgüyle bahsederken, Türkan Seymen’den kötü bir şekilde bahseder. Anlatıcı öykü karakteri, sosyalizmi ve yaptıklarını sorgularken anlatı sonlanır.

“Bizim yazarımız Gülizar’dır. Gülizar Tekbasardır. Çağıracaksanız onu çağırın ülkenize, çevirecekseniz onu çevirin edebiyatınıza. Siz tutmuş Türkan Seymen’i soruyorsunuz bana...” Duraksıyor bir an, toparlıyor sesini hemen gülmesinin eşliğinde son sözü çıkarıyor ağzından: “Türkan diye bir ‘kadın yazar’ da vardır, ama o bize iki bacağının arasını göstermekle meşgul!” (Erbil, 2017: 44).

Kendisi de bir kadın yazar olan Erbil, edebiyat eleştirmenlerinin kadına bakış açısı ve sanat dünyasında da ataerkil bir düzenin var olduğunu gözler önüne sermiştir. Kadın okumuş ya da okumamış olsun işi olsun ya da olmasın ataerkil düzenle devamlı savaş halindedir. Bunun için kadınların bir olup buna prim vermemesi gerekliliğini anlatır. Geçmişten bugüne kadın, erkek tarafından cinsel bir obje olarak algılanmış biyolojik farklılıklar toplumsal rollere dönüştürülmüş ve toplumsal cinsiyet ayrımı her alanda hissedilmeye başlanmıştır. Alain Touraine *Kadınların Dünyası* adlı kitabında şunları söyler;

“Erkekler, kadınlardan o kadar sık bir arzu nesnesi gibi söz etmektedir ki, cinsel tacizin önünde daha çok parlak günler olacak gibidir. Bu koşullarda, hala bir erkek toplumuna sıkı sıkı demirli olduğumuzu nasıl inkâr edebiliriz ki? Bu da, birçokları açısından bu kadınların aşalığı görüntüsünü ortadan kaldırmanın en etkili yolunun, neden kadın kimliğini, kişiliğini oluşturan şeyleri toptan reddetmekten geçtiğini açıklar” (Touraine, 2007:27).

Öyküde Türkan Seymen hakkında iki eleştirmenin konuşmaları toplumsal cinsiyet kavramının her alanda ne denli hissedildiğini gözler önüne serer. *“Doğruydu bir kadın kadınlığını bilmeliydi, ben ona ‘hanımefendi’ diye hitap ediyordum o bana ‘egemen güçler’ diye sesleniyordu rezil karı!” (Erbil,2017: 39).*

Binlerce yıldır ataerkil sistem içinde yaşayan kadınlar, inançlarının ve değerlerinin dayandığı düşüncelerin nereden geldiği üzerinde fazla düşünmeksizin kendi deneyimlerini değerli bulabilirler. Bu anlamda ataerkillik, kadınlar için her zaman tümüyle olumsuz bir deneyim olmayabilir. Olumsuz olarak algılanması ancak, kadınlar ve erkekler arasındaki üstü örtülmüş iktidar ilişkilerinin açığa çıkarılmasıyla gerçekleşir. Yani, ancak kadınlar ataerkilliğe karşı eleştirel bir tavır aldıklarında, şöyle bir geri çekilip sistemin tümünün nasıl ve kimin çıkarına işlediğini gördüklerinde bu mümkün olur (Berktay, 2012:12). Leylâ Erbil öykülerinde güçlü kadınlar isteğini sık sık tekrarlar. Onun öykülerinde yarattığı kadınlar toplumda görmek istediği kadınlardır. Ataerkil düzen içerisinde tıpkı Türkan Seymen gibi varlığını, doğrularını korumaya çalışan yanlışları cesurca eleştiren, üzerine atılan iftiralara karşın savaşımaya devam eden bir kadın figürü kafasında yatar.

Erbil bu öyküde iki erkek eleştirmenin kendilerini sosyalist olarak tanımlamaları üzerinden sosyalizmi sorguladır. Öykünün sonunda anlatıcı karakter kadınlara ikinci sınıf davranılmasına, cinsel bir obje olarak yaklaşılmasına sesini çıkarmamış hatta kendisine karşı gelen kadın yazar hakkında konuşulan kötü sözlerden haz duymuştur. Kendisi de sosyalist bir yazar olan Erbil sosyalizmin amaçlarını ve çıkarlarını iki erkek eleştirmen üzerinden de hatalarının saptanmasını düşündürmek amacıyla Ekim Devrimini hatırlatır.

Edebiyat sosyolojisi ışığında yazarın etkilendiği görüş olan sosyalizm, kapitalizmi yok sayan bireyden ziyade toplum çıkarlarını önemseyen bir sistem olup özel mülkiyet yerine ortak mülkiyeti tercih eden bir sistemdir. İlk olarak Ekim Devrimi ile Vladimir Lenin tarafından “ekmek, barış, özgürlük” sloganı altında gerçekleşen devrim sosyalist bir yapıda olup sosyalizmin amaç ve çıkarlarına hizmet eder. Çarlık Rusya’sını yıkıp Sovyet Birliği’nin kurulmasıyla sonuçlanan ilk sosyalist ülke de bu bakımdan Lenin önderliğinde kurulan SSCB’dir. İlk çağlardan beri farklı biçimlerde yorumlanan düşünceyi bilimsel olarak ele alan Karl Marx ve Friedrich Engels’dir. Erbil’in de etkilendiği bilimsel sosyalizm de üretim araçlarının burjuvazinin hâkimiyetinde olduğu sınıf ayrımlı devlet yıkılarak, sınıfsız bir devlet kurma amacı güdülmektedir. Erbil bu bakımdan öyküde kendini sosyalist olarak nitelendiren eleştirmenlerin sosyalizmin ana öğretilerinden olan özgürlük kavramını yok saydıklarını Ekim Devrimini hatırlatarak ayrıca kadın yazarlara yaptıkları ayrımı da sosyalizmin sınıfsız toplum öğretisinden uzaklaşarak yaptıkları hataları gösterir.

Erbil’in üstü kapalı bir şekilde sosyalizmi öyküde ki yazarlar tarafından sorgulatmasını Marx ve Engels’in bağlanma sorununa yaklaşımı en iyi şekilde açıklar. Engels, cıvık ve acemi işi son romanını kendisine gönderen Minna Kautsky’ye 1885’te yazdığı mektupta, siyasal “eğilim”i olan kurgu romanlardan hiçbir biçimde partizan olmasını yanlış bulduğunu ifade eder. Siyasal eğilim, dramatize edilmiş durumlarda kendini fazlaca öne atmadan gün ışığına çıkmalıdır; devrimci kurgu yapıt, yalnızca bu dolaylı yolla okurunun burjuva bilinci üzerinde etkili olabilir. Sosyalist temelli bir anlatı, gerçek müşterek ilişkileri dikkatlice betimleyerek, onlar hakkındaki yaygın yanlışlamayı kırarak, burjuva dünyasının iyimserliğini parçalayarak, burjuva dünyasının bitip tükenmez karakteri hakkında damla damla şüphe oluşturarak, ancak yazar hiçbir kesin sonuç önermeden ya da açık bir biçimde belli bir tarafta durmadan amacına tamamen ulaşır demiştir (Eagleton, 2016:61).

“Bunak” adlı öykü yedi bölümden oluşur. Öykünün sonunda hikâyenin Dost dergisinin Eylül-Ekim 1968 (sayı: 47-48, cilt: 21) sayısında yayımlanan “Ayna” adlı hikâyeden sürdürüldüğünü belirten bir dipnot bulunmaktadır. “Ayna” öyküsü “Gecede” adlı öykü kitabının içinde yer alır. “Bunak” bu öykünün devamı niteliğindedir. Anlatının her bölümünün başlangıcında anne karakterin gördüğü rüyanın zamanla gerçeğe dönüşmesiyle sonuçlanır. Anlatıcı karakter anne, oğlunun gerillaya katılmasının sebebini Kürt arkadaşının kandırması olarak yorumlarken, oğlunun paşa eşinden kalma pırlantasını ondan almasının korkusuyla yaşar. Oğlunun ideolojik görüşünün yanında annenin burjuva zihniyeti ikilinin ilişkilerinin sekteye uğratar. Annenin oğluna ve kızına bakış açısı birbirinden oldukça farklıdır. Anne, paşa ile evliliğini anlatırken kızının da bir subayla evlenip üst sınıfa geçmesinin bilinçaltında hayallerini kurar.

Anlatıcı anne karakter için pırlantası var olduğu egemen sınıf içerisinde var olmak adına büyük önem taşımaktadır. Kapitalizm maddi varlık üzerine kurulmuş bir sistemdir. Kapitalizm kar amacı doğrultusunda oluşturulmuş bu sebeple insanlığın var olabilmesi maddi olanaklarına bağlı kılınmıştır. Devlet insanların temel ihtiyaçlarını gidermede kişinin maddi olanakları çerçevesinde imkân sunar. Karl Marx kapitalizm için “Gölgesini satamadığı ağacı keser” diyerek ana mottosunu ortaya koymuştur. Anlatıcı anne karakter de kapitalizmin etkisi altındadır. Onun için Yüzbaşı Selahattin ile evli olması, pırlantası olması, yaşam şartlarının iyi olması egemen güç olmak adına önem taşımaktadır. İsteklerine ve çıkarlarına karşı gelen oğlu için ise durum tam tersidir. Oğlu bu düzene isyan etmek adına diplomasını yırtar. Öyküde kız erkek çocuk arasındaki eşitsizlik ve onlara dayatılan iş bölümü göze çarpar. Anne kızı için şunları söyler:

“Bu da ablasıdır oğlumun, kızım: Ağlamaktadır ahu gözleriyle milliyetçi demokratiklik duyguları içinde, kırk yaşlarında paşaya yakışır bir mahdumesidir, verebilirim ancak onu da bir askere, hayırlı bir evlattır çünkü, bırakıp gitmemiştir beni gerillaya, emekli aylığımı almak, bina vergisini vermek, emlak beyannamesi doldurmak için ben yürüyemediğimden...” (Erbil, 2017: 52).

Anne kızının da kendi gibi üst bir sınıfta yer almasını ister bu yüzden de onun kapıcıyla birlikte olmasından korkar paşayla evlenmesini istemektedir. Anne için kızı önemlidir. Çünkü onun her işini yapar bu yüzden bir çıkar durumu göze çarpmaktadır. Erkek evlat ise kadının egemen sınıfta yer alması açısından önemlidir. Eşi ilk hediyesi

olan altın alyansı oğlu olunca almıştır. Kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik öyküde göze çarpan bir başka detaydır. Kız çocuğuna verilen roller ve beklenti onun bir paşayla evlenmesi, ailesinin temizliğini, yemeğini yapması iken, erkek çocuktan iş hayatına atılıp aileye maddi yardımda bulunması beklenir. Toplumda halen devam eden erkek ve kız çocuk arasındaki ayırım “erkektir o yapar” zihniyeti öyküde işlenmiştir.

Anne evliliği hakkında da bilgi verirken kadının egemen sınıfta var olma mücadelesinde ne kadar alçalabildiğini şöyle aktarır:

“Kiracıyız onların izin günüydü bugün. Zaten onu bekliyordum, iyice çekiyorum kendime onu bırakmıyorum. Birden annem beliriyor, elinde ekmek bıçağı: Yaktın kızımı namussuz, orospu Adile'nin piçi seni, diye bağıyor. Seni komutanlarına söylemez, seni mekteplerden kovdurmazsam, sürüm sürüm seni de bana Saliha demesinler, bu kızı alıp temizlemezsene namusumuzu, kıtır kıtır doğrarım seni. Peki teyze, diyor Selahattin. Üstümden kalkmış, yüzü anneme dönük giyiniyor, peki teyze ne istersen yaparım nikahlarım diyor... Anan olacak orospu benim kızımı kendisi mi sandı da sana peşkeş çekmeye kalktı ha, yetim sandınız masumumu babası başında yok diye... Amanın benim el değmemiş sübyanımın haline bakın, urzına geçmiş kızımın komşular, komşular. Sus teyze ne istersen yaparım, ne olur kimse duymasın teyze, oracıkta nişanlıyor annem bizi. Selahattin çıkar çıkmaz annem başı hizasında tuttuğu ekmek bıçağını fırlatıyor elinden: Aferin kız, diyor, iyi kıvırdık bu işi, subay karısı olacaksın, sıçtım ağzına Adile orospusunun, deli İsmail'in karısı kimmiş anlasın şimdi. Şak şak göbek atmaya başlıyor, bir de tek taş yüzük taktıracam sana.” (Erbil, 2017:63)

Erbil, Marksist bakış açısını öykülerine de yansıtmıştır. Öyküde yer alan anne gençliğinde yaptıkları ile egemen sınıfta yer almaya çalışırken ahlaki bir çöküş içine girmiş, kızı ve oğluna da inandığı kapital sistemin bir parçası gibi davranmıştır. Bu yüzden kafasında onlara belli roller ve hayatlar biçmiş ama bunun aksi durumlarla karşılaşacağını oğlunun var olma özgürlük mücadelesi içine gireceğini hesaba katmamıştır, bu yüzden onun yaptıklarını boş ve anlamsız bulur. Erbil'in yaşantısından izlere bu öyküde rastlanılmaktadır. Yazar yaşadıklarını, gördüklerini ve duyduklarını eserine yansıtmasıyla toplumsallık kazanır. Bu durumda edebiyat sosyolojisinin oluşumunu mümkün kılar. Erbil'in annesi Emine Huriye Hanım Alzheimer hastalığına yakalanmıştır üç yıl hastanede kaldığı dönemde yaşadıkları “Bunak” adlı öyküde kendine yer bulmuştur.

“Eski Sevgili” adını kitaba veren bu öykü, en hacimli olan anlatıdır. Öykü iki bölümden oluşmakta olup, birinci bölümde Nigâr ve hayatı tekil anlatıcı tarafından aktarılır. Nigâr kırk yaşlarında, evlenip ayrılmış, banka memureliğinden emekli devrim aşkıyla yanıp tutuşan bir kimsedir. İstanbul’da annesi Naile Hanım ile birlikte yaşamaktadır. Eski sevgilisi Salih’in geleceğini öğrenmesiyle o gece uyuyamaz ve geçmişe doğru düşüncelere dalar. Nigâr, Salih’e âşıktır onunla birlikte olup devrimci gibi yaşamanın hayalini kurar. Ancak Salih’in hapse girmesiyle Bülent ile evlenir. Bülent ile aradığı aşkı sevgiyi bulamaz bu yüzden onu en yakın arkadaşıyla sevmediği halde aldatır. Sonrasında Suret ile tanışsa da Suretin evli olması onu metres tabirinin toplum tarafından yaratacağı baskıyı düşünerek birlikte olmaktan vazgeçer. Arkadaşlarıyla sık sık gittiği meyhane sohbetlerini düşünen Nigâr’ı annesinin uyandırmasıyla birinci bölüm sonlanır. İkinci bölümde Salih’le Nigâr buluşur. Nigâr’ın hisleri ilk gün ki gibidir eski anıları düşünürken halen Salih’e âşık olduğunu anlasa da Salih yanında eşini ve çocuğunu aramasıyla evli olduğunu anlar ancak Salih ile birlikte olmak adına metresliği bile kabul etmeye razıdır.

Nigâr, çocukluğundan itibaren annesinin otoritesi altında yetişmiştir. Bu yüzden toplumun ne diyeceğinden korktuğundan hayallerini isteklerini hep ertelemiştir. Bu durum öyküde şu şekilde ele alınmaktadır:

“Ne yaparsa yapsın birileri onu gözetliyormuşçasına denetlerdi kendini. Bu yüzden ya her yaptığını kitabına uydurur ya da başkalarına anlatamayacağı şeyleri yapmazdı. Bebekken annesi, ‘Allah baba görür’ diye korkuturdu, giderek ‘Baban görürse kızar’ demeye başladı, sonunda da ‘Konu komşu ne der sonra’ demekteydi” (Erbil, 2017: 107).

Erbil öykülerinde anneler kızlarını desteklemek onların arkasında durmak yerine onların önünde birer engeldir. Nigâr toplumun düşüncelerinden öylesine çekinir ki Suret ile aynı ortamdayken bile insanların onun hakkında ne düşüneceğinin korkusuyla meyhanede oturur. Sureti sevdiği halde Nigar metres lafını işitmekten korktuğundan ona duygularını belli etmek istemez. Anlatı da göze çarpan bir diğer detay da Erbil’in öykülerinin ana izleklerinden biri olan ve hayatın her alanında karşılaştığımız toplumda sosyolojik bir sorun oluşturan kadın erkek arasında yapılan toplumsal cinsiyet ayrımıdır.

“Adamlar efendi efendi aradılar Suret’i, Nigar’a bakmadılar bile. ‘Beni aramıyor musunuz?’ dedi Nigar, yanıtlamadılar. Suret ‘Kadınlara nezaket

gösterilir' dedi. 'Ne malum belki çantamda bıçak saklıyorum!' Ötede aramayı sürdüren adam 'Sen onunla evine git de soğan doğra' dedi" (Erbil, 2017: 126).

Öykü de Nigâr sık sık meyhane de devrimci arkadaşlarıyla buluşur. Bu durum 1950 kuşağı yazarlarından olan Erbil'in hayatının bir yansımasıdır. Jale Özata Dirlikyapan *Türk Öykücülüğünde 1950 kuşağı* adlı kitabında meyhanelerin dönemin yazarları için sadece içkili bir sohbet ortamı olmadığını belirtir. Sanatçılar açısından meyhane veya içkili ev toplantılarının önemini şu şekilde aktarır:

"Kentın önem kazandığı ve farklı anlamlar yüklendiğı 1950li yıllarda, bir yandan edebiyat matinelere ve dönemin yenilikçi genç edebiyatçıların kendinden önceki kuşağına yönelik tepkileri sürerken, bir yandan da 1950'lerin Türkiye'sine has özelliklere sahip bir "bohem yaşantı" kendinin göstermeye başlamıştır. O yıllarda yirmili yaşlarını sürdürmekte olan yenilikçi edebiyatçılar için, bir araya gelip tartışmayı olanaklı kılan mekânlar genellikle meyhaneler olmuştur. Bir önceki kuşağın hayata, dolayısıyla edebiyata bakışını eleştiren, Batı edebiyatı, gerçeklik, toplumsallık gibi konulara bambaşka düşünceler ortaya atan genç öykücüler için 'içkili sohbet' yani meyhane ya da ev toplantıları vazgeçilmez hale gelir. Hemen hemen hepsi genç yaşlarda olan bu yazarlar, önceleri bu yaşantıyı 'yazar' olmak için gereken bir ön koşul gibi görürler. Nitekim o yıllarda meyhaneler genç edebiyat heveslisinin kendisine yakın bulduğı, muhalefet etme enerjisini taşıyan ve farklı olmaya yönelik bastırılmaz bir arzuya sahip olan kişileri bulabileceğı ve sohbet edebileceğı yerlerdir." (Dirlikyapan, 2017:40-41)

SONUÇ

1956'da *Seçilmiş Hikâyeler* adlı dergide yayımlanan *Uğraşsız* adlı öyküsüyle yazın hayatına başlayan Leylâ Erbil, bundan sonra yazdığı tüm eserlerinde de yenilikçi tavrını artarak sürdürmüştür. Yazarın edebiyata ilgisi farklı işlerde uğraşsa dahi devam etmiş, sahip olduğu yoğun gözlem gücünü eserlerine yansıtması, topluma bir toplumbilimci gözüyle bakabilme yetisine sahip oluşu, eserlerinin edebiyat sosyolojisi açısından incelenmesine ortam hazırlamıştır.

İnsanın duyguları, düşünceleri yaşadığı çevrede edindiği kültür çerçevesinde değişir ve gelişir. İnsan var olduğu sürece toplumun siyasi ve sosyal hayatını bünyesinde barındırır. Yazar toplumun bir parçası olmasından kaynaklanan bir yönelimle eserlerine bakış açısını ve gözlemlerini aktarmak durumundadır. Bu durum edebiyat ve toplumbilimini birbirine bağlar. Yazar, toplumu oluşturan insanların hikâyelerinden etkilenirken kendi varlığını ortaya koyar. Edebi eserler yaratıldıkları döneme ışık tuttıkları gibi dönemin siyasi, sosyal, ekonomik, ailevi ve daha birçok toplumsal konu hakkında bilgi vermesi açısından da önem arz etmektedirler. Yazarın, kendine ait bir geçmişi, yaşadığı ülkenin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel bir hayatı hakkında bir görüşü vardır. Yazar, tüm bu oluşumların sentezini eserine yansıtır. Bu yüzden eserler tarihi birer belge niteliği taşımaktadır. Çünkü yazıldıkları dönemin yaşantısı hakkında bilgi vermektedirler. Edebiyat toplumu, toplumsa edebiyatı yönlendirerek şekillendirir. Yazar toplumun manzarasını söz ve yazıya dökerek eserlerine yansıtırken toplumbilimine malzeme oluşturur. Eserlerin temelini edebiyat ve toplum ilişkisinin oluşturması, edebiyat sosyolojisinin var olmasını sağlasa da bu durumun geç fark edilmiş olması edebiyat sosyolojisinin doğuşunu geciktirmiştir. Bu durumun sebebi edebiyat ve toplumbiliminin farklı disiplinler olarak algılanması ve ayrı metotları kullanmalarındır. Aslına bakılacak olursa tarih boyunca bu iki disiplinin çalışma sahalarının ortak olduğu anlaşılır. Edebiyatta ve sosyolojide kişilerin kültürü, dili sosyo-kültürel birer olgu olup ortak araştırma sahalarını oluşturması açısından önemlidir.

Bu çalışmanın temel amacını oluşturan durum; edebi eserlerin toplumun panoramasını çizmesidir. Edebi eserler yaratıldıkları döneme ışık tutar. Eser, döneminin kültüründen, yaşantısından toplumu oluşturan temel taşlardan esinlendiği müddetçe anlam kazanır. Okuyucu kendinden izler bulabildiği sürece esere ilgi

gösterir. Bu durumda yazar okuyucusuna hitap etmek zorundadır. Değişen topluma ve toplumsal yapıya yazar yabancı kalmamalı, bu durumu eserlerinde ele almak durumundadır. Bu çalışmada edebiyat sosyolojisi bağlamında üç öykü kitabının yazıldıkları dönemin toplumsal birçok özelliğiyle ilişki kurularak incelenmiştir. Öykülerde yaşanan dönemin siyasi, sosyal, ekonomik yapısının yanı sıra bireysel problemler, kadın sorunları, aile yaşantısı, kentleşme sorunları ile ilgili ipuçları taşımaktadır.

Öykülerin ele aldığı dönemin en büyük sorunlarından biri Türkiye’de yaşanan siyasal ve toplumsal gelişmelerdir. Bunlardan ilkinin “siyasal hayatın getirdiği sorunlar” ikincisini “varoluşçuluk” üçüncüsünü “kadın sorunları” oluşturur.

Siyasal hayatın yazar üzerinde oluşturduğu etki 1950 seçimlerinde, Cumhuriyet Halk Partisinden (CHP) ayrılan milletvekillerince kurulan Demokrat Parti’nin (DP) iktidara gelmesiyle başlamıştır. Ancak DP’nin karşıt fikirlere yönelik olan baskısından sanatçılarda etkilenmiş ve bu durumu eserlerine yansıtmışlardır. Bunların yanı sıra makineleşmeyle birlikte topraksız köylünün işsiz kalmasıyla köyden kente büyük bir göç başlamıştır. Bu göçle birlikte kentlerde ilk gecekondu görülmeye başlar. Bu kurulan gecekondu çarpık kentleşmeye sebep olmuş, kentin değişen ve bozulan görüntüsü bireyi de etkilemiştir. Bununla birlikte 6-7 Eylül olaylarından sonra ilan edilen sıkıyönetim, pek çok yasağı da beraberinde getirir. Dış yardımların da yavaşlamasıyla, yapılan zamlar bireyin problemlerini arttırır. Menderes’in ekonomik bunalımı atlama için SSCB’ye yaklaşması ve ziyaret gerçekleştireceğini duyurmasıyla 1960’ta ordu yönetime el koyar. Tüm bu yaşananlar sırasında eserlerini kaleme alan yazar, yaşanan siyasi gelişmelerden etkilenmiş ve eserlerine yansıtmıştır.

Bir diğer yazarın eserlerine yansıyan konu Kürt sorunudur. Bu sorunun ortaya çıkmasında Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren devletin sosyo-ekonomik olarak bölgeye yaptığı yatırımların asimile edilmesi bu yüzden bölgeyi kalkındıramaması neticesinde burada kurulan terör örgütlerinin halkı denetim altında tutmasına sebep olmuştur. Dış güçlerinde bu durumu desteklemesi ülkemizde terör sorununun gündeme gelmesiyle sonuçlanmıştır.

Sovyetler Birliği ile ABD arasında başlayan soğuk savaş, Türkiye’de siyasi, sosyal ve kültürel değişimlerin gerçekleşmesinde etkili olmuştur. Türkiye’nin Amerika safında yer alması Amerikan yaşam tarzı ve kültürünün ülkemizde etkili olmasıyla baş

göstermiştir. Sanatçı ve eserlerin çoğalmasıyla birlikte toplumun birçok kesimine ulaşma imkânı tanımıştır. Varoluşçuluk zamanla batıdan yayımlanan eserlerle birlikte yazarları etkisi altına almış, çeviriler aracılığı ile varoluşçuluğu tanıyan sanatçılar bu yönelimde eserler vermeye başlamışlardır. Leylâ Erbil'in gerek öykülerinde gerek romanlarında varoluşçuluğun açık veya dolaylı etkilerine rastlamak mümkündür. Bireyin içinde bulunduğu dünyada kendini yalnız hissetme sorunu Leylâ Erbil tarafından sıkça işlenmiştir.

. Varoluşçuluğun izlerini sadece temalarda değil anlatımda, dilde ve olay örgüsünde de görmek mümkündür. Bu dönem de yazarın eserlerinde anlatım tekniği olarak bilinç akışı ve iç monolog sıkça kullanılmıştır. Leylâ Erbil'in öykülerinde de çağdaş insanın toplumla çatışması, bireyi topluma bağlayan aile, evlilik gibi değerlerle bireyin savaşını konu edinerek varoluşçuluğun eserlerinde yansımalarını bulmayı mümkün kılmıştır. Siyasi hayatta yaşanan değişimler ve gelişmeler, ekonomik sıkıntılar, kentleşme sorunu, köyden kente göç, bireyin özgürleşme isteğinin artmasına sebep olmuş bu durumda varoluşçuluk akımının eserlerde etkisinin büyük ölçüde artmasıyla baş göstermiştir.

Bir diğer toplumsal sorunu kadın ve kadın sorunları oluşturmaktadır. İkinci dalga feminizminde 1960 yılında gerçekleşmesi yazarın bu durumdan etkilenmesine ve eserlerine yansıtmasına sebep olmuştur. Kadın-erkek arasındaki erkeklere karşı yapılan toplumsal ayrıcalık karşısında kadının baskı altında tutulup gerek maddi gerekse manevi olarak erkeğe bağımlı hale getirilmesine bir başkaldırıda bulunan yazar, kadın sorunlarının sorgulamasında sanayileşmenin artması, kapitalizmin gelişmesi değişen ve gelişen dünyada kadının sesini çıkarmaya başlaması büyük etkidir. Tarih boyunca kadına insan olma insan gibi yaşama hakkı çok az verilmiştir. Gerek siyasal alanda gerekse sosyal alan da kadın hep ötelenmiş iteklenmiştir. Bu yüzden de kadınlar bir süre sonra ona verilmeyen hakları ve özgürlükleri alma yolunda bir savaş içerisine girmiştir. Bu savaş belli dönemler de belli haklar üzerine gerçekleşmiş ancak temel esasta kadının ikinci plana atılması sorunsal ve erkek-kadın eşitsizliğinin giderilmesi konusunda savaşılmıştır. Ataerkil toplum yapısının kırılması ve kadınların bazı haklarına geç de olsa kavuşmasını isteyen yazar, kadınların kamusal alanda varlıklarını hissettirmeleri ve erkekler karşısında eşit hak ve özgürlüklere sahip olmak adına savaş vermeleri açısından eserlerinde çağrıda bulunmaktadır. Kadınlar cinsellik ve kadını ilgilendiren baskı altına alınmış bütün sorunları dile getirme eğilimi

içerisindedirler. Bu dönemde ideoloji, bilim ve kültür adına gerek özel yaşamlarında gerekse siyasal alanlarda mücadelelerine devam etmişlerdir. Bu mücadeleler sürecinde birçok örgütlenmeler, yayınlar ve eylemler gerçekleştirmişlerdir. Mücadelenin temel hedefi ise ataerkil düzenin tamamen ortadan kaldırılmasıdır.

Sonuç olarak, toplum ve edebiyat her alanda her daim etkileşim içinde olmuştur. Çıkış noktası insan olan bu iki alan birbirlerinden beslendikleri sürece edebiyat sosyolojisi var olmaya devam edecektir. Edebiyatta, eserleri kaleme alan yazar, toplumun bir öznesidir. Yazarın görevlerinden biri de gözlemlerini, yaşadıklarını, etkilendiklerini eserleri üzerinden okuyucusuyla paylaşmaktır. Sosyolojide ise araştırmayı yapan sosyoloğun öncelikli görevlerinden biri de saha araştırmasında bulunarak toplum sorunlarına ışık tutmaktır. Birbirleriyle birçok ortak noktası bulunan bu alan birbirlerinin gelişimine de etki etmektedir. Tüm bu çalışmalar neticesinde, yazarın toplumda yaşanan gelişmelere, değişim ve dönüşüme kayıtsız kalamayacağı ve bu durumu eserlerine yansıtacağı gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Tarih boyunca ayna benzetmesi yapılan edebi eserin bu manada doğruluğunu ortaya koyan eserler veren Leylâ Erbil, edebiyat sosyolojisine eserleriyle katkı sağlamasından dolayı önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Alain, Touraine, *Kadınların Dünyası*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2007.
- Alver, Köksal, “Edebiyat Nedir?”, *Edebiyat Sosyolojisi*, Ed. Köksal Alver, Hece Yayınları, Ankara, 2018.
- Akman, Kubilay, “Yazarlık Halleri: Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında Yazar ve Toplum”, *Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri*, Ed. Köksal Alver, Hece Yayınları, Ankara, 2012.
- Arslanoğlu, İbrahim, *Genel Sosyoloji Ders Notları*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2012.
- Aydın, Hilâl, “Türk Edebiyatındaki ‘Direnme Noktası’: Leylâ Erbil”, *Moment Dergi Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, Sayı 2, 2015, s.272-288.
- Aytaç, Gürsel, *Edebiyat ve Kültür*, Hece Yayınları, İstanbul, 2005.
- Baş, Selma, “Leylâ Erbil’in Öykülerinde Kadın Kimliği Ve Başkaldırı”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı 38, 2012, s.2-17.
- Bay Gülveren, Özlem, “Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında Toplumsal Gerçekliğin Edebi Esere Yansıması: Safahat’ Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8, Sayı 39, 2015, s.58-69.
- Berktaş, Fatmagül, *Tarihin Cinsiyeti*, Metis Yayınları, İstanbul, 2012.
- Bilgin, Rıfat, “Geleneksel Ve Modern Toplumda Kadın Bedeni ve Cinselliği”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 26, Sayı 1, 2016, s. 219-243.
- Bozkurt, Veysel, *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2012.
- Cangızbay, Kadir, *Sosyolojiler Değil Sosyoloji*, Öteki Yayınevi, Ankara, 1996.
- Coşkun, Sezai, “Türkiye’de Edebiyat Sosyolojisi Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 4, Sayı 8, 2006, s.405-414.
- Çetişli, İsmail, *Edebiyat Sanatı ve Bilimi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2017.
- Çopuroğlu, Büşra, “Türk Edebiyatında Melâl: 1950 Kuşağında Bir Bunaltı”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Sayı 7, 2015, s.195-207.

Demir, Zafer, “Karl Marx’ın Bakış Açısından Kapitalist Toplumda Yabancılaşma Ve Sonuçları”, *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, 2018, s.63-74.

Dirlikyapan, Jale, *Kabuğunu Kıran Hikâye*, Metis Yayınları, İstanbul, 2017.

Dündar, Hülya, “Leylâ Erbil’in Yaşam Öyküsü”, *Leylâ Erbil’de Etik ve Estetik*, Ed. Süha Oğuzertem, Kanat Yayınları, İstanbul, 2007.

Dündar, Leyla Burcu, *Edebiyat Sosyolojisi Açısından Türk Öykücülüğü: 1990-2005*, Ankara Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilkent Üniversitesi, Basılmış Doktora Tezi, Ankara, 2007.

Eagleton, Terry, *Edebiyat Kuramı*, çev. Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.

_____, *Marksizim ve Edebiyat Eleştirisi*, çev. Utku Özmakas, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

Erbil, Leylâ, *Hallaç*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.

_____, *Gecede*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.

_____, *Eski Sevgili*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.

Ergun, Doğan, *Yüz Soruda Sosyoloji*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984.

Escarpit, Robert, *Edebiyat Sosyolojisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

_____, “Edebiyat Sosyolojisi”, *Edebiyat Sosyolojisi*, Ed. Köksal Alver, Hece Yayınları, Ankara, 2018.

Geçit, Bekir, “John Stuart Mill’de Kadının Toplumsal Konumu”, *Beytülhikme Felsefe Dergisi*, 2013, s.106-127.

Güngör, Süleyman, “Althusser’de İdeoloji Kavramı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 2001, s.221-231.

Hançerlioğlu, Orhan, *Toplumbilim Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, Ankara, 1996.

Humm, Maggie, *Feminist Edebiyat Eleştirisi*, Say Yayınları, İstanbul, 2002.

Kandemir, Gülşah, “Leylâ Erbil’in Öykülerinde Kadınlar ve Çocuklar”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 34, 2013, s.1-16.

Karpat, Kemal, *Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm*, çev. Abdülkerim Sönmez, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.

_____, *Osmanlı’dan Günümüze Edebiyat ve Toplum*, Timas Yayınları, İstanbul, 2009.

Kayalı, Kurtuluş, “Türkiye’de Edebiyat Sosyolojisinin Önündeki Önemli Açmazlar Üzerine Bazı Düşünceler”, *Edebiyat Sosyolojisi*, Ed. Köksal Alver, Hece Yayınları, Ankara, 2018.

Koç, Emel, “Simone de Beauvoir’ın ‘İkinci Cins’ i : Öteki Olarak Kadın”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 4, 2015, s.1-17.

Kösemihal, Nurettin Şazi, “Edebiyat Sosyolojisine Giriş”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, Cilt 2, Sayı 19-20, 2014, s.1-37.

Lekesiz, Ömer, *Yeni Türk Edebiyatında Öykü 3*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999.

Meriç, Cemal, *Kırk Ambar 1*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1980.

Moran, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

Nalcioğlu, Ahmet Uğur, “Edebiyat ve Kültür Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 2, 2016, s. 701-710.

Narlı, Mehmet, *Öykü Burcu*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2016.

Necatigil, Behçet, *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1989.

Noble, Trover, “Sosyoloji ve Edebiyat”, *Edebiyat Sosyolojisi*, Ed. Köksal Alver, Hece Yayınları, Ankara, 2018.

Ok, Betül, “Leylâ Erbil Öykücülüğü Üzerine”, *Post Öykü Dergisi*, Sayı: 3, 2017, s.1-7.

Sartre, Jean Paul, *Varoluşçuluk*, çev. Asım Bezirci, Say Yayınları, Ankara, 2018.

Saygılı, Seda Hikmet, *Leylâ Erbil’in Öykücülüğü*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2016.

_____, “Leylâ Erbil’in Öykülerinde Evlilik Teması”, *Söylem Filoloji Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2016, s.1-31.

Şahin, Elmas, *Leylâ Erbil'in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2009.

_____, “82 Yıllık Yaşama Sığdırılan Yarım Asırlık Edebiyat Aşkı”, *Bir Tuhaf Kuştur Gölgesi Zihin*, Haz. Kaya Tokmakçıoğlu, Aylak Adam Yayınları, İstanbul, 2013.

Şan, Mustafa Kemal, “Edebiyat Sosyolojisinin Tarihinden Basamaklar”, *Edebiyat Sosyolojisi*, Ed. Köksal Alver, Hece Yayınları, Ankara, 2018.

Tüzer, İbrahim, Hüküm, Muhammed, *Edebiyat Sosyolojisi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2019.

Yazıcı, Hasan, “Edebiyat Sosyolojisine Toplu Bir Bakış Sosyolojinin Tanımı ve Diğer İlimlerle İlişkisi”, *İstanbul Journal of Sociological Studies*, 2011, s.41-52.

Wellek, Rene, Warren, Austin, *Edebiyat Teorisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016.

Elektronik Kaynaklar:

Bahadıroğlu, Diba, “Leylâ Erbil'in Edebi Kişiliği”, <http://makaleler.com> (erişim tarihi 05.04.2019).

Birkan, Şebnem, Leylâ Erbil'le Kitaplarını Konuştuk”, <http://yeniedebiyat.blogcu.com/leyla-erbil-le-kitaplarini-konustuk-a-sebnem-birkan/441601> (erişim tarihi: 05.04.2019).

Dursun, Cansu, “ Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında Türkiye’de Popüler Romanlara Bakış”, https://www.academia.edu/38430180/Edebiyat_Sosyolojisi_Bağlamında_Türkiye_dePopüler_Romanlara_Bakış (erişim tarihi: 04.01.2019).

Varol, Yılmaz, “Leylâ Erbil Söyleşisi”, <http://m.bianet.org/biamag/sanat/148750-delilige-duskun-bir-yazarim>, (erişim tarihi:01.01.2019).

(<http://vatankitap.gazetevatan.com>, (erişim tarihi: 04.01.2019).